

Giovanni Andrea Maurizio

LA STRIA

Testo corretto per parte secondo le proposte persuadenti di Gian Andrea e Renato Stampa formulate nei Quaderni Grigionitaliani, Anno XV: no. 1, pagine 40-62, no. 3, pagine 183-191, no. 4, pagine 304-322 Tipografia Menghini Poschiavo, 1946,

secondo la scrittura di Luigi Giacometti nella Grammatica (edizione privata Thusis, 2003) e nel Dizionario del dialetto bregagliotto (edizione Pgi e Casagrande Bellinzona, 2012)

e secondo la scrittura romancia dell'idioma ladino
dove mi sembravano più coerenti alla dicitura bregagliotta

Gian Gianotti, 2013

PRÜM ATTO

SCENA I.

Nasciarina.

Davant qualchi stala. As sent e mürger e sunär sampòin.

Diversan giuvna cun giòf, sunin, gerl, scua. MIÒT, STASIA e ANIN as trovan sül lög. MENGA, CATIN e SÜSANNA vegnan cantand. Pü tard TUMEE STAMPA, PEDIN SOLDAN, GIAN GIANOTT, GIACUM CANT e GIAN TAMGN, MENGA, CATIN e SUSANNA cantan:

Corré, corré, la mi ciära gent!
Ch'i menan davent
La bela, la brüna dal sampòin d'argent;
Ch'i la menan davent
Giò per Nagiadina,
E 'l tòca giò dree
Quela da la bronzina.

1

MENGA Vef cià lan vaca, Miòt e Stasia?
Dree i sampòin al vegn già er lan mia.

MIÒT E je am manca doma üna manzeta;
Quela fùg sempar vi per ca d'Zanfeta.

MENGA Tü à bel fär, iss ch'è rivaa 'l Tumee.
Quel at giüda gügent ei corar dree.

MIÒT Oh, as ve ben chi ca quel panzeir toca;
Quel ch'è ent al'cor, al vegn or da la boca.
At giò mess ent e drizzaa, mat'Anin!
Ca tü vegn da la stala cul sunin?

ANIN Giò, je sciün sempar la prüma da tücc;
Ch'i à doma ün pair vacheta cun ün sciücc.
E giò ch'i à pac crasciun, e ch'i à pac lacc,
Je nu sun gnär turmantäda di macc.

STASIA O per qui macc, ca vegnan doma terz
Per majär giò, l'è mèiar ei véir perz.

MIÒT Tu disc inscia; ma, s'al vegn da cacia
Al Giacum Cant, tü fa ün'altra facia.

STASIA Per quant ei giuvan, i en tücc cumpagn,
Tant al mee Giacum cu'l tee Gian Tamagn;
Er quel al gniva da spess e'm truvär,
E 'm tör gio'l fen, e am giüdär drizär,

E, fagiand fencia da fär e l'amur,
Quel buzarun am licäva la flur. (va)

MIÒT

Er je cradéiva c'al fagess dalbun;
Ma giò 'l vegn doma per beivar crascun.

(Tütta van in lan si stala, e 'l reista Anin suleta).

ANIN

Quel c'al vol dir e veir vargot dal see!
As à curagi, e tücc i guardan dree,
As sol ben dir, ca raba nu fa l'om;
Ma tüt ca corr indua ca croda i pom.
Cas ài da fär? Je sent, e je täsc queta,
O dia, dia, ca je sun povreta!

(Pausa. Anin guarda intorn quasi spavantäda).

Dopo ch'l'è morta la mi ciära mama,
Am pär sempar santir varün ca clama:
Je guard intorn tramland, s'i avdess varün;
Ma mai ca je rivass e avdeir nagiün,

Oh, s'al tornass e ciäsa al me bun frär!
Quel al füss quel, c'am pudess cunsulär,
Da gnir quist'ann al veiva ben prumess;
Ma l'è d'avdeir, s'al temp ai l'à parmess.

(La camina ün zighh vi'e ciò).

L'è anch'chilò üna flur da calur scmort!
Je vöi prüvar ei dumandär la scort.

(La tö sü flur e las mett e trär or la föia e üna e üna).

Flur, flur San Gian,
Dim emò, sal vegn quist ann?
SCì, no? sci, no? sci, no?

*(Al salta ora al Tume Stamp senza ca'lee as nacorgia,
ai pica da dre su la spala, e 'l disc):*

Sci.

ANIN

Ah buzarun! tü m'à facc där ün sai!
Ma casa? ma chi et'? ma chi sef mai?

STAMPA

Aha, issa je vezz: la giunfr'Anin
Spaciäva 'l Giacum, e l'è gni '1 Martin.

ANIN

Ah! casa vezza mai? L'è '1 ser Tume!

STAMPA

Al ser? .. Ma üna volta l'era 'l mee.

ANIN

Fin ca s'è fancc, as va tüt e la buna,

E i gradì nus cagnòsc da lan parsuna.

STAMPA O ciära tü, cum fagia anca da fancc;
Ca tantan volta i àn pü rascun cu'i grancc.
O t'impedisc dal fär fors ün impegn
Vers quel ca tü vülea saveir, s'al vegn?

ANIN Per quel nui è nagòt da suspatär,
Je dumandäva s'al gnirà me frär.

STAMPA Oh quel? är jè am fagess ben plasceir,
Dree tantal temp dal pudeir anc avdeir.
E tü e ti mama, in cus'av va e man?

ANIN Mi mama ? ... La sta ben ... vi San Cascan.

STAMPA E inscia tüta suleta tü è rastäda?

ANIN Je sun nascüda ben dasfortünäda.

STAMPA E ben, infin ca l'è davent te frär,
Sa tu è cuntenta, jè gnirà e't truvär.

ANIN Oh compliment! ca vo'n truvà daspair
Da quelan, ch'en, plü cu je, da vos pair.

(La va ün zighh daloncc e tör al sunin).

STAMPA *(fra sè)* Dabot, dabot, c'am vegn la tremerela.
In verità l'è gnida anca pü bela .

ANIN *(guardand el scbiess)*
Chi bel cumpagn! Ma nu s'as po fidär;
Ch'i oman i nu san cu inganär.

STAMPA Oh! indua vol indär la giunfr'Anin ?

ANIN Je vun chigiò e lavär al sunin.

STAMPA Ma je nu t'poss lasciär indär suleta;
Je t'voi giudär e putär la frusceta.

(I van insemal e lü ai fà üna carezza cu la frusceta).

MENGA *(piz'ora e guardär intorn)*
Je guard ben, sa l'Anin è indacc' in giò
Tüta suleta, senz'as spaciär nò?
As sent e gnir! Oho, ca l'è cià i macc!
Je voi fär preist e scünär i me fasc.

(Al vegn dòl o tre caciadur cantand).

CACCIADUR Stet su la vita, o bella!
C'al vegn. i caciadur!

Paragià lan scudela
Plena da lacc e flur!

(Lan giuvna cantan da dent):

Fagèv pür giò la boca;
U sè rivaa trop tard,
A num sé mia insci gnoca,
Da dâr davent al lard.

(Dòi altar caciadur rivan cantand):

Giò, giò lan muntanela,
Giò, giù cun i trombun!
C'um väd' ent da lan bela
E, beivar al crascun!

(I pogian giò lan arma e du muntanela).

(Lan giuvna vegnan or cantand):

Spagnâf pür la fadiga!
Veivus da gnir evant.
Scüsà c'um av al diga;
Ma l'è scünaa tüt quant.

I CACCIADUR	Ah buzaradan fia!
LAN GIUVNA	O cazar caciadur!
I CACCIADUR	Num as sgarbüza mia.
LAN GIUVNA	Um fà guera d'amur!
TÜCC	Num as sgarbüza mia; Um fà guera d'amur!
SCART	Iss spass da banda! Cià ün gòt lacc, matän! U num pò plü; um à üna sét da cän.
SUSANNA	Ecco chilò i cupin, bavé da, rèit; C'u num vol mia c'u vädus cun seit.
CATIN	<i>(d'üna banda e Menga)</i> L'è cià 'l Tumeè c'as degna da l'Anin.
MENGA	Oh, i fan ceira e tücc i giuvan fin.
CANT e TAMAGN	Oh 'l Tumeè Stampa! Incur et'rivaa ? <i>(is tocan man')</i> .
SOLDAN e GIANOTT	Nualtar um as à già salüdaa.
STAMPA	Je'f quintarà po tütt da capo e fin;

Ma issa scünà ora i vas cupin.

STASIA O dgè, nu vev avdù nagòt da nöif?
E'l propi ent l'ors ent per al plan di böif?

SOLDAN Um sè stacc ent inciö pei dâr la cacia;
Ma u num'à 'vdü gni treppa gni buacia.

GIANOTT Doma daloncc um à 'vdü 'n bel camocc,
Ch'è dalunga fugii giò per ün trocc.

CANT E um à giraa Casnil e Caciabela,
Per purtâr giò quistan du muntanela.

TAMAGN O, je capiva giò quista duman,
Ca per inciö nus ingess ben e man.
Appena in via, ecco l'anda Catin,
Ca vegn cul gerl sü per strecia d'Curtin!
Oho, je penz, inciö nu l'è ün bun dì:
E prunf al tòca dree l'and'Analì.
Sa la duman as vè dona per strâda,
SCì per quel dì la cacia l'è sbalâda.

(As sent bäsäl e sampòin).

ANIN Santi lan ciävra, ca la passan giò:
Issa l'è temp c'um as muvent'är nò.

SUSANNA C'um riv'e ciäsa intant ch'è anca seira,
Ca iss' issa u num avdess la scola neira.

(La tön i giof e scumenzan e indâr).

STASIA *(e mezza vusc e la Miot)*
Rivat ün zighh. C'um vezza mo'l Tumee,
Intant'c'um vâ, e chi cal guarda dree.

SCARTACIN Farmév vo ältar, c'um possa santi,
Quel c'al Tumee as à prumess da dì.

SOLDAN Ma nu saral ün atto da vilan,
Lasciâr indâr suleta lan matan?

TUMEE Scüsà, matan, s'um as ferm'ün mument.
E quintâr sü vargota da davent.

CANT Ingiet e plan, c'u nu spândas al lacc;
C'um riva giò po tütci bracc e bracc.

TAMAGN Guardà, guardà, incusa ca la van;
U num lan ciapa infin giò Visavran.

GIANOTT O lascià pür; infin ca um lan vè,
La fan ben fencia da manâr i pè;

Ma pö las ferman e rotär niciola
Giò per Pisanà, o giò per Pranzairola.

SCENA II.

TUMEE STAMPA e i CACCIADUR.

SOLDAN Issa Tumee, as quinta sù i te facc,
Quel ca tû à 'vdü, indua ca tû è stacc.
L'è altra vita corrar dree 'l tambur,
cu indär pei crep, e fär el caciadur.
Mi mama è veila, e me bap malaa,
Insanò je dalung ingess suldaa.

TAMAGN Cun l'arma in man in sül camp da l'unur,
In lan battaglia fär avdeir valur,
E dopo la vittoria triunfär,
L'è ben pü bel, cu indär e sagazär, stär chilò e sagazär
Indär e bosc e fär da räsca i man,
Fär or la stala, e putär ladam.
E incur c'as torna indree, c'as è ufiziäl.
Ent al pais, e 's va drecc cu fa 'n päl,
Cun l'uniforma e 'l püscal sül capel,
Casa mai ai pò essar da pü bel?

SCARTACIN E 'l militär tücc quanc'a i fan unur,
Tütt lan matän al guardan cun amur.

STAMPA O lan matan l'en ben är povran gnoca,
Ca ven mascarpa, e cren c'al sea magnoca;
Incusa ca är i altar en minciun,
Ca dal da dent nu san fär distinziun,
E sagònd l'esteriur plü o manc lüscent
I van stimand al merit da la gent,
Pü brüt el mond cas'as po mai avdeir,
Cu fär la guera dòma per masteir?
E 's fär mazzär, o mazzär altar, senza
Saveir parciee; e vendar la cuscenza?
Infin ch'i viv, je am vargongiarà,
D'essar indacc e m'ingagiär suldaa.

CANT Ma casa mai am da santir da tû ?
In verità, je nul vess mai cradü.
Qui d'alta sclata solan tücc indär
In la milizia per as avanzär.

STAMPA O sci, er je, giuvnet, m'era lasciaa
Gnir al panzeir, c'al füss quasi pacaa,
Passär la vita chiló in quisti böcc,
E corar dree 'l bastiam giò per i trocc,
Pütost cu in la milizia cun valur
Ciarcär meiar fortuna e's fär unur.
Je m'ingagg per la Francia, e in pac meis

E managiär lan arma j'a giü impreis;
 Je 'm sun distint in üna o du bataja,
 E tücc am'a tagnii per òm da vaja.
 Di süperiur al cor j'à gudagnaa,
 Da grado in grado j'em sun avanzaa,
 E je cradeiva am pudeir ralegrär
 Da la mi scort, e da la maritär.
 Sciünaa la guera j'steiva in la cità,
 Passand la vita in alta società
 Da giuvan nobal e da darnigela,
 C'al pareva ca nu'i füss vita pü bela.
 Ma ün zighh c'à giü düraa quela cucagna,
 Ecco c'um vegn clamaa e la campagna:
 « Dree la bandiera, valurus suldaa!
 Seius fedeli e quel c'u' vè giuraa!
 Su, da musctazz, e dafandè 'l vos rè!
 Ei see nemic fagiè 'vdeir chi c'u sè.
 Üna part dal pais s'e ribeläda,
 E pes gnir cuntar as trova per sträda.
 Ubidienza el cumando as a da där,
 E altar a nus à da dumandär. »
 Santii l'apel, ligaa el giürament,
 Tücc èn in gamba dalung e davent,
 In presc in presca cun marcia sforzäda,
 Per di ribelli sorprendar l'armäda.
 Difati um riva evant cu essar spatciaa,
 C'anch'i nemic nu s'eran ordinaa;
 Qui tüt d'ün colp es avdeir nò e gnir,
 Già scumanzävan e vuleir fugir.
 Ma fra i see capi ün giuvan grand e bel,
 Cà e la teista steva d'ün drapel,
 Cerca dai mettr'in òrdan, e dai fär
 Ciapär curagi da evant indär.
 «Amic, al sbracc, ragardaf chi c'u sè,
 Ca per la libertà u cumbatté;
 Per ca ent al nos pais nu regna plü
 Tanta ingiustizia e tanta schiavitü.
 Chi ch'è temius, c'al torna pür indree,
 Chi c'à curagi, c'am tòca dree je! »
 Dicc quist, quel giuvan curagius s'avanza,
 I altar, ciapan anim e speranza.
 Inscia as fagèt ün gran cumbatiment,
 Ca tancu mòsca al crodäva la gent.
 Per lunga pezz'al rastäva dubius,
 Chi, ca sarà e la fin vitorius.
 I nemic cumbatevan tancu liun,
 Nò cun pü ordan e pü precisun.
 E la fin al gnit ora ün gran stratemp,
 E in nos favur um vet al còrs dal vent,
 Ca bütäva lan tampeist'in facia e lur,
 SCì ca pac al gioväva al see valur.
 In quela confüsciun s'en stramantäda
 Lan si du äla, e quasi sparpajäda;
 Al centro stäva per fär altartant,

Sa nu 'l vess sustagnii quel giuvan grand,
 Ca sfidand la tampeista e cumbatend,
 Quasi quasi as fagea fugir d'avent.
 Da part innura di nos süperiur
 Al gnit dacc ün avis da quist tenur:
 « Chi ca porta quel giuvan viv, o mort,
 As pudarà vantär da la si scort;
 C'al rè propi da rè al premiarà
 Chi ca varà salvaa si maiestà. »
 Nualtar sempr'evant cun pü ardur,
 Ca ognün ciarcäva da veir quel unur;
 Ma sot la späda da quel giuvan om
 Crodäva gent, tancu föia d'aton.
 Innura är je am sun lasciaa tantär,
 Al gran favur dal rè da 'm aquistär.
 Je 'm facc evant, e dic e lü, ca's renda,
 Ch'i see èn pac, c'l'è inütil ca 's difenda;
 Ma lü 'l raspónd: «Ca 's renda chi c'à tort,
 Ca je 'm dafandarà fin e la mort! »
 « Ebben, evant, l'arma deciderà! »
 E inscia cun lan spada um s'è incuntraa:
 Colp cuntar colp, farida per farida;
 Magari pür ca la mi fin füss gnida,
 Ca jè füs mort innura cul panzeir,
 Da veir cumpii da braf al me duveir.
 Ma invece l'à vulü altar la scort,
 Ca jè à vangü, e lü l'è rastaa mort.
 Crodaa giò sot, lü al stend ora ün man,
 E 'l disc: « Cum as separa da cristian!
 Ma dim intant, ma dimal, chi et tû,
 Ca pò vantär l'unur d'am veir vangü?»
 E je 'i raspönd: « Je sun d'altra naziun,
 D'üna valäda dal pais griscun,
 Da la libera Rezia j sun ün fî,
 Pem fär unur in quist pais sun gnii. »
 E santir quist, lü 'l lasc'indär al man,
 E'l disc: « Davent, davent! ca tû è ün vilan !
 Al fi d'ün pais libar al pò gnir,
 Tancu ün boja vandü, pes fär sufrir?
 Nò? i see frär, c'altar num à carcaa,
 Cu da veir tancu lü la libertà?
 Va, va, libar Griscun, e t'inchinär
 E quel, ca i nos drecc vol calpestär!
 Va, va, e bücc 'l man el sedütur,
 Ca da mi sor à ruvinäa l'unur!
 Dii, ca in ti grazia al pò continuär
 E calpestär i altar e inganär;
 Ca i difensur dal popul en vangü
 In grazia di suldaa libar, vandü.
 Riceiv al premi da la ti viltà,
 Pei veir giüdaa e's tör la libertà!
 Dio 't parduna ... » ma nu l'a pudü,
 Per la fiachezza dir altar da plü;
 L'à steis i bracc e datc l'ultim suspir,

Ma'm guardäva cun oilun ent al murir,
 C'anch'issa am pār d'avdeir quelan öilada,
 Ca l'am trafigian tancu saetäda.
 Santii quelan parola, j'sun rastaa
 Là tanc'ün sasc, tüt quant mortificaa;
 Je sun crodaa giò sot sün quel òm mort,
 Provand pena e vargongia di mee tort
 Quant vessa dacc per pudeir baratär
 Cun la si scort, e la mi vit'ai där!
 Ben je spatciäva, ca üna man nemiga
 Am tulesc cun la vita är la fadiga.
 Ma i nemig tüt surprais e spavantaa,
 E 'vdeir quel facc, as eran ritiraa.
 I nos gnivan sbragiand: «Unur e gloria
 E 'l mustazz, c'à decis da la vitoria! »
 E dree 'l nemic, per al perseguitär,
 E lan si ciäsa infin per sacagiär.
 Dòm'üna part sül camp as planta lò
 Per sepelir i mort e fär falò.
 Intant al riva ün messagier mandaa
 Dal rè, e 'm dir, ca quel m'à unuraa,
 D'am creär da la corte cavaleir,
 E c'al varà gran plasceir d'am avdeir.
 E, tulend ora üna steila d'unur,
 Al disc: «Ecco al premi dal valur!»
 Sun quela steila am paret d'avdeir scricc
 Lan parola c'al mort am veiva dicc.
 Da la vargòngia 'm cunfond al panzeir,
 Je büt la steila in facia el messageir,
 Ie met man e la späda, e - i m'an tagnii,
 Insanò, sci per bacco, j'l vess farii.

CANT

Ma per quel lò pö je nut poss lodär;
 C'al messagier nun era d'insultär.

STAMPA

Torna in je, je ai dumand pardun,
 Ca la vargòngia am vea töcc la rascun;
 E pö je 'l preg: «Va e dir el tee rè,
 Ca s'am vol fär ün gran favur e je,
 Si c'am üsa la grazia in quist mument,
 Da'm licenziär dal mee ingagiament.
 Je altar premi nu dumand da lü,
 Cu, d'essar libar, e nul servir plü.
 Tagni lan vossa steila e i vos bindei!
 Je tòrnarà in la val di ciurcei:
 Je tòrnarà e purtär al campacc,
 Senza veir da ver onta di mee facc;
 Je tornarà e mungiar lan mi vaca,
 E scüsarà senza lan vossa placa!»
 Al messagier stava cun grand öilun;
 Cradend, ch'j vess dacc volta e la rascun;
 Però l'è indacc, e dalung al dì dree,
 Je ricevet al congedo dal re.
 I nos intant am guardävan tücc stort,

Cradend ca el nos unur je vess facc tort,
E apen' apena im vulean guardär
Per see cumpagn, e gnanc'am saludär,
Je purtäva gügent l'ümiliaziun,
E la tuleiva e quint d'espiaziun.
Dal tort, ch' j veiva facc e öl saraa
Cuntar i vincul da l'umanità.
Infin ch'i viv, je ben vöi procurär,
Per quant ch' i poss, quel tort da riparär.

GIANOTT

Ma in cus' èl, ca 'l vegn sempar unuraa
I militari, ca s'en avanzaa?
Ca 's à sempar santii e dir e creir,
Ca la milizia l'è nobal masteir?

STAMPA

Nobal giamai nu la pò gnir clamäda,
Sa da giüst fin nu l'è nobilitäda.
Al mazär gent nun è giustificaa,
Cu dóma in cas da gran necessità,
Per difendar sé stess, i see, l'unur,
La libertà di man da l'opressur;
La libertà per veir da la cuscenza,
Di popul per salvär l'indipendenza.
Tancu i nos veil, ca pes salvär la tana
Cuntr i nemìc i formävan ün mür;
Tancu e fianc el valurus Fontana
Al me bun barba e 'l Giacum Castelmür
E 'l Giübert Salasc, e bier gent da vaja
D'altar cumün, e är da la Bragaia.
Quel sci, quel sci, ca l'è un facc d'unur,
Per giüsta causa 's battar cun valor;
Per la giüstizia, e per l'innocenza
Salvär, di man da ingorda violenza:
Ma indär e 's vendar e rè fulasteir,
Corend dree ün fals unur, o per daneir
As esponend el caso da servir
E ingiüsta causa, e är per quel murir,
Nu l'é atto d'unur, ma da viltà,
Per i fii d'ün pais da libertà.
Pütost cu essar suldaa mercenari,
Je vuless fär la vita da sumari.

SOLDAN

E 'vdeir dalóncc lan raba àn tüt altr'aira,
Cu quel ca l'an e lan a vdeir daspaira.

SCARTACIN

Cas'è da fä; al mond sempr'è l'istess,
Ca nul sa giudicä cu dal success:
Al bräf òm, s'ai va mäl, l'è disprezzä,
S'ai va ben el canaja, l'è unurä.
Lan ricchezza, e'l favur di guardinsü,
Ecco là quel ca ognün cerca 'l da plü,
Ecco là quel ca rend guercc la rascun
Da lan aziun in fä la distinziun;
Ecco parchè da spess as vè in ufizi

	Gent da nagot, o är plena da vizi, E invece as vè batà in ün cantun Chi ca pudess giovà plü el comun.
SOLDAN	Per l'apunto, ben preist as avdarà S'al fa l'istess quista cumunità; Ca quista volta, ai toc e lee l'impegn, Da'mettar al pudastà da Morbegn.
TAMAGN	As sa nagot s'i àn varün in cacia Qui da Caltüra, Stampa e da Casacia?
GIANOTT	Nus sà nagot; ma giò per Visavran As scumenz' e santir qualchi bacan.
CANT	Am è parü d'avdeir varün ca vada Ün zighh in banda mazuränd la sträda.
SCARTACIN	I fägiaran la pratca mancumäl, Alzand al gombad, e sviödänd bucäl.
GIANOTT	Oh, ca pür trop as fa lan eleziun E forza da bavranda e majarun!
STAMPA	L'è già üna vargòngia senza dübit D'ün popul libar, tagnir altar südit; Ma ben pü vargongius l'è anca 'l mäl, Sa l'unur dii ufizi as rend venäl Er ca chilò i comün n'agian vargot, I povar südit an pàgan al scott; E 'l früt da l'ingiüstizia e lung indär Sü la teist' el colpevul sol crodär.
CANT	Eben, nualtar 'um sè tucc d'üna ment, Ca quisti abusi as à da tör davent; C'um sea unii al dì da l'eleziun, E's mettar cuntar e la coruziun; Per c'al vegn'unuraa da quel impegn Doma chi ca per merit an è degn,
SCARTACIN	Al prüm s'à da guardä c'al sea capace, C'al sea leale, e ca nul sea rapace.
TAMAGN	C'al sea pö sciur, o c'al porta la brenta, c'al sgnatta rost, o c'al manga pulenta; C'al sea nobal, o är paisan, Je per quel lò nu voltass gnanc'ün man.
SOLDAN	C'al sea ün Sàlasc, o ün Castelmür; Tant ca da ment e cor nul sea trop dür.
STAMPA	C'al sea Pravost, o Stampa, o Spargnapan, Tant c'al sea giüst, e nul fagia malan.
GIANOTT	C'al sea Gianott, Torriani, o Ruinell; Chì ch'è da ben, quel je'i tòi giò'l capel.

(Tücc voltaa vers al püblic, alzand i capei).
Chì ch'è da ben, quel s'i tö giò'l capell!

(Giò la tenda).

SCENA III.

Sói. Stüa en la ciäsa dal ser Gadenz.

SER RADÖLF, FANGELETTA, pö SER GADENZ.

RADOLF O bela giuvna! Indu'è 'l ser cuscin?

GIUVNA L'è ün mument ca l'è indacc ent al giardin.
L'era stacc ün bun pezz chilò e 'l spaciä;
Ma intant c'as comda, ch'ingiarà e 'l clamä. *(la va).*

12

RADOLF O lü, o je! Sta volta as tòc'e nò
Qui da altran famiglia, qui en giò
Stacc, o vicari, o governatur,
O pudastà - ün zighh parün l'unur.
O je, o lü: ecco iss la questiu!
Um sarà mess tücc dói e parangun.
Je sun pü veil e à pü esperienza;
Ma lü l'à un zighh pü grassa la dispensa,
E quist ültim, pür trop, in quist mument
As à da dir ca l'è ün grand argument.
In un cert möd, e vuleir ben panzär,
Je savess ben quel c'al füss bel da fär:
Je vess da dir: «Cuscin, je 't ceid e tü
L'unur per pudastà da gnir cernü;
Ma 'l füss ün fär inscì straordinari,
Ca la gent dguess, ca je sun ün somari.»
No, ciär cuscin, quel' lò 'l füss ün zighh trop,
Giò la camisca vegn evant cu 'l dzop.
Però, però, l'è bun cu 'm as intenda,
Ca iss issa ün terz nu ingess cun la marenda.

GADENZ Oh, benvenuto! càr cuscin amä!
L'è già ün pezz, ca ge stäv'et spaciä.
Stat sempar ben, cossa fa la ti gent?

RADOLF Grazia, i en sempar tücc san e cuntent.
E tü nul fa dasbögn d'at dumandär,
C'as vè da la ti ceira al te ben stär.
Tü 'm scüsarà, je sper, s'i nu sun gnii
Precisament el mument stabillii
Diversi amic per sträda i à incuntraa,
E e ciànciär da la patria i s'en farmaa.

GADENZ Già 'l prüm sogett da la conversaziun
In quest mument al sarà la questiun
Da l'alleanza cu lan du potenza
Ca van e gara, e lan si conseguenza.

RADOLF I patti cun la Francia i en scadü,
E iss as a d'avdeir, s'as an vol plü
Conchiüdar da qui nöif, o lasciär stâr,
O cun altra potenza as alleär.
Üna part ei pac veil as vol tagnir,
Altar vuessan l'Austria preferir.
Chi disc, ca guai e imbrói per evitâr,
E tütan du'as lascia reclutâr,
Ca quant da plü, ch'i en i concurrent
Per ün ogett, tant pü ciär asc al vend.
Altar cren, c'al sea meiar nu dâr traa
E lan potenza, e stâr senz'alleaa.

GADENZ Quel ca daspläsc in questan ocasciun
L'è, ca in partii as divid la naziun,
E ca ent i comün entra perfin
La discuniun fra parent e vasin.

RADOLF Pür trop, e innura in tüt lan decisiun
C'as à da tör, al nasc sempar quistiun.
Per evitâr quist mäl, in verità,
Al meiar füss, stâr in neutralità
Sempar con tücc'i Stati, - pür ca'l vess
Mezz al pais, ca vivar as pudess:
Ma indua ch'en insci scars i camp e i praa,
Da indär or dal see nic as è sforzaa.

GADENZ Po, sa da quendar i füssun rastä
Sempr'i nos vel, che füssam davantä?
La nobiltà cossa füss dal Griscun
Senza di Stati estar lan pensiun?
Tantci povar pitoc, tantci cavräir,
E mai plü personaggi da nos päir.

RADOLF Er i nos antenati per l'evant
Cun sustagnir la Francia is an facc grand:
Però l'è bun c'ai sea disparità,
Per tagnir viva la rivalità;
Ca i dòl partii per l'Impero e la Francia
Ent al Griscun as tegnan la balancia,

GADENZ In quella moda ai è sempar da plü
Cu üna scäla per passä in sü.
E indä diversi per diversan via,
Pü poc'l'ün, l'ältar as as fa sumbria.

RADOLF Ma issa ca e lan quistiun da prüma
E zigh e zigh as n'à unì anch'üna
Seria e importanta: la diversità

Fra lan credenza in la Cristianità;
 Iss l'è difìcil ben da stabilir
 Cun qual partii c'as abbia da tagnir.
 L'Austria, fors är cun buna persuasiun,
 Tegn ferm cun quii d'la veila confessiun;
 La Francia, forse per fàr al cuntrari,
 Da quel a fà ün zigh ceira ei aversari.
 Inscia sünt i partii ent i comün
 Influssc biera är la confessiun.
 Chi ca tegn cu la Francia è riguardaa
 Tancu fàr part dal corp di riformaa.
 Tagnir cun l'Austria o cun la Santa Sede,
 L'è tancu favorir la veila fede.

GADENZ

Issa l'è uscia: ma sül firmament
 Politic ben da spess as müd'al vent.
 E quel ca pār incö e's vulè fidä,
 As as pudess facilment ingannä.
 Quindi è 's tagnì e la si persuasiun
 Tant in politica cu in religiun,
 Senza confondar lan du verità,
 Al meiar di partì sempar sarà.
 Fä quel ch'è giust, c'al vegna quel ca pò;
 C'al vent politic tira in sü, o in giò.

RADOLF

Sci, ma cagnoscar indua c'al güst stà
 Sempr'ogni volta, e la verità
 Distinguar claira e senza passiun,
 Nun è affari da ogni minciun;
 Cà giüstizia e ingiüstizia nun en mai,
 Fra da leir separäda cun ün taj
 Nett e precis, ca d'üna banda stea
 Tüt verità e giüstizia senza dgea;
 E da l'altra nui sea altar d'avdeir
 Cu illusiun, errur, e mäl panzeir.

GADENZ

Quel l'è la verità; e ge per quant,
 Ch'i à rifless, gè nu sun tant evant
 Da saver fàr precisa diferenza
 Qual sea la meiar da lan du credenza,
 O da la messa, o da la riforma;
 E da quel là dagià ge nu tòi norma
 Nagiüna ent al votä per l'alleanza
 Cal sea cun l'Austria, o cun la Franza.

RADOLF

Je'm trof precis in l'istess cas är je
 Quant e la confessiun: ecco parciée
 Je sun pütost ün zigh indiferent,
 E stun guardand indua ca tira 'l vent.
 L'an tütan dua rascun, cas fan santir,
 E per quel nus sà propi casa dir.
 Quala c'ä pü aderenti as mossarà
 Fra no ent al nominär al pudastà

Da Morbegn, ca quist ann as toca e no;
E ognün prescegl'i see per quant cal pò.

GADENZ Ebben, as sa nagot chi ca l'à in ment
Da nominà quist ann la nosa gent?
Ge crec tüttüna ca la differenza
Da confessiun nu avrà grand influenza.

RADOLF Per quista volta fors är gnanca tant;
Parcée ca ai n'è tanci titubant
Fra l'ün'e l'altra, e precis nus sà,
Quala e la fin vittoria purtarà.
Ün altar punt sarà pù decisif,
Pür trop, pür trop, är c'al se'ün mezz catif;
Però, e procedar cun bun'intenziun,
Ün mezz catif pò servir e ün fin bun.
Je m'intend quel ch'è gnii issa in moda,
D'ongiar l'ascilt, per fär indär la roda.

GADENZ L'è ün mezz poc bun; ca chi ca spend daner,
Per nì in carica, al fà cui panzer,
Da san rifà e spesa di sogett,
Però as pò modificà l'ogett,
As proponend cun ferma volontà,
Da essar giüst senza parzialità,
E da pütost, pütost giuntà dal see,
Cu ca's fa tort ch'i aggian da dì dree.

RADOLF L'è per quel lò apunto, ca je'm pär
Ca fra da no um vess da procurär,
Ca nus fugiss or di man quel unur,
E cal gnis dacc e gent da manc valur.

GADENZ Già'n sarà ältar da famiglian véla,
Ca staran là tagnind güz lan uréla.

RADOLF SCi, sci; ma quelan, ch'en da ben fornida,
Già altran volta en stacia favurida,
E'l popul sol guardär ent i comün,
Da spartir i unur ün zigh parün.
Lan altra pö l'en manc rica cu nò
D'ün bun zigh, ma ambiziusa, e per quel lò,
Sa la spendan chilò, per veir i unur,
I l'an da pagär dòbal i sügur
Dii povar südit. Je per quel cradess,
Ca nualtar concorar um pudess,
Fagend, s'intende, qualchi sacrifici,
Per veir, o l'ün, o l'altar quel ufizi,
As proponend cun ferma volontà,
D'üsär cui südit sempar equità.

GADENZ Sci, e quel patto ge concurr är ge;
Ma tu è pü vel, dagià l'unur è tee.

RADOLF Nualtr'um à da fär causa comüna,
 C'al toca, o e l'ün, o e l'altar, l'è tüt'üna;
 Ma vers i altar um à da guardär,
 Or di nos man da nul lasciär indär.

GADENZ E da fä fencia, das fä concorrenza
 Er, fra da nò, almanc in si presenza.

RADOLF E das tagnir fra lan du confessiun
 In ciò, in lò, sagond lan ocasiun.

GADENZ Ebben, um sè intés, d'essar d'acord,
 E fra da no, da nus fä nagiün tort.

RADOLF Ma fra da no da procurär intant,
 Ca iss'issa altar nus vädan evant,
 As regoland sagond lan opiniun
 Dal pü gran nümer, circa l'eleziun.
 Doi altar punt da rifletar as vanza,
 Intorn e la riforma e l'aleanza,
 Sün tüci doi c'um peisa lan rascun,
 Evant cu där ün voto per dalbun:
 L'èn tütan dua questiun, ca nun èn senza
 Bier importanza e grandan cunseguenza.
 A Dio, Gadenz! Ve'em truvär är tü,
 Incur ca tü i varà ben rifletü.

GADENZ Sta ben Dufin, e la ti esperienza
 Ge'm racumand, e la ti influenza;
 Ge cercarà ogni volta da seguì
 Al savi esempi ca sol da tü nì.

(Is tocan man, e pö is separan cun grancc inchin. Gadenz spasseggia ün pò sü e giò e pö 'l disc cun ün riar malizius).

O'l ser cuscin, l'è üna vela gollp,
 Ca völ ciappä du mosca cun ün colp!
 Ma questa volta ge'i fagiarà vder,
 Ca l'à facc i see quint senza l'uster.
 Non già, non già, ch'il vöja soprafa,
 Parchè ca ün pò da plü ge poss pagä;
 Ma fär in möd, ca lü da la vittoria
 Aggia 'l profit, e ge 'm resta la gloria.
 Uscia e lü ge 'i cederà la piazza,
 E'i mossara, ca ge nu nég la raza.

SCENA IV.

Stampa. *Stüa da l'and'Ursina, ben drizäda cun ordan e economia .*

AND'URSINA e TUMEE STAMPA.

URSINA Al mee ciär neif, je 'm fa ün gran plasceir
 Dopo da tantal temp iss da t'avdeir
 Grand e robüst e da bela parsuna,
 Cul tee öl franc, e la ti ceira buna.
 Tu fa avdeir d'indua ca tü è gnii,
 Sumiand tee bap ent i see giuvan dî. -
 Innura er je, je veiv'ün altra ceira,
 Ma la duman l'è altar cu la seira.

(la fa ün zigh gronzla).

Ma dim parcée nu portat i vastii
 D'ufiziäl, e nut teginat ben pulii,
 Incusa ca sol fär chi ch'è tornaa
 E ciäsa in grado pü o manc avanzaa?

STAMPA Ciära dunanda! um fagè gnir e ment
 Vargót, vargót, c'am contürbla la ment;
 Parcée e incusa if quintarà pò sü:
 Je el servizi estar nu torn plü.
 In patria sci, ch'i sun pront e servir,
 E s'l'è dasbögn, är per quela murir.
 Sa in sii servizi jem poss avanzär,
 La sii divisa i sun pront e purtär.

URSINA Sa tü resta cun nó, Dio sea lodaa!
 Però, är in quel cas ün brav suldaa
 Pó fär avdeir, casa cl'è gnii davent;
 Almanc per fär plasceir e la si gent.
 E pó är ün zigh - chi ch'è già in età,
 E 'l scumenza e panzär e üna mità, -
 Per ent i öl fär da plü impresciun,
 E gudagnär dal cor la propensciun.

STAMPA O, per quel là, dunanda, lasciam stär,
 Cai'è anca temp e temp per ai panzär.
 E pö je sper truvär, s'al temp è gnii,
 Chi c'am vol ben e je, plü cu el vastii.

URSINA Fin ca la planta à züc e büt'or flur,
 L'è temp da fär furtüna är in amur.
 Sa incio è bel temp, sci nu spaciär duman;
 Ca la furtüna nut'füg or di man.

STAMPA Al sta però d'avdeir, s'um va per üna,
 Casa ca sea d'intendar per furtüna;
 Sa l'è da la ciarcär in ben dal cor.
 O in quelan raba, ch'en pütost dador.

URSINA Al meiar füss, s'as pudess cumbinär,
 In tüci doi raport das comodär;
 Ma tu nu sa quant ca dificil sea
 Truvär castegna, ca nun agian dzea.
 D'üna mata, ca sa fär cui see man,

Ca lavura la seira e la duman,
E c'l'à dal see das pudeir ben giüdär;
Je'm pär ca s'as pudess ben cuntantär.
Dì mo, s'at pär ch'i agia rascun ó tort,
O incusa penzat tü sün quel raport?

STAMPA Sün quel je penz tancu d'lan murtadela,
Cà s'à gügent, ca la sean buna e bela.

URSINA Ma penza pür, ca doma giò dal bel
Nus tö giò gni cascöl, gni mascarpel.

STAMPA Sün quela mota da quel bel Rùtic,
O ch'in vöi 'na bela, o ch'i nun vöi bric.
Però je nu bad'gnär e la beleza,
Senza buntà da cor e gentileza:
Quistan tre qualità je vöi truvär,
Insanò tüt sulet je sà rastär.

URSINA Al bel nu düra bier, al bun, quel sci,
Anc plü s'l'è cumpagnaa dal madascì.
S'al bun mantegn calur nus sà nagót,
Quel c'as vè e c'as toca l'è vargót.
Er ca mancass vargot sül bun e 'l bel,
In verità, je num torblass per quel.
Incur ca'i è vargot d'empir al böil;
Po, po, po, po, as pò sarär ün öl.

STAMPA Ma incur c'u erus giuvna, dgem emò,
S'u panzävas inscia propi är vò?

URSINA Ah ciär Tumeè! pür trop tü à rascun!
Innura je cantäva altra canzun:
Je correva dree 'l bel, e 'l bel fugit,
Per mi furtüna, e 'l bun dal tüt nu gnit.
Ma ün zigh buntà unida e raba e ben,
Fagiet ca i mee veil d'i füssan saren.
Per quel je 't cunsigliass, ca är tü ai penza,
E ca 't possa giovär la mi'esperienza.
Sa 't sügerir in quel là je lascass,
La giunfra Menga je 't racumandass.
Je sà c'la't guard edoss cun öl d'amur.
Quela l'à raba, e l'è da gent d'unur.

STAMPA (*imbarazaa*) Ma je nu poss, - je num lasc maridär;
Ch'i à tropa tema.... pülasc da ciapär.

URSINA O bela quista! Ün òm, ch'è stacc in guera,
Luscär gnir cià cun da quistan ratera!

STAMIPA Gueran da sangu ben spess àn fin dalunga,
La guera da la vita è lunga lunga;
Dagià l'è da ciarcär quii element,
Ca la vita dal cor rendan cuntent.

La raba per al corp porta dilet;
Ma l'òm nu viv doma da pan sulet.
La part pù nobla, ch'è ent al see dadent,
Vol l'armonia, ca fa i cor cuntent.

URSINA Tume, Tume! Je vèzz o je scumet,
Ca ent al tee cor tu à qualchi sacret,
Ca tū nu lasca dir e la ti gent,
Per tema iss iss, ch'i nu l'agian gugent.

STAMPA Ciàra dunanda, issa l'è temp ch'i vada -

URSINA As sent varün ca vegn giò per la strada.

STAMPA *(guardand or dal balcon)* In verità! l'è cià la giunfra Menga.

URSINA CCià, cià 'l me capatüssal da dumenga!

(Las drizza sù la testa i cavei, al fazöl e 'l scusäl e la tö giò d'üna clavia ün capatüsäl a las al mett sù).

19

STAMPA Sù per la scàla as la sent e gnir.

URSINA Tū tremla, tū 'm fa propi gnir da rir.

SCENA V.

TUMEE STAMPA, URSINA, MENGA e ün PASTRET

MENGA Oh, buna seira, la mi and'Ursetta!
(fagiand fencia da dār ün sai).
Ma je cradeiva c'u füssus suletta.

URSINA O giunfra Menga! l'è giü un bel panzeir,
C'u sè gnid'em truvär, c'am fa plasceir.
(Ve cià Tume, e fa un bel cumpliment;
Cas veza casa ca tū à impreis davent).

STAMPA Je 'm cunsul dav avdeir in bela ceira
(ai toca man provand da fär cutmpliment; e 'l disc e l'Ursina):
(Nualtar um as à 'vdü già l'altra seira).

MENGA Ma je sun forsa gnida e 'v dastürbär?
Je torn indree, s'u vè vargót da fär.

URSINA No, comodáv, c'um tö per gran favur,
Sa das farmär us vulè fär l'unur.

MENGA Je am farmass gügent; ma 'm pär d'avdeir,
C'al ser Tume sea tüt in panzeir.

PASTRET Sura patruna, cas aia da fär?

E tör ün bàgial lena aia d'indär?

URSINA

SCì, scì, va pür; e incurà ca l'è facc,
Sì vè, ca je 't darà mascarp' e lacc.
Ma incusa at facc et fàr gnir inscì sporc?

(ai scudisc giò 'l gaban).

Intant và via cul sunin dal porc,
E guarda s'la majaa la vaca berta

(al pastret va).

Je facc per tör davent quel boc'evèrta.

MENGA

Tarapatà, lan veila san incusa
As tör davent lan mosca - o maliziusa!

URSINA

Er je sun üna mosca in quist mument;
Però scüsàm, s'i vun ün zigh davent -
E m'impanzand cus vòjàs cianciär sulet,
Je vun per nu santir i vas sacret.
Ma 'l me panzeir jev al vöi dir bel clair:
In verità c'u füssus ün bel pair!

20

MENGA

Ho, ho, ho, ho! chi panzeir è quel là?

STAMPA

Ciära dunanda, pür cun nò rastà.

URSINA

Chi güst ch'i vess! Cu lan mi gamba freisca
Je vess ben ghezga da fàr anc'na treisca.

(la fa 'l motum, pö la va via daspar al Tume).

*(Ma sü la vita! sa tü 't vol fàr scpus,
Nu essar, al mee neif, tant panzarus).*

(la va, passand daspair la Menga, e lai disc):

*(Scüsam, o ciära Menga, s'i ciancc clair;
Je sper, je sper, c'u dventus ün pair). (Ora).*

SCENA VI.

TUMEE STAMPA e MENGÀ.

STAMPA

La mi dunand'è üna legra veileta,
Però scusai, s'la disc su barzeleta. -

MENGA

Sal lan dgess sü cun ün varün dacord,
Innura pö nu sai pudess där tort.

STAMPA Ma comodav, e quintam sü vargota
Dla giuvantüra: Ai è da nöif nagota?

MENGA Al nöif e 'l veil i van in quist dacord:
Chi ca nu vol santir l'è 'l peg dii sord.

STAMPA Ma chi ca disc quel ca nul sent dadent,
Da chi c'ai crè pò confondar la ment.

MENGA Pür ca 's savess, ch'i altar èn sinceir,
SCì nagiün nu zopass i see panzeir.

(cun certan öiläda).

STAMPA Dopo ch'i sun davent, in verità,
Lan giuvna an aquistaa in sagacità!

MENGA *(ün zigh mortificäda e sdegnäda)*

Dagià ca sta davent tant l'and'Ursetta;
Cun vò je nu poss stâr da plü suleta.

(la ciüta ent i öl e Tume).

STAMPA Je sun ün zigh ün plunz, - je 'v dumand scüsa,
S'i nu sà fär i compliment ca 's üsa;
Però nu cradè mia, ca je dasmenca
Mai i bii merit da la giunfra Menga.

MENGA Gni je, ch'i sea indiferenta mai
E chi ca e certi cor pò putâr guai.

(Las met tancu per indär, pö las ferma).

STAMPA Ma intant, intant u vulé già indär;
Quel l'è quasi ün afrunt, c'um vulé fär.

MENGA Anzi je creg pütost ca in quist mument
Al mee indär af renda pü cuntent:
Però, sa 'v comda la mi cumpagnia,
Je 'v specc ün zigh in stüa in ciäsa mia.

URSINA *(ciüta cun la teista ent da l'üsc e la disc):*
Chi vol niciola, scbassa la rama;
Chi vol la fia, dumand'e la mama.

(pö la va cumpagnand la Menga).

STAMPA *(sulet).* SCì, la 'm vol ben! Cas'aia mai da fär?
O l'üna, o l'altra ch'i vess d'inganär?
L'üna à richeza, e sa 's vol, är buntà;
L'altr'e ün cor tendar unisc la beltà,
Raba nu l'à; ma je sun obligaa
El see bap, ca la vita 'm' à salvaa.

(Al spasegia as tocand al frunt).

E 'n tör 'na povra, as à da rinunziär
E certi unur, da pac das cuntantär:
Ma sa per la ricchezza as vend l'amur,
Davant la gent as è pü in unur.

(Pausa).

L'è üna düra prova! - Je nu sà
La preferenza e chi ca je darà.

(Pausa).

La züca al la penza ent üna moda;
Ma 'l cor am tremla, ca 'l va tüt in broda.

(Al vol indär; ma l'incuntra)

22

SCENA VII.

Si MAMA, l'AND'URSINA e l'BARB'INTONI.

URSINA As vè, chi ch'è düsaa dree e 'l tambür
L'è eri är ent al fär e l'amur;
La Menga è indacia tüt sura da lee:
Ma casa ai at mai dicc - dì, ciär Tumee?

STAMPA Al me cor era in dübi, e je nui a
Incusa c'al füss giüst, bel clair cianciaa:
Ma e voaltar, c'u vulè 'l mee ben,
Je af dgjarà casa ch'i à in sen:
Già fin da fancc je purtäv'affeziun
E üna mateta d'ümbla cundizun,
E l'Anin fia dii nos fitadin,
Ca e fär spas gniv'ent al nos curtin.
L'affeziun in amur as è cangiäda,
Dree ca plü granda l'era davantäda,
E är in stima, dopo veir avdü,
C'al see cor è ornaa d'alta virtù.

URSINA No, ei see merit je nu vöi fär tort,
Ma 'l spegul da l'amur fa avdeir stort.

STAMPA E pö u savè, ca see bap à lascaa
Metar per je la vita, e 'l m'à salvaa,
Incura ca nagiün lascävan plü.
S'esponar - quel sulet l'è pür stacc lü.
Issa ca bap e mama e lee en mort,
Iss je num poss rasolvar dai fär tort.
D'essar fedele je 'm creg in doveir

E quel, ch'i à per lee, amur sinceir.
Ma evant cu stabilir la noss'uniun,
Da voaltar i'vuless l'aprovaziun.

MAMA Nu l'è da ciäsa nobla, per pietà!

STAMPA Ün cor da ben vâl plü cu nobiltà.

INTONI. Po, po, po, po! sa la füss almanc rica!
Ma l'è povreta.

URSINA E l'è da la pradica!

STAMPA Messa o pradica, um as vol ben da cor,
E quel là l'è 'l pü bel abbecedor.

INTONI. Ün tal partii cunt üna povra fia
Al füss ün discunur per la famia.

STAMPA L'essar ingrato nun è mai unur
Gni per ün povar òm, gni per ün sciur.

MAMA Penzai sù ben. Vöt ent i mee veil di
Am fär rumpar al cor, al meé ciär fì?

STAMPA No, ciära mama, al vos cor nu pò
An sprezär una buna tancu vo.

INTONI Rifletai anca, o neif. Per quist mument
Je nu poss dir, ca je 'n seia cuntent.

URSINA Penz'ei te veil, Tumee, e nu macchiär
L'unur da la ti sclatta, al mee fì ciär!

URSINA Per c'üna ciäsa as mantegn in vigur
Ai vol pan e cascöl plü cu amur.

STAMPA Ormai je vezz, cu num pò indär inteis,
Je portarà cun je sul cor quist peis;
Sperand intant, ca in ben as mudarà
Al vos panzeir, e inteis um ingiarà.

(Al và).

SCENA VIII.

Quii d'evant senza 'l TUMEE STAMPA.

URSINA Ba, bi, bo, bu - cui giuvan e lan fia
Je à ciapaa 'l vizi da la poesia;
Ma fra nualtar, c'um sè gent da posa,
Um as pö är cuntantär da la prosa.

Vò, c'ù sè mama cassa panzaf dal proposit dal vos fi?

MAMA

Je à la teista tûta cunfûsa. Mee fii era sempar stacc ün bun cun i see e cun tücc, e um sè sempar indacc d'acord. Quista l'è La prûma contradiziun ch'i à cun lü. Al sforzär e'n tör üna cuntar voluntà, quel pö no: ma pussibal, ca nun possa truvär una da gradiment fra lan famia di see paiar? O ciär, giüdam e cunsigliam vö altar.

INTONI

Je à sempar lavuraa e sempar spargniaa per lasciär raba ei mee eredi, ch'i possan sustagnir al decoro da la nossa famia; e Issa ch'i vess da saludär per nezza üna povra mata, fia d'ün nos fitadin? Al füss ben ün'umiliaziun per ün òm da la mi scort - cun dodasc vaca en la stala, quatordasc sciücc e vinciaquatar caa müdal (*al bóffa*).

24

URSINA

Lasciam ün zigh temp dai panzär sü. Fors e je 'm riesc da truvär al rimedi ca 'i vol per al gurir. Già, sün quel cantin lü nun vol santir; ma anzi l'è tastard tancu üna gatta.

INTONI

Je à sempar dicc ca l'è üna teista matta.

MAMA

Cum prega la Madóna, cal la scampa, Da nu discunurär la ciäsa Stampa.

SCENA IX.

Stüa e la veila, cun tacà sü bria da cavaï, bronzina, trignoläda, ecc. Cumpär GIACUM, MAGRETTA sii dòna, LISETTA e PAULIN see fancc, SER RADOLF. Üna plaina.

LISETTA

Cas'è, cas'è? c'as sent giò per la sträda?

PAULIN

Ün cert fracasc, c'al pär da trignöläda.

MAGRETTA

O per quel lò, nuv det nagiüna pena; L'è quii di stab, ca tornan da Clavena,

PAULIN

Oh, 1'è ciò 'l bap

LISETTA

Oh buna seira, bap!

PAULIN

Am da giüdär e mettar ent al stab?

GIACUM.

SCì.

PAULIN Dì, ciär bap, at ciò vargót da bel?

GIACUM Per tû üna reisga, e per tû ün mulinel.

LISSETTA O dia, dia, je nun sà fär üs;
Ca infin in issa i'a filaa cul füs!

PAULIN O dem la reisga, ca je vöi pruvär,
Ün bel carrin sa je sun bun da fär.

LISSETTA O mama! dem la ròca e la rocäda,
Je vöi pruvär e fär üna filäda.

MAGRETTA Je nun à temp, ca iss'i à da cascär;
L'è lò la flur; ma mia per la licär.

(As mett e manär la plaina).

GIACUM Brav, s'u vè vòia tant da lavurär,
SCì doi fic sec i'à ciò da 'v ragalär.

(Ai dà fic sec).

PAULIN Oh chi bun güst! L'è tancu züc d'avdogn!
Am lasciat bap, ch'in de'ün el mat Togn?

(Al bap, fa segn ca sci; e 'l va cul mat e mettr'ent i cavai).

MAGRETTA *(manand la plaina)*
Guarda, Liseta, s'al fög è stüzaa
Sot lan castegna; c'as sent da brüscaa.
Incur ch'i altar doi saran chilò,
Sci portan ent ün piat per lur e nò.
Ca innur'är al lagmilac sarà ciò,
Intant i tond e 'i scdun paregia giò.

(Lisetta va; e torna preist e mettar giò meisa).

MAGRETTA As sent giò, che la massa vegn in alt;
Vulef avdeir, ch'i à mess giò trop cald?
Quela copa da zin met chilò sott,
C'um vezza s'al lagmilac vegn dabot.
Tö or quella clavia - lascia pür
Gnir ora, ca je 'm par, c'al sea giò dür.
Issa stoppa sü ferm, ca ben al tegna,
Met in meisa la copa e lan castegna.

(Lisetta à facc dree man quel cai cumandäva la mama).

MAGRETTA Va e clamär al bap e al tee frär,
E santav giò, e scumanzà e mangär.

(Al vegn al bap cui fancc e i 's mettan e meisa).

LISETTA As sent e gnir varün sott al balcon.

MAGRETTA Am pär, c'al sea i zap dal sciur patrun
Ma parciè mai gniral quel e 's truvär;
Ca nu 1'è temp anch'i ficc da pagär.

GIACUM Dabot, ca je scumet parciee c'al vegn.

MAGRETTA Fors'al vess vöia d'indär e Morbegn?

GIACUM SCì, scì, l'è quel; scì, je 'l capisc benissim,
Oh benvenuto, ser patrun lüstrissim!

RADOLF Chilò je vezz, c'u se tücc in facenda,
Chi e cascär, e chi e fär marenda.

MAGRETTA O ser patrun! giò ca l'è giüsta gnii,
As volal unurär, rastand servii?

RADOLF O parciè no. Je ben gügient l'acett;
E je 'm sent giò daspair quisti fanciet.

(Al careza i fancc).

MAGRETTA *(d'üna banda vers Giacum)*
Oh, chi modestia, o chi degnaziun!

GIACUM *(vers l'ureila da Magretta)*
I en sempr'inscia evant lan eleziun.

RADOLF Al mee fiocc al vegn evant dabot.
Al pär ca l'agia giü ün bun büjot.

MAGRETTA In quanto el büi, per quel, grazi'el Signur!
I nus pon lamantär; e'ii fan unur.

RADOLF Ma, a propo, vef santii la novella,
Ca l'è rivaa al dutur Pontisella?

MAGRETTA SCì, l'è rivaa; ma l'è giò passaa ent,
Ent a Pungell, e truvär la si gent.

PAULIN S'il vess savü, je füss còrs ent dabot,
E 'n putär e si mama al potinbrot.

LISETTA E inscia cun quattar salt e dù parola
Tü vess ciapaa 'na gajoffa'd niciola.

GIACUM Cas è'l gnii e fär quel cazar Gian Planeta?
As sent e dir, c'l'à voltà la bareta.

MAGRETTA Lasciand al Vescuf: o quel macarun,
Al sarà giò gnii stüf dii bun bacun;
O ca l'à facc lega cun quel dii corn,

Per negär la si fede, e an fär scorn.

RADOLF La riforma va evant; e i tocan dree
Fra nò i Pravost e altar cul Tumee
Maturo, propagand lan nöiva idea,
Ca e la licenza zeran la purteja.
Quel, ca sül camin veil tegn anca dür,
L'è al Vicari Bortal Castelmür.
Ma ai n'è altar da quela famia.
Ca giò scumenzan e sclargär la bria.
E är fra i Salasc qualchi àn propensiun
Per lan idea nöiva in religiun.

MAGRETTA Ma la Madona s'ela drumantäda;
S'la lascia ca la fede in aria vada?

RADOLF Sün quel lan part àn diversi panzeir;
Cà ognün la fede vera crè da veir.

GIACUM Issa quela quistiun matem davent,
Vo, dònna, e fancc, ritirav ün mument;
Ingiet e tör sù 'l peng in la dispensa,
Ca nò 'm possa tagnir'na conferenza.

(Dòna e fancc van cun la plaina).
Casa cumandal, ser patrun lüstrissim?
C'am vol cianciär je à capii benissim.

RADOLF O je vuleiva dòma 'v dumandär,
Sa forsa, forsa u've santii e cianciär,
Chi ca 'l nos popul agia voluntà
Da metar da Morbegn per pudastà.

GIACUM Je creg, ca dübi nui possa rastär;
Sa 'l sciur patrun al la vol accettär.

RADOLF Sa 's trata 'l nos comün tör d'ün impegn,
Giò ca e lü 'i toca metar da Morbegn
Quist'an al pudastà, je num ritir;
Ca l'è ün doveir al comün da servir.

GIACUM Da parte mia, je nu mancarà,
Dal racumandär lü per pudastà
No, i see merit i nu pon sfugir
El popul, e ognün l'à da capir.

RADOLF Ma üna part àn al cervel pü fin,
S'i scaldan la rascun cun ün got vin;
Per quel je 'v dun in man quisti daneir,

(Ai dà un borsa).

E vò dai impiegär fagiè 'l plasceir.
E sa 'v riesc da fär quel ch'i'v à dicc,

Sci je 'v lasc giò är la mità dal ficc:
Vers al comün pö je nu mancarà
Da essar grato per la sii buntà.
Ma secondär s'u nu vulè i me fin,
Je truvarà ben altar fitadin.
U vè capii: issa stet ben, cumpär,
Scusà, sa je sun gnii ev incomodär.

GIACUM

Anzi, je 'l tegn per ün ben gran favur,
Sa das fidär in je am fa l'unur.
Je sarà sempar sempar l'ümilissim
Famei devoto dal padrun lüstrissim.

(Al la cumpagna cun grancc inchini e pö 'l torna).

Al ser patrùn l'à gran capacità,
Ca l'è ben degn d'essar mess pudastà.
Ma dal ciarcär per forza e per daneir,
L'è üna moda, ca num vol plasceir.
No, nu l'è bel: l'è üna coruziun
Cuntraria e la giüstizia, e la rascun.
Però är chi c'à merit, è sforzaa
Dal fär, per nu essar d'altar surpassaa.
Ecco parciee - cuntar al me vuleir;
Da fär quel ca l'à dicc, je 'm lasc plasceir.
Sa je nu facc ca quela raba vada,
Quel can dal diaval am tö la ficiäda!

28

SCENA X.

*Stüeta e la veila ma pulita. Ent ün cantun ün mulinel e ün cavagn cun lana o lin.
Sünt üna
caruna qualchi scüdela e scdun da len. Sün üna caruneta ent al cantun tre o quatar
libar. ANIN santäda giò cun ün libar davant, dopo TUMEE STAMPA.*

ANIN

Quist libar, ca is an lasciaa i nos,
L'è ün gran confort: dagiò incur ch'i poss
Je 'l töi per man, e je 'n leg qualchi föi.
Pazia ch'i leg eplan; però je vöi
Am där fadiga da m'esercitär
E 'l legiar, e anc plü e 'l meditär.
Da tüt al cor je ringrazi'al Signur,
Ca's à tracc or dal camin da l'erur,
Cas à cuncess da legiar i see dicc
In nos linguag, e tal qual, ch'i en scricc.
Pür c'um fagiess quel c'al Signur prescriv,
E c'al nos cor nu füss insci cativ.
SCì fra da no um as pudess giüdär,
E vivar tancu angiul, da bun frär.

STAMPA

(ch'era rivaa ün zigh evant senz essar avdü da lee)
Ma dal nos cor lan ingorda pasciun

As impediscan spess da essar bun,
O 'l mee ciär angial, e s'amär da cor,
E vivar tancu tantci frär e sor.

ANIN Aha! um vè tatläda, ser Tumee!
U sarassus gnii ent da l'üsc da dree,
Ca je nuv à santii nagot. O ciär
As comodà, giò c'u se gnii e 'm truvär.

STAMPA *(tira cià la si scabela daspair quella da l'Anin)*
Sent, ciär'Anin! Am forsa da pruvär,
Fra nò da essar plü cu sor e frär?

ANIN Ma je quel c'u panzà nu capisc mia.

STAMPA Je at dumand, sa tü vol essar mia.

ANIN Je nu poss creir, ca vo fagias dal bun,
Parciece c'u füssus ben ün gran minchiun.

STAMPA Je ün minchiun, parciece ch'i cerc da veir
La perla dal me cor, dii mee panzeir?

ANIN I voss nun vöian üna dla pradica.

STAMPA Ma sat parciece?

ANIN Parciece ca nu l'è rica.

STAMPA Ecco 'l motif! Cret tü propi dalbun,
Ca per quel là i agian lur rascun?

ANIN (In düra prova al mee cor è mess:
Da fär e l'avocat cuntar sè stess).
Sent, ciär Tumee! Dagìò ca t'è plascü,
D'am vuleir ben, sci je 't darà dal tü
Issa in quist mument at pār tüt üna,
Da essar ric o povar per edüna:
Ma Dio sà, sa ent i temp e gnir
Tü nun agia motif da t'an pantir?
Dio sà, sa je vess pö tanta virtù,
Da 't cumpensär dal tüt di ben perdü?

STAMPA Tü dà e lan richeza trop valur:
Cret c'la rendan cuntent plü cu l'amur?

ANIN Sa tü è ric, tücc at fan scapaläda,
Sa tü è povar, tücc at dan paiäda;
Sa tü è ric, sci tütci at sbragian dree:
« Bun di, o riverito, ser Tumee! »
Sa tü è povar, i nut badan gnanca
Tant, ca tü füss al picòi d'üna banca.

STAMPA Ma, ciär'Anin, ma je nu capisc mia,

parciee ca giüsta tû am tenta inscia.

ANIN

Sa tû à raba, tû dâvantarà
Ben preist cadsanc, masträl, o pudastà;
Sa tû 'm tö je, ch'i sun insci povreta,
Tû pudess gnir e scüciär la careta.

STAMIPA

(Je nu poss creir, ca la fagia dalbun;
Da l'and'Ursina l'è giüst lan rascun).
Ma dî, Anin, ma dî; cianciat da senn?

ANIN

Je nu sà incusa fär, pet vuleir ben.

STAMPA

(mortificaa e ün zigh sdegnaa)
E ben, Anin, sa tû num vol ben tû;
Je vun davent, e je nu torn mai plü!

(Al va in presca).

ANIN

(ai sbracc dree)
Sci, ch'it vöi ben... o ciär!... nu indär davent!

(Tumee torn indree in furia).

ANIN

Ma, ben inteis, cun l'anel ent al dent!

(Giò la lenda).

SAGOND ATTO

SCENA I.

Pungel. *Ciäsa d'üna banda libra. Ün riälet passa daspair. Ün banchet da len davant.*

MARIA e GIAN PONTISELLA, pö GIACUM TÖNN

MARIA *(vegn ora e plan e plan cu la si calceta in man)*
Iss je starà chilò tüta suleta,
Per am scaldär, fagiand ün zigh calceta
In quist bun sul, c'l'è la pigna dii veil,
In l'aria püra, e sot quist bel ceil:

(Las senta giò e planin sül banchet).

Je sun ben fiaca; ma cas'è da fär?
Indree in la vita nus po plü tornär;
E sa tornär indree är as pudess,
In verità, ca je plü nul vuless .
La vita l'è ün camin tüt plen da guai,
Ca dūran sempar, e nu sciūnan mai.
S'al Signur am vuless e lū clamär,
Je füss ben paragiäda per indär.
Dóma üna raba am fagiess gran plasceir:
Al mee ciär Gian s'i pudess anc'avdeir.
L'è giò ün temp, ca je nu l'à 'vdü plü;
Ma i'sun trop veila per indär da lü.

GIAN *(senz'essar avdü)* Uei, uei!

MARIA Chi è 'l, chi è 'l, ca clama?

GIAN O mama, mama! la mi ciära mama!

MARIA Al mee Gianin! o al mee Gianin ciär!
Tü à ben facc ben, da gnir anc'em truvär:
Je steiva giüsta e panzär e tü.
Ma l'è propi 'l Signur, c'at manda lü.

GIAN Scüsam, o ciära mama, sa per quant
Ch'i vess volü, je nu sun gnii evant.
Chi ch'è el servizi d'altar nul pò fär
Casa cal vol, e nul pò cumandär.
Ma dgè, ma dgè, incusa av va e man?
O ciò, o ciò, c'um as tóć'anc'al man!
Je 'm pär, cu agias sempar bela ceira,
Cu agias giü üna buna prümaveira.

MARIA Ormai la prümaveira l'è passäda:

Ma ur ca tüt la föia sea crodäda,
Am pär d'avdeir ch'i crodarà er je;
Parciee tū sa, ch'i en uciantatre.

GIAN Oh no, oh no! Je pregarà Iddio,
Ca 'v cunserv'anca tant per amur mio,
E ca insemal as lasci'anca gnir,
O ca insemal as lascia murir.

MARIA Al mee ciär Gian! Tü 'm fa gnir al magun.
Ma tü è ben sempar stacc ün ciär fii bun.
Oh c'al Signur at banadisca lü,
E c'al se spirat sea sempar cun tü!

GIAN Sì, al see spirat sea sempar cun nò;
Ca lü 1'è quel, ca quel c'al vol, al pò.
Chi sarà ciò, c'as sent e caminär?

MARIA L'è 'l Giacum Tönn, ca va sü e drizär.

32

GIAN O 'l mee ciär Giacum!

TÖNN O al mee ciär Gian!

GIAN L'è ün temp c'u num as vè.

TÖNN Lè plü cu ün an.

GIAN Ma Giacum, Giacum, parciee restat ló?
E 'm tocär man parciee nu vegnat ciò?

TÖNN Ma, scüsum Gian, je nut lasch tocär man;
Parciee tū sa, ca je sent da ladam.

GIAN Oh, casa discat, al me amic ciär?

(Al va via ei tocär man).

No, tant el grand fra nò nu s'à da fär.
Sat quantan volta c'um as l'à tocaa?

TÖNN E quantan volta c'um as è striflaa!
Ma innura um era tüt üna brigäda;
Issa lan nossa scort la s'en mudäda:
Tü è passaa evant in grancc'unur,
E je facc sempar dree ei salvanur.

GIAN Da la mi scort je num poss lamantär;
Ma d'ogni stato as à das cuntantär.
Parciee, chi sà, ent i öil dal Signur,
Qual ca l'è quel, ca merita pü unur;
Ca 'l cor e l'opra tantan volta fan
Dii ültim prüm e dii prüm i drian.
Sì, l'è ben vero, e 'l cunvegn ch'il diga,

Iddio à banadii lan mi fadiga.
Arcidiacon, e ambasciadur,
Mandaa pù volta da l'imperatur,
Vescuf e princip am àn unuraa: -
Però je penz gügient ei temp passaa,
Je penz gügient ei temp c'um era fancc,
Ca tancu frär um era tüci quancc,
E c'um ingeva sunand i pigot,
E tajär perca e fär scivlarot.

TÖNN O e fär mazz, giò dree quel riälin.
Da flur in penc e da malgaritin.

GIAN O c'um marciäva cunt i noss bastun,
Caciand lan vaca sùï praa da Nambrun.

TÖNN In verità, je 'm pär anch'iss c'um vāda
Sü per la bleis e taiär giò culāda.

GIAN Er je, am pär anch'iss d'avdeir qui lög
Ca in temp da plöiva um fagieva fög;
D'avdeir qui lög, ca am plasceivan tant,
E ch'im pläscan anch'issa, ch'i sun grand.
Guardà vi lò, guardà chi bel'avdüda!
In mezz i pign al mot da lan Gaiüda!
In verità c'am vegn quasi 'l magun,
E guardär sü al vadrecc dal Bacun.
E or chi ora, o chi vista fina!
Cui see bii crep la sasca da Mulina!

TÖNN Oh, tü è ben anca (ma nul tör in mäl)
Tancu üna volta ün zigh uriginäl.
Ben je 'm ragord, ca tü nun era mai
Bardascia e vif cufà i altar bagai.
Incur ch'i altar eran e mantun,
Tü stäva sempar lò ent ün cantun;
Sa cun i granc um ingeva per strāda,
O cun lan fia um fagea stüāda,
Tü stäva lò, e ben pac tü cianciäva,
Tüt panzarus, e quasi tü tramläva,
La gent cradeiva, ca tü füss minchiun;
Ma tü è gnii ün vero musctazun.

GIAN O Giacum, Giacum! tü fa compliment:
Ma sa tü 'l crè, sci je sun är cuntent.

TÖNN Issa stet ben; ca je vun lò bel bel
Dree 'l mee bastiam, ch'i à sül tublaa Del.

(Al va).

GIAN Dio 't ciüra, Giacum; vè anch e 's truvär,
Ca qualchi volta um as possa cianciär.
Oh chi plasceir e 'vdeir i see cumpagn,

Ca fan gnir ediment i giuvan agn,
I giuvan agn, ch'èn tüt calur da rosa,
Ma ca, pür trop, i fügen senza posa.
Ma cas'è, mama, cas'è quel suspir?

MARIA O 'l mee ciär fii, ie nu t'al poss mia dir.

GIAN O ciära mama! nu tagnì zopaa
Quel c'al vos cor à insci'affanaa.
O dgemal, dgemal: je nu poss avdeir,
Cu agius peis sul cor, o dasclasceir.

MARIA Sa dal santir tü à propi gügient,
Ie t'al dgiarà; ma nu badär la gent.
I 't discan dree (ma je nui dun mia retta)
Ca tü.... ca tü.... à bandunaa.... la cretta!

(Pausa).

Ma tü stà lò, e tü nu disc nagota?
Vessa da creir, cal füs propi vargota?
Vessa da creir, ca tü vess mess in fal
Al pè in la via, ca men'in la val,
Indua ca 'l nos Signur tegn separaa
Dii giüst qui misar, ca l'an bandunaa:
Ch'it vess d'avdeir, tü, al mee ciär fii bun,
Cun i dannaa in fond el calderun.
Sa quistan raba je vess da santir,
O ciär Signur! lascium pütost murir!

GIAN O mama ciära! quant am dascläsc mai,
Ca pel vos fi u agias tanci guai!
Ma sa 'l vos fi u vulè giudicär,
Quel ca l'è stacc us vè da ragordär,
Das ragordär, ca, quant debul ca l'era,
L'ingea la sträda, c'ai pareia la vera;
E sa 'l see anim en era cuntent,
Sì nul badäva quel ca disc la gent.
E ben, inscia je à sempar facc;
Per quela sträda je sun sempr'indacc,
Indua ca cul see spirat m'a guidaa
Al bun Signur, ca m'à illüminaa.
Ma, ciära mama, s'u vulè avdeir,
Sa quel ch'i facc, i 'l facc da cor sinceir,
Santì: je era in mezz e lan ricchezza
Or per al Vescuf, e in lan grandezza;
E ben, quel lò i'à bandunaa tüt quant,
E issa i sun ün povar pradicant.
Cradef c'al sea quel lò la sträda larga,
Sa 's lascia i comad, e 's tö e doss la carga?
No, no. Je creg da veir la fede püra
Sagónd i dicc da la santa scritciüra,
Mia qual'i òman l'an dasfigüräda,
Ma incusa ca 'l Signur al l'à detäda.

La falsa cretta je à bandunaa,
La fede vera je à abbracciaa.

MARIA

La fede, ca is àn lasciaa i nos veil,
Quel'è la vera, ca mena sül Ceil.
Je sun 'na povra veila, e giudicär
Nu sà lan novità, ch'i vöian fär,
Ma 'l ser cumpär, ca l'è ün òm savi e pio,
Al disc ch'i lütar en nemig di Dio.

GIAN

Er je cradeiva tancu 'l ser cumpär,
Infin ch'i num sun mess e esaminär
I libar tütci quancc da la scritciöra,
Per an discernar la verità püra,
E cun la forza da la verità
Confondar quii, ca cercan novità;
Suspettand e cradend, ch'il fagian doma
Per ambiziun, das dastacär da Roma.
Ma quant plü ca ent al senso i peneträva
Da quii scricc sant, tant plü je cumprandeva
Ca la Chiesa da Roma à bandunaa
Al camin vero d'la cristianità;
E per forza i'sun gnii e la persuasciun,
Ca in tantci punti i lütar àn rascun.

MARIA

Ma i lütar, adorand, nu dan unur
Ei santi, gni e la mama dal Signur.

GIAN

Da adorär nus vess cu Dio sulet,
Per quant ca el tentatur är Cristo dget;
In spirat l'adorär e verità,
Plü cu in esterna pompa e vanità.

MARIA

No. Je nu poss lasciär ent i veil d'i
La fede, ca 'l mee cor à sustagnii;
Mancär e quel, ca m'à mossaa mi nona:
E fär la crusc, e pragär la Madona.

GIAN

S'l'è animäda da bun'intenziun,
La sarà grata e Dio l'adoraziun,
Cumpagnäda da l'opra, e ment sinceira,
Er c'la sea fatcia in diversan maneira.

MARIA

Iss sent. Sa 'l vescuf tü à bandunaa,
E ün nöiv pradicant tü è davantaa;
Sci vè chilò, e sta cun la ti gent,
E dal pais nu indär plü d'avent.

GIAN

Nò, je nu poss; ca je 'm sun impegnaa,
Da stär e Còira, indua ch'i à consigliiaa
Er je da riformär lan veila üsanza
Dree la credenza c'am dà plü i fidanza.
E pö 's sà ben, ca indua cas'è nasciü,
E cun altar cumpagn as è gnii sü,

L'è plü difficil, da 's fär rispetär
E per la buna causa d'operär.
Chilò im discan doma 'l Gian Planeta,
Ent al see lög nagiün nun è profeta.

MARIA Ma je vuless ben santir lan rascun,
Parciee ca tü vol müdär religiun.
Ca je e tü m'as agia da partir
Er in quel lò, am fa quasi murir.

GIAN Gnì, mama ciära, e la santa scritciöra.
Cum legia insemal cun intenziun püra;
E u 'vdarassus c'um s'intendarà,
S'u m'an varà capii la verità;
E c'um s'inchinarà tücc dòl unii
Dòma davant Iddio e 'l see bun Fii.
Ma, sa dal tüt u'num pò indär inteis,
Sül cor cu num cunserva nagiün peis;
Sa vò vulè anch'adorär Maria,
Sempar u'sé la ciära mama mia.

(Giò la tenda).

SCENA II.

SER GADENZ e CUMPAR GUSTIN.

GADENZ Intorn e quel afari u'vè santii,
Ni scì cumpär? e u 'm vè ben capii?

GUSTIN Scì, scì.

GADENZ Cioè?

GUSTIN Ca s'i nun àn parmäl,
Vò pagà 'l dobal nümer da bucäl
Da quel, ch'i altar pägan; per tant plü
Essar sagiöra da nu gnir vangü;
Ma da lan vusc per veir la maggioranza
Dal nos cumün in la si radunanza.

GADENZ E s'al riesc, scì ge nu mäncarà
Da 'n essar grato e la comunità,
E in quant e vò, sül ficc da l'an passä
Um tira ün stric, ca völ dì, c'lè pagä.

GUSTIN O grazia, grazia! Je nu vöi mancär,
Ca vo seiuss elett da procurär,
E je 'l facc är cun buna persuasciun,
E non dóma dal ficc per la rascun.
Issa scüsam, sa je 'm permet d'indär;
Cà e fär lan pratca i en dree per scumanzär.

(Al va).

GADENZ

Sa e questi cän nus tegn sempr'ün bacun
In bòca, i mordan är al see patrun.

(Giò la tenda).

SCENA III.

Stüa d'ustaria. Meisa cun scabela da len. Caruna cun bucäl e scüdela. Diversi Squädrun; fra quii in seguüi är i cumpär GIACUM e GUSTIN

1 VASCIN

Evant cù 's mettar dree e lan facenda,
S'u sè cuntent, um fà ün zigh marenda,

2

SCì, bel e bun! Casa füss mai la vita
Senz'ün got vin, o ün got d'acquavita?

1

In chi maneir'am da beivar al vin?
Or da bucäl, o am da tör cupin?

3

Parciee cupin? Um as düsas trop mäl,
C'um al sol sempar beivar da bucäl.

(I fan passär dòì bucäl e cantan):

Bevi, bevi, compare; se no vi ammazzerò,
Non mi ammazzè compare; piuttosto beberò.
E l'ho bevuto tutto, e non mi ha fatto male:
Evviva, evviva, evviva il succo del boccale.

1 VASCIN

Issa gnì ciò, e tulè giò üna fetta
Da pan furment, e ün toc mugnachetta.

(I tön i see curtei sü da la gaioffa e is serviscan).

4

U num sè anca tücc; però l'è bun,
Sa d'ogni squädra l'è chilò squadrin.

2

Je sun da quii d'la squädra da Caltüra.

3

O per quel lò nu fär mia céira scüra.

4

Je sun vasin da quela da Burnöif.

2

Ca fa indär al carr evant cul böif.

5

In quant e je, jè sun da san Cascian.

4

Tu è är mustazz per caciär ora i man.

3

E je alfin, je sun da quii d'la Piazza.

2 Da quii dal gran squädrun, c'al trun cav mazza.

1 Ma è 'l quel lò la moda da trattär?
S'u nu! savè, je 'v mossarà e cianciär.

5 Je sun ün òm d'unur, e chi c'am tòca,
Je'i fagiarà tagnir la langu'in bòca.

4 Bel bel, bel bel; sa issa u, nu tascè;
Vulef avdeir, c'u vè da fär cun je !

(Pica sü la meisa).

3 Corpo di Bacco! (*pica*) s'u nu fagiè punt,
U vulè 'vdeir, c'u inget di pe e munt.

(I vegnan Cumpär Giacum e Cumpär Gustin).

GIACUM Cas'è, cas'è st'istoria?

GUSTIN Cas'è, cas'è sti sbragg?

GIACUM Vef giò ciapaa la sborgna?

GUSTIN Vargongia dii vos fagg!

2 Quist nu l'è altar cu i pre-pre-liminari:
Iss um sè pront da passär ei affari.

3 (Ma casa mai va e dir quel sumari?)

4. VASCIN (Je veiva tema c'al gniss cun limari).

1 Unura a squadrin, magnifici signori! Lascià
ün zigh da banda i bucäl, e cum tratta dii
affari dal comün. Fra lan buna üsanza, ca
i nos veil as àn lasciaa, l'è är quela, da fär
lan pratca evant lan eleziun dii uffizi. In la
prüma radunanza dal comün as toca da
nominär al pudastà da Morbegn. Per quel
l'è bun das intendar evant; ca nus sea lò
quel dì cula bòca everta, senza saveir e
chi där la vusc. Je sun persuas, ca ognün
da voaltar ai varà giò rifletü. Dunque je 'm
töi la libertà dav invidär e manifestär la
voss'opiniun.

2 As sà nagót, sa 'i è varun, ca aspirassan
e quel uffizi?

GIACUM Giüst'aspirär nus pò dir; ma 'l ser Radolf,
sa 's tratass da tör al comün d'ün impegn,
as lasciass persuadar da l'acetär.

3 E per quel quista seira l'à scumanzaa
e 's tratär.

GUSTIN Er see cuscin, al ser Gadenz, as vol veir
racumandaa,
E da radöblär lan pinta per quel al m'à ordinaa.

4 I en tüci dòi òman, ca maritan da essar
distint e unuraa, e je nu savess propi e chi
där la preferenza.

GIACUM Al ser Radolf l'à pü età, e är pü esperienza.

GUSTIN L'altar as fagiarà, basta e 's där pazienza.

1 Savef, casa ca füss al meiar, per nu of-
fendar gnì l'ün, gnì l'altar?

5 Al meiar füss, c'um guardass, c'al gniss
ora per l'ün e per l'altar l'istess nùmar da
vusc, e ca innura al decidess la scort. Inscia
gnì l'ün gnì l'altar nus truvass affruntaa.

1 VASCIN E inscia 'as pudess mungiar du teta dree
d'ün caa.

2 Appunto!

3 Appunto!

4 Appunto!

5 L'è quel ca s'a da fär.

GIACUM Sef tücc inteis inscia.

TÜCC SCì, scì.

GUSTIN SCì, ser cumpar.

2 Ma zitto! e secretezza incusa c'um sà inteis.

3 Chi ca zaras la bòca, ciapass ün poin da peis

1 Issa, amig, c'um beiva infin ca l'è sciünaa!

5 Viva, viva lan nossa buna libertà!

3 Evviva, evviva evviva är chi ca s'à tratta!

4 Evviva l'ilüstrissim (*al perd l'equilibrio;
doi corran e 'l tagnir ca nul dea giò sott*).

TÜCC Ha, ha, ha, ha, ha !

(Giò la tenda).

SCENA IV.

Säla in la ciäsa dal Ser Giacum Castelmür cun scabela da nugair intaiäda cun vappa, e möbal e la veila, ma ben in ordan. Sü per la paré späda, lancia, alabarda, elmi e altran armadüra.

GIACUM CASTELMÜR, GIAN BATTISTA SALIS, *pö* GIAN PONTISELLA e RADOLF PRAVOST.

SALIS Ciär ser Giacum! pür trop al firmament
Politich fa temè qualchi stratemp.
I vent cuntrarri as urtan, e spatciä
Nus pò ch'is quiettan senza imperversä.

CASTELMÜR Oh, ca la veila fede, e i costüm bun
Regnassan plü cu vizi e corruzion!
C'ai füss bun'armonia e lealtà
Fra i grancc e i pit concordia e carità;
Ben i pericul füssan d'evitär,
E lan burasca in bel temp da cangiär.

SALIS L'element nöf, ca vegn as propagand
In lan idea, quel sconvolg tüt quant.
I spirat, ca s'en mess e esaminä
In religiun, is düsan är el fä
In la politica e nu stä plü là
E badä tant gnär e l'autorità.
E sa da questa cessa l'influenza
Cul nom da libertà vegn la licenza.

CASTELMÜR Quel l'è ben vero; ma incadenär
Al spirat da la gent, quel nus pö gnär.
Chi ca streng la catena oltre 'l dasbögn,
Fa ca i sogetti pö tiran al cogn.
Dagiò procedar cun moderaziun,
Badand ca trop nus scaldan lan question,
Sarà 'l partii pü savi in quist mument,
S'as cerca 'l ben dii Stati e da la gent.

(As sent e picär e l'üsc).

SALIS As sent picä. Iss chi sarà mai cià?

CASTELMÜR Avanti! Compliment chilò nus fa.
Oh! ecco, ca l'è ciò ün òm da vaja!
Gian Pontisella!

SALIS Unur da la Bragaja!

PONTISELLA *(ai tocand man)* Chilò, amig, je 'v present al dutur
Radolf Pravost, ch'è appunto rivaa
Da Padua, indua ca direttur
L'è stacc ün temp da l'università.

SALIS Oh, chi nul sà? ün òm da gran saveir!

CASTELMÜR Um as cunsula propi da l'avdeir.

PONTISELLA *(vers al Pravost)* Ecco Gian Salas, ün da quii da Sòi,
E Giacum Castelmür!

PRAVOST *(ai tocand man)* Ah, tütci dòì.
Oman da stima e da gran rispetto
Per i see merit vers a popul reto.

(Is sentan giò).

CASTELMÜR Giüst'e proposit voaltar sè rivaa
In merit el sogett ca scumanzaa
E discütar um veiva. Al vos saveir
Po giüst servir da guida ei nos panzeir.
Per la riforma da la religiun
As sent e dir ca u vè propensiun:
E cagnoscü per òman da cuscenza,
L'è or da dübi, c'u nul fagiè senza
Prafond rifless e consideraziun
Sül pro e 'l cuntar da la gran questiu.

PONTISELLA Per truvär in quel lò la sträda retta,
Nul pò där norma la rascun suletta;
Ma ognün an trova al pü ferm argument
Ent al se cor, ent al se sentiment.

PRAVOST La vusc dal cor pò manär or da sträda,
Sa da rascun la nun è cumpagnäda;
L'è 'l meiar s'al stà in buna relaziun
La vusc dal cor cul lüm da la rascun.
Je à sustagnii ün gran combattiment
Fra la rascun e al mee sentiment;
Cà 'l sentiment pel plü al stà tacaa
E quel, ca e creir da fancc as è düsaa.

PONTISELLA Er je 'm truvat, bisogna ben ch'il diga,
In fär la scelta in üna gran fadiga.
La ferma vusc da Luter, e potentia,
Benchè verace, am parea trop violenta;
Da Zwingli la dolcezza am plascet plü,
Quela à '1 mee spirat, e 'l mee cor vangü.
Oh, sa tücc quanci füssan animaa
Tancu lü, da modestia e da pietà;
In buna päsc as sciünass lan questiu
Senza ca fra i Cristian gniss divisciu.

SALIS	La divisiun pür tropp s'è già formäda Massima da Germania in lan cunträda. Sa in Italia e Spagna regna üniun, L'è in grazia, o Dio! da l'Inquisiziun, La verità, sà Iddio, indu'c'la stea, Ma i früt i èn questi da lan növa idea: D'üna banda rancur, discarmonia, Da l'altra orrur, perfidia e tirannia.
PONTISELLA	In tal rapport savia è la decisciun, C'à töcc la dieta dal pais Griscun: Ca d'ognün rispettaa sea la credenza, E ch'e nagiün sea facc violenza: Fra i capi, ca quel lò àn decretaa, Er tre brav Bargaiot as èn truva: Ercul e Dietegan Salis eran lò, E dii Corn Castelmür ser Nicolò.
CASTELMÜR	Appunto i'vuless möivar la questiu, Da la Bragaia giò c'as fa menziun, Sa pel nos popol sea meiar rastär El rito veil, o pür dal riformär.
SALIS	Sa riformand al rito as migliorass Er al da dent, sci mänc as dübitass; Ma l'è pü facil da mandä e toc Ün sant'Intoni e scfendar ün san Roc, Ca dal nos cor estinguar lan pasciun, L'invidia, la superbia, l'ambiziun, L'intemperanza, gula, incastità, Simülaziun, malizia e falsità.
CASTELMÜR	E casa giova fär al cröis bel net, Sa ent al mandal rest'ent al gianet?
PRAVOST	Ecco i dübi, ca ün temp är je Nutriva in la mi ment; ecco parciee Per ben lung temp är je à dubitaa, Sas trattass da licenza, o libertà. Ma confruntand ben ben i argument Da la riforma cul Nöif Testament, Paragunand cun la Baselga antica Quela d'la messa, e quella d'la pradica; Je 'm sun perscuas ca quista è pü conforma Dii evangeli e l'antica norma. Cas'è mai pü cuntrari e la rascun, Cu dal mäl fär vendar l'assolüziun? Casa pü brüt pò mai essar truva, Cu fär cumerci perfin dii paca? Cas èl i ordan da la gerarchia? Scälin, ca menan e la tirania; Süperstiziun, ca ün dì menarà E creir dal Papa l'infallibilità.

PONTISELLA	E pü inütil casa pò gnir facc, Cu fär la divoziun in ün linguacc, Ca la gent nu capisc, e la sforzär Quel, ca nu l'ä capii, da barbotär? Nu l'è mia doma da lan forma esterna C'as tratta; ma la verità eterna Sgurär ben ben da lan superstiziun, E da la gent moderär lan pasciun. Sa ent la ment regna la verità, Er l'interno dal cor meiar sarä.
SALIS	Ca in la Baselga, e in l'agir dal clero Al regna abusi, quel l'è pür trop vero: Ciarcär bensì as vess dai moderä; Ma mia da l'unità das dastacä.
PRAVOST	Quel lò pü volta l'è giò stacc tantaa, Ma da Roma 'l partii s'è ostinaa, Dii see fals dogma da nus dastacär, E i dissidenti anzi da sterminär: Inscia Arnald da Brescia l'ä pagaa Sül rogo al zelo per la verità, Inscia Giovanni Huss è stacc rüstii, Per veir da martir al doveir cumpii. Quiet e cuntent i ingettan e la mort. E 'l quel ün segn forse ch'i veivan tort? Er tantci altar la vita àn lasciaa, Confermand dal see crèir la verità.
CASTELMÜR	Quel scì l'è sempar üna bel'aziun, D'essar costant e la si persuasciun: Ma per quel lò nu l'è anca pruvaä, Ca quel c'as crè sea la verità. Martir as trovan per ogni opiniun, Er ca fra leir sea cuntradiziun. As trova är fra i Pagani in quantità Chi, ca per al see creir la vita dà. Iss'an mör plü per la fè riformäda, Parciee c'l'è nöiva, e l'è perseguitäda; Ma spatgiä ca tre secul sean passaa, E 'l fög da l'entusiasmo l'è stüzzaa. Però l'è vero, ca la confessiun Romana à punti, ca cun la rascun Stan in cuntrast: ma chi decidarà, Indua ch'è i termal da la verità?
PRAVOST	Qui termal à da stabir la scienza Senza pasciun, cul pass da la prudenza.
SALIS	Ma casa sà la scienza da sagiüra Circa lan verità da la Scritciüra? Er s'i Vangeli per base as vol veir, Sempar al reista anca vargot da creir. E pö la scienza är in altran materia

Nu sà ben scioglier lan questiun pù seria;
Ma las giüd'or är lee cun qualchi ingegn,
Tancu la Chiesa, per as trär d'impegn.

(I rian).

CASTELMÜR

Oh, a propò! giüst sün quist argument
Ün facc, ca m'e success, am vegn e ment.
Üna duman je sun rivaa bel bel,
Ingiand e spass, süi praa da Sotcastel.
Incur ch'i à giü ün zigh intorn guardaa
Sü per la mota indua ch'è 'l tublaa,
Je vezz ün bel matin, ca fagea spass,
Matend in fila üna rocia 'd sasc
Je ai dumand: «Dì, casa fat tū mai?»
Lü 'l disc: « Je mett'in fila i mee cavai.»
Je 'i dic: «O dim, casa ch'i an in nom:»
E lü: «Quist l'è al Tac, quel lò l'è 'l Tom.
Quist l'è al Coli, e quel lò l'è 'l Cec,
Quist l'è al Fuchs, e quist chilò l'è 'l Sec,
Quist l'è al Scimal, e quel lò l'è 'l Blass.»
Ma 'l rastäv'anca üna rocia 'd sasc.
Lü 'l penza, e 'l penza: ma in quel mument
Plü altar nòm nui gnivan ediment.
Basta dree veir panzaa ün mument, o dòì,
SCì finalmente, per as tör d'imbròi,
Al povar mat, ca l'è ün fi dal Peidar,
Al disc: «Qui altar èn tücc puleidar.»
Je à cradü da nu stär in la pell,
C'am è gnii ediment al paralell,
Ca passa fra quel dicc da l'inocenza
E i ripieghi da l'ümana scienza;
E ogni volta, ch'i facc riflessiun
Da qualchi oget sù la definiziun,
E per quel lò je 'm lambic al cervel,
Am vegn e ment i sasc da Sotcastel;
Am vegn e ment: oh quanci, quanci mai
Eni i puleidar, e pac i cavai!
E pac cavai um i sà där al nòm,
Ma i puleidar rivan fin e Còm.

(I rian).

PRAVOST

Oh, al ser Giacum am fa gnir da rir:
Però är i concili in stabilir
I dogmi e i riti da la confessiun
I s'èn servii dii lüm da la rascun.
Sa da la scienza lur i àn facc üs,
Per nò la scienza nu sarà ün abüs;
Infin ca i see dettami nu van or
Da quel camin, ca giüst trov'al nos cor.

CASTELMÜR

Per sün quel lò um va inteis är nò,
Da riformär i errur per quant c'as pò,

Ma qualchi volta per l'umanità
 Pò essar ütil är l'assurdità.
 Assurdo senza dübi al pò pareir,
 Sa el popul in latin pradic'al preir.
 E 'l füss assurdo, sa la verità
 Gnüss bel e neta sempar pradicaa:
 Ma spess as fa cianciär la religiun,
 Per secondär dal see cor lan pasciun.
 Incur ca inscia el vero al vegn facc scorno,
 L'è meiar, ca 'l popul nun intenda ün corno.
 Chi ca mena la lengua e cativ fin,
 Al füss bier meiar, c'al cianciass latin.

(I rian).

SALIS

Ün altar punt è da cunsiderà:
 S'al popul as met dree e giudicà
 Dla religiun circa lan verità,
 L'istess in ältran cossa 'l fagiara,
 E Dio sà, sa nul bütta sott sur,
 Quel, ca forma 'l see ben, c'l'è 'l see unur!
 E vulèr scrütä trop la verità,
 Nu l'è sagüra gnär la nobiltà.
 Er ca in Bragaia nu la quinta bier,
 In pais estar tant la pò giovär,
 L'ordan gerargich s'al vegn rispettaa
 Al reist'in pè är lan ältr'autorità.

45

CASTELMÜR

Sun quel soget er je à rifletü.
 Sa per al ben da tücc al giovass plü,
 El vantagg d'essar nobal rinunciär;
 Quel sacrifici je füss pront da fär:
 Ma da seguir la püra verità,
 L'òm nun è bun; dunque ün'autorità
 Ai vol, c'al guida, ca in lan si aziun
 Nu l'abanduna trop al camin bun.
 Infin in issa quist'autorità
 L'è stacc al clero e la nobiltà;
 Sa issa as infiachisc quisti sostegn,
 Dio sà, sa l'ordan pü lung as mantegn.

SALIS

L'è är da dir, ca e 's santi discendent
 Da gent distinta, l'eleva la ment,
 Al dà 'l curaggi, l'inspira l'ardur,
 Da cumpir opra c'ai faggian unur.
 E sa ün riäl as mantegn net senz'onta,
 Pel ben da tücc pö sempar al ridonda.

PRAVOST

Pür ca quel füss! Ma indu'è quel riäl,
 Ca mai nus torbla in tücc i see canäl?
 No, no, sül merit da la discendenza
 Fra lan famiglia nui è diferenza.
 Da dòl salam in l'istess böil facc ent,
 Ün sarà bel, ün sarà büs dadent;

Sü l'istess albar, e sü l'istess ram
Al cresc früt bun, e an cresc da qui gram.
Ün l'è canaja, l'altar òm d'unur;
Ün lè leale, l'altar traditur.
L'essar nasciü sün quel nul fa nagot,
Nobal, o paisan; ric, o tracot (*cun calur*).

PONTISELLA

Bel bel, amic, bel bel, e parmetè,
Ca sün quel lò diga vargot är je.
Sa sü l'istoria da l'umana gent
As fà rifless, ent i diversi temp
As vè diversi ordan destinaa
Da Dio e sustegnir la Società.
Ma ca sü l'istess punt al resta lò
Al popul sempar, pratendar nus pò.
Infin ca ün è fancc, l'è bun per lü,
Ch'il menan; ma incur ca l'è crasciü,
E zigh e zigh l'à impreis bel belet
Cu lan si gamba e caminär sulet.
Innura 'l füss mäl facc e s'ustinär,
Tancu da fancc anch'e 'l vuleir manär.
Pes sustagnir in alt giamai nus vess
D'impedir ca la gent fagian progress.
As alzär sur i altar nu unurass,
Cu incur c'al ben da tücc al dumandass.
Per quel d'üsär je à sempar giü rossur
Dal stemma, ca m'à dacc l'Imperatur,
Per nu dasdär iss iss la gelosia
Cuntar da je e da la mi famia.
Ben s'à da dir, e unur da la Bragaia,
Ca i see nobal èn giü gent da vaja;
Ca pel plü cui comün i àn tagnii,
E da bun galantòm àn sustagnii
I drecc, ca i nos veil as an lasciaa,
E ca Enrico secondo à cunfermaa.
Per quel är qui, ca discendan da lur,
I pon guardär in alt senza rossur;
Ma giüst per quel i àn är al doveir,
Da tagnir plü cul popul, cu cui preir,
Da lasciär libr'al cors e lan cuscenza,
E 'l guidär sül camin da la prudenza.

(*I stan sü, tulend giò i capei*).

CASTELMÜR

E ben! c'al sea testimoni al Ceil,
C'um vol tör per esempi i nos bun veil,
Secondand quel c'al popul credarà
Essar la via da la verità.

SALIS

C'um vol - är cuntar lan nossa pasciun,
Senza tradir la nossa persuasciun -
Fär quel ch'è giüst, c'al vegna quel ca pò!

PRAVOST

(*tocand al cor*) Nò, al nos stemma um al port'ent chilò!

(Giò la tenda).

SCENA V.

Säla da la ciäsa dal Comün.

Al MASTRÄL, al NUDAIR e i VASCIN in radunanza. Fra quisti är TUMEE STAMPA, GIAN GIANOTT, GIACUM CANT, GIAN TAMAGN, CUMPÄR GIACUM e CUMPÄR GUSTIN, ALBERT ANDRIANI, pleban da Nossa Dona, BARTOLOMEO MATURO, pradicant da Sur Porta.

MASTRÄL Sciuri vascin! Issa c'u vè aprovaa
Al protocoll, je 'v voi veir saludaa
Anc'üna volta. - In quista radunanza
As tratta affari da grand'importanza.
Bep preist um varà pö d'as radunär,
Da quii anca pü seri per tratär.
Inciò je creg, ca fors'al bastarà,
S'um eleg da Morbegn al pudastà.
Al restarà e ün'altra radunanza
Tratär da la riforma a d'l'aleanza.
Al doveir da vascin agius present,
Da där la vusc cun sinceir sentiment
E chi ca fagia unur e quel ufizi
Da galantom, cun lealtà e giüdizi.
E fär proposta u rastà invidaa,
Chi c'u vulè elegiar pudastà.

GIACUM Oman capaci ai n'è plü cu ün,
Ca füssan bun, ent i noss dôi comün;
Ma vo savè, ca 's sol sempar üsär,
I bun ün zigh parün da unurär.
Inscia är quista volta ben al stess:
Al ser Radolf dagiò je proponess.

GUSTIN Al ser Radolf l'è brav; ma ent i comün
L'è giò stacc in ufizi, e je 'n sa ün,
Ca infin in issa nun è titulaa,
E ben al maritass d'ess'r'unuraa.
Al ser Gadenz l'è quel, ca je m'intend;
C'l'è see cuscin; l'è da l'istessa gent.

ÜN VASCIN Ma chi sà dir, s'i en intenziunaa
Da där vargot e la comunità?

GIACUM Al ser Radolf, s'al vegn lü nominaa,
Trecent'armetta e la baselg'al dà.

ANDRIANI O chi bun cor! o anim giüst e pio!

MATURO Trecent'armetta per l'unur di Dio!

ÜN VASCIN	O chi mustazz! Evviva 'l sciur patrun! Da parte mia je dig: bel e bun!
ALTAR VASCIN	Ma üna raba i vuless dumandär: E qual baselga al s'intend da lan där?
ÜN VASCIN	Incusa intend quel là 'l ser Andrian, Lü, ca da Nossa Dona l'è 'l pleban?
ALTAR VASCIN	Al ser Tumee Maturo är al dgjarà, Giò ca l'è pradicant dii riformaa.
ANDRIANI	Per baselga je creg c'altra nus possa Intendar, cu la vera, c'l'è la nossa.
MATURO	La vossa no, ca l'è falsificäda, No, quela vera l'è la riformäda.
ANDRIANI	Vöt tascer giò, tizun tü d'eresia!
MATURO	Täs tü, apostul da l'idolatria!
GIANOTT	Avdè incusa ch'is aman fra da lur, Qui c'as claman i servi dal Signur. (I rian).
MATURO	Gent senza fede! Inscia us rispettà?
ANDRIANI	Di Dio l'ira sur da vo gnirà.
TAMAGN	Vulessus forse c'ün av possa creir, Sa fra voaltar u nus pudè 'vdeir ?
CANT	E pratandessus, c'um av bücc'al man, Sa fra vo altar u sè gatt e can?
GIANOTT	Nul basta mia purtär la cappa neira, Pes fär stimär, e's fär fär bela ceira.
TAMAGN	Cun i vos guai, e lan vossa questiun U mandà anch'e munt la religiun.
MATURO	In verità, je nu sà casa dir.
ANDRIANI	L'è üna rascun, ca las lascia santir.
MASTRÄL	Dal ser Radolf sü l'intenziun da plü Cu num cuntenda: as i dumand'e lü.
GIACUM	E lü per quel l'è inüta! dumandär; Lü e 'l comün, quel c'al vol, lascia fär. C'al sea per la messa, o la pradica,

	El sciur padrun nui import'üna fica.
STAMPA	Per troncär pü e la lesta la questiun, Je 'm permetess da fär üna moziun.
ÜN VASCIN	Santì, al Tumeè Stampa vol cianciär.
ÜN ALTAR	Oh, ecasci, c'as vol racumandär!
MASTRÄL	Zitti, u vè la parola, ser Tumeè. Purtà evant quel ca vo proponé,
STAMPA	Ciär cunvascin! Scüsam sa 'i cianciarà Quel ca je penz, cun plena libertà. Nu l'è bier temp, ch'è stacc mess sù la moda, Fra lan comünità, d'indär in roda, Onde dii pais südit nominär I uficiant, ca 'i àn da guvernär. E quel'üsanza ün'altra è tocaa dree, Ben pac lodevla, el pareir da je: L'üsanza, da in ufizi nominär Chi ca per quii è pront plü da pagär. Quel là l'è ün atto, ca vegn d'avarizia; L'è giüsta tancu vendar la giüstizia.
ÜN VASCIN	Nò, vendar la giüstizia? Am da sofrir, Ca quistan raba e nò as lascan dir?
STAMPA	Quii, ca per, gnir elett spendan daneir, Al dobal cercan pò da gnir e veir; E inscia i vegnan spess in tentaziun, Da där e chi ca päga la rascun. Da quii n'è stacc är, ca, per gudagnär, Delitti fals i s'an mess e inventär; Ca per quel là is àn servii da spia, Samnand odio e discordia in lan famia.
ÜN VASCIN	Alò, alò! l'è temp da la sciünär!
GIANOTT	Zitto! chilò l'è libar da cianciär!
STAMPA	Oh! già el Ceil as rivolg i suscpir Dii povar südit, ca nu pon sufrir, Ent i see drecc das avdeir molestaa Da üna naziun, ca god la libertà. E chi è la colpa da tücc quisti mäl? L'è 'l popul, ca i ufizi rend venäl.
ÜN VASCIN	Am gniss al güst dai där ün scapazun!
ÜN ALTAR	Ma quasi quasi, ca l'à ün zigh rascun.
STAMPA	Vulessus, ciär vascin! sura da nò Clamär l'ira di Dio per quel lò?

	Oh no, oh no! Pütost c'um fagia senza Baselga, cu da venda la cuscenza: Plü cu pitüra, plü cu len e mür Al pläsc e Dio l'offerta d'ün cor pür.
ÜN VASCIN	Davent, davent! ora dii pè quel futar, C'l'è da la messa, e l'è anca peg d'ün lütar.
TAMAGN	Sa tü nu täsc cun quel, ca l'unur tòca, As truvarà chi c'at sera la bòca.
ÜN VASCIN	Sascin e mordar, cazar, scelm e lädar, L'è lan parola, ca nu s'à da dir. Tüt quant al reist, o drecc, o stort, o quädar, Al nos statüt al lascia proferir.
STAMPA	C'um stabilisca evant cu nominär Al pudastà, c'u num vol acetär Nagot da chi ca sarà nominaa; E inscia la scelta pü libra sarà, I nscia 'l nos cor nu gnirà in tentaziun, D'an nominär ün ric pütost c'ün bun. Inscia la prova ei altar um darà, Ca ent al nos comün regna equità.
GIANOTT	E rinfaciär nus pudarà nagiün, C'um agia favorii la corruziun.
ÜN VASCIN	Quel c'à dicc al Tumeè l'è verità: Dagiò je'l propon lü per pudastà.
ALTAR VASCIN	Aha, aha! o je panzäva ben, Ca dal patèr al füss quel là l'amen.
ÜN VASCIN	Casa! u vulessus mettar quel minciun, Ca ciancia cuntar al ben dal comün?
STAMPA	O nuv scaldà! ca je nu l'acetass, Gnär c'al comün unii am nominass. Nu fagè gronzla, e nu panzà gnär, C'al sea quel là al fin dal mee patèr. Ma je preved, ca quistan corruziun Saran fatali pel pais Griscun, E ca l'obbrobrio da sti pacaa Ent al sangu'dii see fii gnirà lavaa.
ÜN VASCIN	Sa altar tü nu sà profetizär, Per i tee facc tü fagiess ben d'indär.
GUSTIN	O ser Masträl! per scünär la quistiun, Je dgarà, s'è permess, la mi'opiniun.
MASTRÄL	Dgè pür, dgè pür.
GUSTIN	E ben da rafüdär

Al ben, ca vegn offert, füss parmalär
Al donatur; al füss är da minciun.

ÜN VASCIN Chi vuless essar mai tant macarun?

GUSTIN Dal ser Radolf u vè santii l'offerta:
L'è bela e generusa; ma everta
La via la lascia e bieran discussiun
Fra i partii da lan du confessiun.

ÜN VASCIN Evant cu'i där lan vusc as pò santir,
Casa ca 'l ser Gadenz vuless offrìr.

GUSTIN Sa in see favur al vegn or l'eleziun,
Sì lü 'l dà per votant, trenta cruscun.

ÜN VASCIN Trena cruscun! Oh chi grand òm da vaja!

TANCcI Ca fagiarà unur e la Bragaia!

TAMAGN O chi vargongia, ca fà gnir rossur!
Dal nos comün u vulé 'l disunur.

ÜN VASCIN Al disunur da chi banda c'al stà,
La maggioranza la deciderà.

STAMPA I parsonagi, ca proposit u vè,
Racumandär je 'i pudess ben är je;
I èn brav, i èn capaci, i èn prudent.
E l'ün o l'altar je füs ben cuntent
Da där la vusc; - ma dai vendar l'ufizi,
Al füss ün atto ben pac da giüdizi. -

CANT Atto d'iniquità, da corruzion,
Gran discunur per la nossa naziun.
Vargongia eterna per al popul reto!

ÜN VASCIN S'al mazza!

ÜN ALTAR S'al impica!

ÜN ALTAR As al sbüseca là quel maledetto!

TAMAGN Possat crapär, tù brüta anima nera!

QUEL VASCIN E tù ca 't passa gnir la polmonera!

ÜN VASCIN Issa sciünala cun quela canzun,
S'u nu vulè ciapär ün musctazun!

ÜN ALTAR Tù prova doma e 'm gnir ciò daspair,
Sa tù à güst d'indär dii pè e l'air!

MASTRÄL *(pica sü la meisa, o scudisc al brunzinin)*

	Issa i dig Frid! e chi c'as bròta plü, Al sà quel c'al Statütt à provedü.
ÜN VASCIN	Zitto! al disc Frid: fagè, fagè eplan; Ma c'um as tøj'in guardia da qui can.
ÜN ALTAR	Brav, ser Masträl! Inscia as à da fär: La legge di Statüt fär ussarvär.
MASTRÄL	Evant cu da passär e l'eleziun, Dal ser Tumee votà sù la moziun, Da nu acetär nagot dal nominaa; Chi ch'è per quel, da tagnir sù è pragaa. <i>(Pachet tegnan sù).</i>
ÜN VASCIN	Nul fagea gnanc dasbögn da tagnir sù; I saran tre o quattar tüt al plü.
MASTRÄL	Chi ch'è per acetär l'esibiziun, C'al tegna sù per segn d'approvaziun. <i>(Quasi tücc tegnan sù).</i>
ÜN VASCIN	Ormai la maggioranza l'à decis: Per as fär tema ai vol altar barbis.
GIANOTT	SCì scì, u vè vangü, povar minchiun! Sül nos pais clamand maladiziun. Al gnirà 'l temp, ca per castig di Dio I nos nepoti àn pagaran al fio, E ca per còlpa da i nos pacaa Qui povar guafan saran trasformaa Da comissari, cunt e cavalier In tantci cuscineir e camerier. <i>(Tumee e i see amig van davent).</i>
ÜN VASCIN	Inget pür pei facc vos, c'al trun ca 'v mazza, Tütci quanci c'u sè da quela razza.
ÜN ALTAR	Issa, ch'i en davent qui macarun, Sci fra da nò ai sarà pü üniun;
MASTR	Fra i dòì, ch'en stacc proposit per pudastà, Da fär la scelta u sè invidaa.
ÜN VASCIN	Al ser Gadenz l'è üna teista fina, C'as fagiàrà unur in la Vultlina.
ÜN ALTAR	Al ser Radolf vël plü c'ul ser Gadenz. (Je dic inscia, ma altar je penz)
GIACUM	(Er je à da dir inscia; ma magari

C'al vess vittoria i nos avversari).

MASTRÄL Al ser Radolf chi ca vol nominär,
Ch'i tegnan sü, c'um ai possa drombär.

(Üna part tegnan sü).

Vò, ser Nudair, drombai e ün e ün.

NUDAIR l'à già drombaa, i en giüst quarantün.

MASTRÄL Qui ca nun àn votaa i en da plü.
Pel ser Gadenz chi ca vol, tegna sü.

(Tantci tegnan sü).

NUDAIR Nu l'è gnanc necessari dai drombär,
Dòi cuntar ün a si pò ben stimär.

MASTRÄL Ormai al ser Gadenz è nominaa.

TÜTCI Evviva, evviva al sciur pudastà!

GUSTIN L'esit je corr ei dir, da l'eleziun.
Evviva 'l ser Gadenz, al nos patrun!

(Al va in prescia).

ÜN VASCIN Unur e Dio!

ÜN ALTAR Gloria e la Madona!

ANDRIANI Mandà giò e sunär giò Nossa-Dona.

MASTR Iss um vess facc tüt quant bel net e clair;
Dòm'as rest'anca da fär ün cavrair.

ÜN VASC Prüma da tüt s'à da fär riflessiun,
S'as vol, o no, mudär lan cundiziun.

ÜN ALTAR Ai àn vol ün, c'al fagia per pac prezzi.

ÜN VASCIN Si matem je, ch'i sun al Gian Murezzi.

TANTCI Ho, ho, ho, ho! Quel lò l'è cianciar clair!

MUREZZI Sì, parciee discni: «Murezzi cavrair?»

ÜN VASCIN Per c'al sea imparziale, ai àn vol ün,
Ca nu agia ciävra, e nu sea dal comün.

ÜN VASCIN As dà per ciävra dòi sascin da plü;
Ma cal lan ciüra, e c'ai vāda dree lü.

ALTAR	C'ai guarda dree, e c'ai stea daspair; Mia c'al lan lascia per indär pradair.
ÜN VASCIN	C'al vegn'e ciäsa evant l'evamaria.
ALTAR	C'al guarda ben, ca nu 'l lan tetta mia!
MASTRÄL	Ai füss quel veil. S'u 'l vulè metar lü Er per quist ann, i 'v preg da tagnir sü.
ÜN VASCIN	Quel povar mat l'è ün zigh ün macarun;
TÜTCI	Ma tütavia um disc: Bel e bun! <i>(Al torna al cumpiär Gustin).</i>
GUSTIN	O ser Masträl! parmetem ün'istanza, Evant cu licenciär la radunanza.
MATRÄL	U sè giüsta gnii e temp: purtal'evant.
GUSTIN	Al ser Gadenz al fa ringraziär tant El nos comün, c'ai à facc tant unur; E al la fà pragär anc d'ün favur: Sa cuncedar ai vol la condiziun, D'üsar dal drecc da la sostitüziun, E in tal caso as parmatess da dir, C'al vol al ser Radolf sostituir.
MASTRÄL	Ai vulef där la vossa approvaziun?
DIVERSI	Sì, tagnind ferm al punto di cruscun! <i>(Tütci tegnan sü).</i>
MASTRÄL	Issa, signori, l'adunanza è sciolta, A rivederci per ün'altra volta. <i>(Giò la tenda).</i>

SCENA VI.

E la campagna.

TUMEE STAMPA, pö ANIN.

STAMPA sulet	Ün bel costrütt à giü la comünanza! Ecco svanida ormai la mi speranza, D'avdeir e 's fär unur i Bargaiot, Ca 's pudess dir, ch'i èn bun patriot. Dal cor da l'òm nus as pò mai fidär,
--------------	---

Sa ogni mument nus as vol inganär.
 La vusc da l'interess à gran potenza,
 Ca la zufega quela d'la cuscenza;
 D'ün fals vantag al spegul la fa 'vdeir,
 E la corromp dii òman i panzeir. *(Pausa)*.
 E panzär quel c'al cor à da sufrir,
 Al gniss dabot la vöja da fugir
 Dalònc, dalònc da quista raza düra,
 Pes cunsulär in sen da la natüra.
 In la natüra tüt pär armonia.
 Parciee ent al cor da l'òm nun ela mia?
 Ecco lan planta! ecco lan erba e flur!
 Tüt corrispond ei fin dal Creatur:
 E l'òm, la si pü nobla creatüra,
 Pò veir vers i see frär temprà insci düra?
 Per dir la verità, je vea speraa,
 Ch'i vessan pü cuscenza i riformaa:
 Ma incur ca'as tratta raba d'interess,
 Riforma, o no, l'òm è sempar l'istess.
 Ecco parciee, ca je sun titubant,
 S'i à da prestär fede el pradicant,

M'unind e quii, ca fan lega cun lü,
 Ca urmai ent al comün èn i daplü.
 Tüt quistan prova, tüt quistan dübiezza
 Am empliscan al cor da gran tristezza.
 Per coronär dal tüt al me dular,
 Al mancass doma c'am tradiss l'amur.

ANIN *(ai riva daspair senza essar avdüda evant)*
 O ciär Tume! ormai je t'à truva!
 Dopo da tantal pezz, ch'i t'à ciarcaa,
 Dopo essar corsa tant in ent e in or,
 Cun tanta tema, cun tant peis sul cor.

STAMPA
 Parciee at tema, o dulcc angial mee?
 Nu tramlär plü, iss ca tü è cun je,
 E t'avdeir tü, am passa or da la ment
 I panzeir trist, c'am fagevan turment.

ANIN
 Je à ben capii dalunga ch'i t'à 'vdü,
 Ca qualchi dascpasceir tü veiv'er tü.
 Dim casa c'l'è. Oh, vessa la fortüna
 Dat pudeir rallegrär iss'e edüna !

STAMPA
 O l'è nagot. Am veiva rabiantaa
 Cul see procedar la Comunità,
 E tant am veiva toscantaa i panzeir,
 Ca quel ch'è blanc, am parev'essar neir.
 Ma tü, cas è 'l, ca 't à tant spavantäda?
 Ca em ciarcär tü gniva insci ingosciäda?

ANIN
 O ciäratü, cas'am fat gnir e ment?
 Je à ent al cor ün trist presentiment;

Presentiment, ca je nu sà spiegär,
Ma ca pel ben ch'it vöi am fa tramlär.

STAMPA

Sa tü 'm vol ben, ciära, nu badär mia
E tücc 'i sömi da la fantasia;
La fantasia fa spass cui nos panzeir,
El cuntrari dal vero las fa 'vdeir.

ANIN

O füssal pür inscia! ma impresciun
Granda am à facc üna appariziun,
Ca giò tre nöcc i'à giü ent al drumir:
Dòm'ei panzär am fa anca stremir.
Je t'avdea gnir vers je pem salüdär
E bracc evert, e är je vulea fär
L'istess; ma üna man palida e lunga
Fra je e tü cumpariva dalunga,
E l'ün da l'altra brüsc las separäva,
E tü dalònc dalònc pö la 't manäva.

STAMPA

E quisti sömi nu där trop ement,
Ca per nagot i contürblan la ment.
Nui sarà man, ca 's possa separär;
Infin ch'i viv, je prumet da t'amär.

ANIN

Gnär je e tü nu fagiarà mai tort.
Tü sarà 'l me amur fin e la mort;
Ma eppür je tem, ca qualchi avversità
Al nos plasceir e dastürbär gnirà.
Sent. Je 'm truväva giüst da dree e ün cantun
D'üna ciäsa, ch'i òman dal comün
Da l'adunanza tornävan in dree,
E je 'i sent e cianciär da ün Tumeë.
Je güz l'ureila, e je sent e dir:
Tant'arroganza, no, nus pò sufrir,
Al Tumeë Stampa l'è ün traditur,
L'è gnii dal nos comün pel discunur.
E ün altar dgeiva: Sa ün dì il truvass
Sulett; corpo di Bacco! je 'l strozzass.
Üna vusc dgeva: Cas'as pò spaciär
Da ün, ca la si fè stà per negär,
Da ün, ca e la si gent fa discunur,
E üna mata dal diaval fa l'amur.
Ma quel, ca 'l manc da tüt je poss trär giò,
L'è, c'al vol essar lü pü giüst cu nò.
Cianciand inscia evant evant i ingievan,
E je nu capit plü quel ca lur dgeivan;
Ma intorn al cor ün freid je 'm santit gnir,
Ün freid e ün cald, ch'i nu sà incusa dir;
Da corar et ciarcär je à panzaa,
Per tema ca dal mäl nut füss rivaa.

STAMPA

Bah! nu veir tema, e nui panzär gnanc;
I can, ca bupan plü, mordan da manc.
Da la fè, ch'i varà ent al me amur,

Tü avdarà sa je sun traditur;
E zigh e zigh tücc as persuadaran,
Ca quii, ca cren quel là, gran tort im fan.

ANIN

Ma dim emò anca quista rascun:
S'um rastass da diversa religiun;
Nu varam das pentir dal nos amur?
Nu saral ün pacaa cuntr'al Signur?

STAMPA

Per chi ca tem Iddio e à ün cor bun,
Nui è ent al mond cu üna religiun;
Da Dio i èn tutci qui c'an al cor pür;
Er, ch'i nul pregan giüst fra i listess mür:
Quel c'al plü da la gent vol al Signur,
L'è cas as vöia ben infra da lur.
Sa 'i'è üna confessiun, ca dastacär
Vuless dòì cor, ch'en destinaa e s'amär;
Je la бүtass dalunga ent ün cantun ,
Cà la füss falsa quela religiun.
Ma sa quel là 'l tee cor pò sligierär,
Sì ün sacret je 't vöi manifestär.
E zigh e zigh tüt la comünità,
Je creg ca e la ti fede as unirà;
E s'i num sun già dichiaraa er je,
Sì 'l plü l'è per riguard invers i mee:
Però temer Iddio e essar bun
As pò in l'üna e in l'altra confessiun.
Ca in l'üna e in l'altra as pò essar cativ
D'am persuadeir je à är giü motif.
Quel ch'i creg ferm, e ch'i nu dübit mia,
L'è ent al nos amur, anima mia!

(Al la tö sottabracc).

ANIN

Al tee panzeir l'è giüst cumpagn dal mee,
Issa c'um väd'e ciäsa, ciär Tumee!

SCENA VII.

AND'URSINA e MENGA *vegnan da la banda opposta e quela indua ch'èn giüst indacc i altar dòì.*

MENGA

I èn propi lurr! avdei, avdei, dunanda!
Ecco ch'i passan giò da quela banda!
Je 'v veiva dicc, e u num vuleivus creir,
Chi ca dal vos ser neif era 'l panzeir.

URSINA

I'èn propi lur, no, nu s'al pò negär;
Ma per quel là nu l'è das disperär:
Quanci föghet nu veivan scumanzaa
E ardar, ca cul temp is èn stüzzaa!

MENGA O dia, dia! chi vess mai cradü,
Ca quela mata là ai vess plascü?
Ca quela là 'l vess pudü preferir
Er je? - am fà üna döia da murir.
Almanc ca i mee panzeir je vess tascü;
Ch'i nui vess facc intendar gnär e lü.
Issa tücc quanci am riaran or:
In verità, dunand, 'am crapa 'l cor.

URSINA Da stär es lamantär nul väl nagot;
Pütost cum penza sü, sa fär vargot
As pò intant, almanc pei discunir, -
Ca innura altar panzeir pudessan gnir.
Stüzzaa ca sea 'l prüm föc da la pasciun,
Ent al see 1ög al sol gnir la rascun.

MENGA Ma per gnir e quel scopo incusa fär?
I Santi e la Madona i vöi pragär.

URSINA I Santi e la Madona pragà pür;
Ma giüdav vo, sci iv giüdarän är lur.
Sa ün as mett döm'e guardär in sü,
Gni Santo gni Madona 'l giüdan plü.

MENGA Ma ciära vò, casa possa mai fär?
Al cor da 1'òm je nul poss mia müdär.
Num restarà, cu cridär al mee amur,
E murir da tristezza e da dular.

URSINA Ho, ho, murir, quel as lasci'al drian,
La vita e dulcia, är c'l'agia tanci_afan;
Sa vò vessus ün cor da nus lasciär
Fär tema, je savess ben casa fär.

MENGA Sa nu l'è fär dal mäl, sci dgemal pür;
Cà je nu varà tema, je 'v sagiür.

URSINA Vò vulessus lan nusc avdeir e gnir,
Senza c'u vessus l'albar da scudir!
Ma quel nul và; nul và. E in quist mond.
Sa nus sà navigär, as va e fond.
Je n'à pruvaa d'lan bela. Sa 's vol fär
Sempr'e l'agnel, sci as as fa maiär
Dal luf; dagià l'è meiar caciär or
Lan grifla, es fär anim, es fär cor,

MENGA Sci incusa füs da fär? Dgemal, c'um senta:
Sa nu l'è raba ca 'l mee cor spaventa.

URSINA Oh bah, santi. U savè c'al Tumee,
C'ai sea spirat e stria ferm al crè;
Ca lan stria e i striun l'à in grand orrur,
Ca e bricat stria nul fagiess l'amur.
E ben, dalung al sciünass l'armonia

Fra lü e l'Anin, s'al la tagniss per stria.

MENGA

S'al la tagniss - quel là u vè bel dir,
Lü per tüt altar al la sol tagnir.

URSINA

Infin in iss nul varà giü ocasciun
Da veir da lee üna tal opiniun;
Ma d'la cangiär dificil nul füss mia,
Sa l'ingess or la vusc, ca l'è üna stria.

MENGA

Mettr'ora üna vusc falsa al füs pacaa:
Ciär and'Ursina, o ciära, num tantà!
E pö üna via al füss pericolusa,
Per gnir punida iss'iss per falsa acusa.

URSINA

Tema nu abbià: c'u num füss mia insci gnoca,
Da nus servir per quel da altran boca;
Da nu fär gnir al prüm büt dal panzeir
Da qualchi segn, c'as pudess är avdeir:
Ma per ca quist resta dal tüt sacret,
U 'l vè da fär cun i vos man sulet.

MENGA

Oh, je 'm vegn freid e scgriscal e panzär,
Ch'i la pudessan per quel cundanär;
Ca je füss colpa je da la si mort:
Quel al füss ben üna gran düra scort!

URSINA

E quel pericul je veiv'är panzaa;
Ca innura scì c'al füss ün gran pacaa;
E 'l füss är da temeir, sa la vess bier
Dal see, c'al fisco püdess cunfiscär:
Ma indua ca nui è bier da mettr'in meisa,
I solan dir, ca nul porta la speisa.
E pö, sa trop evant la vess d'indär
L'istoria, as la pudess dalibarär.
(La sfrusca al polasc sur i altar dent).

MENGA

L'è propi üna discgrazia da gnir grancc.
Oh parciee mai nus resta sempar fancc?
In quel età as à inscì net al cor,
E s'è tücc quanchi tancu frär e sor!
Ma appena grancc, ecco ca l'armonia
Vegn dastürbäda, o da gelosia,
O da suspett, o da malignità,
Da interess, süperbia, avidità.
O quantan volta cun lee bracc e bracc
Nu sun indatcia e fär el patinglacc,
O e la magnoca, o e 'l pom e 'l peir,
O e fär starnam - senza cativ panzeir;
Senza panzär, c'al pudess gnir ün'ura,
Ca l'üna füss da l'altra la malura.
O dia, dia! cas'ài mai da fär?
Oh, sa indree as pudess anc'tornär!

URSINA Ma in qualche moda risolvev alfin!
O ca l'ulcel è vos, o da l'Anin.
Quel là l'è raba, ca nus pò partir,
Tancu lan nusc da fancc. Um fagè rir.

MENGA Sì, incusa intandessus ca je fagia,
E fàr quel segn, ca nagiün ombra n'agia?

URSINA Santì. Sa ent üna stala là daspair
E quela da l'Anin ai füss ün pair
D'avdei, dascrantan ün, e pö matel
In la cadena cun l'altar avdel.
Ma evant, guardà iu sacret dav rubaciär
Ün toc dii sdracc, ca l'Anin sol purtär,
E dal lasciär – c'al sea dalung'truvaa ,
Daspair, o e doss ei dòl avdei rantaa.
E pö guardà ben ben da nu tramlär,
Sa da quel là varun vegn ef quintär.

MENGA Am treml'al cor, am vegn dabot sgriscur.
Je nul fagess, sa nul füss per l'amur.
O povr' Anin! je 't met la dōia in sen;
Ma in altar möd je 't fagiarà dal ben.

(Giò la tenda).

SCENA VIII.

RADOLF PRAVOST *cun ùna pergamena in man* *spassegia cun* BARTOLOMEO MATURO.

PRAVOST Trista è la nova, ca m'è stacc purtaa:
Gian Pontisella è mort; ma l'à lasciaa
Indree ün fi, ca fa dascort sperär
Ün òm da gran valur da davantär.

MATURO O quel brav'òm! Iddio 'i dea la pàsc
Eterna, riservàda e qui c'ai plàsc_
D'assümar ent al regn da la si grazia!

PRAVOST Ma per nualtar l'è üna discqrazia.

MATURO Però, sa ün lavurant Dio à clamaa
Or da la vigna, ün altar l'à mandaa.
Paul Vergerio d'Italia e fugii,
Per as salvär, e in la Rezia è gnii.
Gnii da Pusclav, e passaa la Bernina,
L'à riformaa 'l comün da Puntrascina,
E iss 'in Ingiadina cun gran zelo

Al va samnand al gran da l'Evangelo.
Er in Bragaia as disc cal rivarà,
La causa e propugnär dii riformaa.

PRAVOST Quel l'è ben bun; parciee ai n'è anca bier,
Ca in la veila fè vöian rastär.

MATURO Fra i nos pais la nöiva adottaa an
Stampa, Burnöif, Caltüra e Visavran;
Qui da Muntacc no anca, ca 'i daspläsc,
Al see sant'Antonin mandär in päsc.

PRAVOST E ben, pazienza! as lascia, ca ognün
As regla giüst dree la si persuasciun.
Cul temp la causa da la verità
Vittoria sur da tücc riportarà.

MATURO In Bragaia dòì nig tegnan in pè
Al zelo sempar per l'antica fè:
San Gadenz sü Casacia, e Nossa-Dona
Da Castelmür, sacräda e la Madona.
Ma s'al riva Vergerio, seguitaa
Da Guido Zonca (ca är quel gnirà),
I oscuranti, ch'i nu cregan mia,
Tagnir pü e lung in pè l'idolatria.
Oh no, oh no! e insemal cun qui dòì
L'ingiarà är al san Lurenz da Sòi.

PRAVOST Inscia um spera, e je sun ben cuntent,
Dal pudeir creir, issa, ch'i torn davent
In la Vultlina, indua ca, cunfermaa
Vicari, i sun dal mee doveir clamaa.

MATURO Iddio av dea la si grazia in pegn
Dal see amur, brav òm, c'u sè sustegn
Zelant fra nò da la fè riformäda,
Ca la Baselg'e pürgär è clamäda.

(As tocand man).

PRAVOST E vo 'v dea forza da continuär
In la vos'opra, e nu l'abandunär !
Da Bragaia qual prüm riformatur,
Sempr'al vos nòm ai restarà in unur.

(I van da diversan banda. – Giò la tenda).

TERZ ATTO

SCENA I.

Nascarina. *Davant lan stala. Ogni tant al bóffa fort al vent: ogni tant as sent e mürger e scudir sampòin* ANIN, CATIN, MIOT, SUSANNA, MENGA, STASCIA.

ANIN *suleta* Oho, c'al manca ün piz dal mee scusäl!
Indua saral? - Nus vess da panzär mäl,
M'al pär al prüm, c'al sea stacc tajaa
Infin chilò, e pö dopo sbragaa.
As dgess, ca qualchi arment al vess mordü,
Sa ent al drizär lan vaca il vess giü sü;
Ma je 'l veiva lasciaa ent al tublaa,
E cun sü la traversa i à drizaa.
Ent al tublaa dagiò je vöi tornär,
E s'an füss qualchi segn je vöi guardär.

MIOT *(vegn ora e scumenz'e scuär, e la disc):*
Per quant ca je chilò possa scuär,
Lan vaca sempar tornan e sporcär.

SUSANNA O chi ventacc, ca mett dabot stremizzi!

CATIN Vulev avdeir, c'al vegn or qualchi urizzi!

MIOT D'indär e ciäsa cu num perda temp,
Evant cu ca vegn'or qualchi stratemp.

SUSANNA Inciö lan vaca èn tütta spiritäda,
Nu la fan altar cu as där scornäda.

CATIN Da tüt lan banda as sent e sbrügir muh!

STASIA *(vegn corrand e spavantäda, e sbracc):*
Anin, Catin, Miòt, Susanna, uh!

SUSANNA Cas'è, cas'è, ca t'è sücess Stascia?

STASIA Corré, corré! ca m'è dacc ent lan stria!

CATIN Tant scür al ceil nun è mia per nagot.
Ma dî, Stascia, at alan facc vargot?

STASIA O gnì dabot, e giüdam dasrantär
I me avdei, ch'i nu agian da crapär.
Eir seira tütci dòì bii separaa
Ent al see lög ognün je vea lasciaa,
E inciò in üna cadena i 'i trov tacaa,
Tücc dòì insemal, e quasi stranglaa!

(Tüttan coran cun Stascia).

MENGA *(vegn ora spiritäda e guard intorn)*
Je à santii e sbragir. Iss i varan
Truvaa l'incant! Dio 'm ciüra sa l'ingann
Gniss mai scopert! Casa mai scumanzär?
O and'Ursina! cas'am vev facc fär?

ANIN *(vegn ora)* Cas'è mai quel fracasc, c'as à santii?
Sat forsa, Menga, d'indua c'l'è gnii ?

MENGA No, je nul sà; ma je sun corsa är je,
Santind sbragir, e 'vdeir casa ca l'è.

ANIN C'al füss sücess iss'iss qualchi discgrazia?
Iddio 's salva! Iddio s'abbia in grazia!

MENGA SCì, scì, scì, scì! Iddio 'l fagia pür!
Davant i öl je dabot am vegn scür.

ANIN O fat curagi! Evant cu saveir
Casa ca l'è, nu l'è tema da veir.

MENGA Ecco la vegnan! Casa disclan mai?
(Je ogni raba am fa där ün sai).

MIOT SCì, scì, scì, scì: l'è qualchi striament!

CATIN O per nagóta nul dà tant al vent,

STASIA *(d'üna banda daspair la Sūsanna)*
Quist segn, ch'i à truvaa je, vöi tagnir;
Sa chi ch'è stacc fors as pudess scuprir.

SUSANNA Lascia mo 'vdeir. L'è ün toc sdracc rigaa
Da grisc e neir! Da chi mai al sarà?

*(Stascia al la met preist in gaioffa, evant cu ca l'Anin,
ch'era pü daloncc, al l'avdess).*

MIOT *(Da l'Anin lò al sumei'al scusäl;
Vet, cai an manc'ün piz?)*

SUSANNA *(Oh mancumäl!)*

ANIN Ma cas'è stacc? chi disgrazia è riväda,
Ca u sè lò tütta insci agitäda?

MENGA *(ciappa Anin per ün bracc)*
Cià, cià, c'um väd'e ciäsa ben dabot!
Ca iss iss da mäl nus suciadess vargot.

ANIN Nu tramlär, Menga, ciò e bracc e bracc;

Ent al indär las dgaran quel ch'è stacc.

(Menga e Anin as mettan e indär lò).

MIOT Vòaltran fia, vev är usarvaa,
Ca el scusäl da l'Anin ai manca ün caa.

STASIA In verità, e m'è parü d'avdeir
Ca är quel sea rigaa da grisc e neir.

SUSANNA Er je l'à vdü; ma sü la boca ün dent;
Ca e varün dal mäl nu gniss e ment.

CATIN Spatciam ün zigh; ca je m'à dascmancaa,
Da sarär cu la cläf al mee tublaa.

MIOT Du scua da mettr'in crusc nu mancär mia
Davant la stala - in grazia da lan stria.

CATIN Je vun e vegn. Je sun dalung chilò;
S'i nu vess tema, iv lasciass indär lò.

(Giò la tenda).

64

SCENA II.

Casacia, pac dalonc da San Gadenz. In fond la scena ün sasc. ALDERT ANDRIANI e ün FRAT BENEDETTIN da S. Gadenz.

BENEDETTIN Frär Andrian! I temp i coran trist
Per la Chiesa di Dio.

ANDRIANI Giüsta quist
L'è quel, ca är je panzäva ent al me cor;
Ma quasi quasi je nul lasc'dir or,
Nu savend ben, cun chi ca tü tegn tü,
Issa c'al gran Vergerio tü à 'vdü.

BENEDETTIN Giammai je el me Signur fagiarà tort,
Per quant ca quel apostata sea fort
In eloquenza ornäda, e seducent,
Per di povar cristian tantär la ment.

ANDRIANI Brav! continua pür in la ti fede,
Sa e la fin tü vol essar erede
Dal regno eterno lassü riservaa
E chi c'à in la fè perseveraa.

BENEDETTIN Al pastur al tegn ferm; ma fra lan norsa
Üna part al pastur bandunan forsa,
E per da l'Anticrist seguir la vusc
Desertan la bandiera da la crusc.

ANDRIANI Povar smarii! Oh, la Madon'ai giüda,
Ca Dio in la si grazia nui rafüda;
Ma sül vero camin torn ei guidär,
Ca da la perdiziun ai pò salvär!
E ben! Vergerio, al chilò pradicaa!
Al san Gadenz al är già profanaa?

BENEDETTIN Apunto inciö Vergerio à giü l'ardir,
E quisti parocchian das fär santir,
Cuntar l'adoraziun cun fög cianciand
Da statua, da reliquia, e da tüt quant,
Quel, ca la divuziun sol animär
Di bun cristian, per ai edificär.
E je pür trop à tema ch'impresciun
Tanta agian facc lan si falsa rascun.

ANDRIANI In la baselga ingem, frär e pragär
I Santi e la Madona, ca inspirär
Vöian la vera fede el traviaa
Vergerio, e'i altar, c'al tira in pacaa.

BENEDETTIN E per tant plü ottegnir esaudiziun,
Lan reliquia dal Santo in processiun
C'um port'intorn giò per al vic intant,
Lan litania dal San Gadenz cantand.

(I van).

SCENA III.

Al vegn diversi fancc in l'istess lög.

1 Gnì fancc, gnì fancc, gnì cià tütci chilò!
Qualchi bii spass in tantci fär um pò.

2 Am anc da fär quel, c'um à facc eir seira?
O el mantun, o e la cipaceira?

3 Oh ba, ba, ba! quel l'è tüt quant maroca!
Al meiar l'è c'um fagia e la magnoca.

4 E 's mett'r in fila cià fagev evant!
Tü Gian dromb ora, ca tü è 'l pü grand.

GIAN Pan ün, pan dòì, pan tre, pan quattar,
Pan cinc, pan seisc, pan sett, pan ott:
Va là, tü Giacum, ca tü è 'l pan cott!

GIACUM Ecco la tana! Chilò i 'm sentarà.
Vòaltar ev zopär inget pür là!
3 Tegn sü i dòì man, e quat'i öil dabot:
Ma intant c'um va, nu ciütär or ad zot.

(I van, e Giacum tö giò i man e scumenz'e guardär intorn).

4 Ah tü, ah tü! trop preist tü à guardaa;
Taz, Giacum, taz; je nu sun anc'zopaa.

(Giacum torn e quatär i öil, e l'altar va).

GIACUM Aia da gnir?

VUSC Ad ura vegn!

GIACUM Oho,
Am è parü, c'al sea ent da chilò!

(Al va d'üna banda, e pö lü e ün altar tornan corand e tocär la tana).

GIACUM Tü è, tü è; cà je 't veiva già 'vdü!

66

3 Je à toca a la tana evant cu tü!

GIACUM Evant cu tü je l'à tocäda je!

(Intant ch'i cuntendan an vegn ün altar d'ün altra banda corand).

GIACUM Ah tü 'm l'à fatcia!
4 Magnoca per je!

5 *(vegn sbragiand cun ingòscia):*
Corré, corré! fugì, fugì tücc quancc!
L'è cià quel brüt omacc, ca maja i fancc!

(Tütci fùgian quant ch'i ponn).

SCENA IV.

Al riva P. P. VERGERIO.

VERGERIO Il seme è sparso. Or tu feconda il suolo
De'tuoi raggi possenti, o Re del Cielo!
Grazia concedi all'umile parola
D'un abbietto tuo servo, e le tenèbre
Della superstizion disperdi, e pura
La verità fa che nei cuor trionfi!
Qui, ove sì maestose ergonsi al cielo
L'opre delle tue mani, a te m'inchino,
Contrito peccator, che già te offesi
Con idolatro culto e ipocrisia;
Che ligio dell'errore alle illecèbre
Coll'oro, le minacce e le lusinghe
Tentai rapirti i cuori a te fedeli.

Ma tu, che in Paolo un Saulo cangiasti,
 Gli occhi m'apristi alla luce del Vero,
 Che già bandendo il servo tuo Lutèro.
 Póscia di Spiera gli orridi tormenti
 M'affrancar nella fede. Allor lasciai
 Quanto di seducente il mondo offria:
 Ricchezze, onor di rango, e il suol natìo;
 E fra stenti e disagi a questi monti
 Profugo trassi il piede, ove da sagge
 Leggi protetto il Ver trova un asilo.
 Ovo dell'Inquisizion l'idra feroce
 Con sangue e roghi non ispegne il Vero.
 Le pene accetta del tuo servo indegno,
 Padre! in espiasion de'suoi errori!
 Afforza tu il mio cuor di fè, di zelo
 Per le gran verità del tuo Vangelo!
 Ma se a convertire appieno i cuori
 Degli erranti fratelli, e adoratori
 Renderli tuoi, occorra il sangue mio;
 Te l'offro in olocausto, o mio buon Dio!
Si orbis illabatur - fedele a te sarò;
Si omnes te relinquunt - non io te lascerò!

(As senta giò sù 'l sasc da la magnoca).

Quì siederò a riposare il fianco
 Per le lunghe fatiche affranto e stanco,
 Su questa pietra ch'offerirà la mensa
 Al parco pan, cui carità dispensa.

(As mett e mangär pan).

Semplice cibo: a me or più gradito,
 Che il sontuoso pasto già imbandito
 Del Vaticano nell'aule lucenti
 Dalle estorte spoglie de'credenti.
 Giulio, sedente col sospetto in seno,
 Che i lauti prandi nascondan veleno;
 Dell'astinenza se provassi il dono,
 Forse discenderesti dal tuo trono

*(Al vegn corand ün di fancc da la magnoca, e 'l scumenz'e
 sbragir; ma pö avdend Vergerio sù la tana, al croda giò sott
 davant lü, e 'l tegn in alt i man unii, pragand cun ingòscia).*

MAT

Magnoca per ... Oh dia, dia, dia!
 Oh n'um ciapà ... o ciär, num majà mia!

VERGERIO

Non inchinarti a me, uom peccatore,
 Figlio mio caro! ma al tuo Signore,
 Che di lassu l'Universo governa
 Di sua sapienza colla legge eterna.

(Ai toca man, e l'alza sù).

Alzati, vieni qua. Vuoi accettare?
Un tozzetto di pan con me mangiare?

MAT (S'il töi, casa dgiaral al barb'Intoni?)
Ma nu saral epö pan dal demoni?

VERGERIO Vedi, che il mangio anch'io. È cibo puro,
Non nuoce a me, nè a te, sii pur sicuro.

(*Al matt as mett e mangär, guardand edoss e Vergerio cun öilun*).

MAT L'è propi bun quist pan. Chilò e Casacia
As dgess dabot dabot, ca l'è fugacia.

VERGERIO (*osservand lan muntagna*)
Oh, che diletto, o che vista grata!
Come s'appella lì quella cascata?

MAT (S'äl spetcia üna rasposta, je stun freisc).
Al me ciär òm, je nu capisc tudeisc.

VERGERIO (Il povero ragazzo non intende).
Quell'acqua là, che dalla rupe scende?

MAT Quel riäl, ca vegn giò per quela plota?
Quel da l'Albigna l'è la pisciarota.

SCENA V.

Al vegn al BENEDETTIN cul crocifiss, e ai toca dree ün mat cu lan reliquia e gent in processiun. Vergerio as ferma d'üna banda. Infin cumparisc är al pudastà da la Val cul dagan.

BENEDETTIN O san Gadenz! prega 'l Signur,
C'al cunvertisc 'i pecatur;
Ca i nus lascian traviär,
La fede vera da negär!

CORO *Ora pro nobis - Ave Maria!*
La grazia tia
Nobiscum sit.

BENEDETTIN Quistan reliquia chi pudess avdeir;
E ent al San Gadenz cessär da creir,
E i altar Santi, ca intorn el trun
Di Dio stan e dumandär pardun
Per chi, ca i see paca cunfessarà
El cunfessur, e nu starà e där tra
E lan lüsinga mai da l'eresia?

VERGERIO Or quando cesserà l'idolatria?
Quando la luce della verità
Nei nostri cuori alfin vittoria avrà?

ÜN ÒM Giò, giò qui Santi, ch'èn doma da len!
Giò, giò, quelan reliquia giò l'Orlegn!

(Dòi ciapan lan reliquia, e i lan portan davent. As an vè altar e gnir cun statua e pittüra).

BENEDETTIN Fa 'vdeir, o San Gadenz, chi ca tü è!
Fa ün miracul e salvär la fè!

VERGERIO Guida i ciechi alla luce, o buon Gesù!
Empi i cuori di fede e di virtù!

ÜNA DONA *(vegn sbragiand):*
O chi barbarità, o chi sgriscur!
I portan giò la Mama dal Signur!

BENEDETTIN *(alzand al crocifiss)* Farmav, farmav! In faccia e quist chilò!
Perversi! vessus cor, da fär quel lò?
Guardà, cun quisti öl al pār c'al crida !
Al pār ca sur da vò vendet'al grida.

ÜN ÒM Giò 'n quel bojun, o Dio! casa c'as vé?
Ün Sant Üsep, ca pizza sü cui pè!

ÜNA DONA *(vegn sbragiand):* Gesumaria! giò 'n dim la Caneleta
As vè ün toc teista da David profeta!

(Diversi rivan cun la statua da Maria e altran pitüra e statueta).

ÜN ÒM Unur e Dio, e 'l see fi lassü!
Statua e pitüra u num an vol plü!

(Qualchi òman e dona cercan dai farmär e i discan):

Ma cuscenza nu vev, nu vev rossur,
Da trär davent i Santi dal Signur?

BENEDETTIN Nu lascià fär, fedeli, ün tal pacaa!

VERGERIO Siate costanti nella verità!

ÜN ÒM Alto davent, c'u num vol plü saveir
Da sti pipoi, u num ai pò plü vdeir.

(Du dòna corran via e abbraciär la Madona sgarind):

1 O Mama santa!

2 O vergine Maria!

1 e 2 As dastacâr da tû u num pò mia!

FANCC Sa la Madona um à da bandunâr,
Um varà sempar sempar da cridâr.

ÛN GIUVAN Giò, giò cun tût, nu indugià da plü,
Giò in unur d'Iddio, e da Gesù!

DIVERSI O Mama santa, o san Gadenz ciâr!
Per quisti facc cas'am mai da spatciâr!

(Al riva 'l Pudastà in carica cul dagan, e 'l disc):

PUDASTÀ Cas'è quisti fracasc, stan türbolenza?
Tolerä nu pò gni bric violenza
Al decreto, ca e Jante à facc la dieta
L'an vintciasesc, e ognün lascia cumpleta
Libertà da tagnì quela c'ai pläsc
Da lan du confessiun in santa päsc.
E chi ca mai varün molestarà
Per la si fede, in pena crodarà.
Dunque cessà tücc quancc dav mulestä
E radunav in päsc per consultä,
Sa in la scelta unir us pudè,
O pütost sa divider as vulè.
Nu dastrügè plü Santi; spatcià doma
E 'vdeir, sa varün tegnan anc cun Roma;
SCì separav in päsc, e in bun amur;
E lan statua e pitüra dei e lur.
Ma ragordav, ca mi qual pudastà.
A da fä, c'al decret sea rispettà:
E chi ca cuntrafä, mi 'v al dig clair
Ca 'l sea sciur, o ca 'l sea cavräir;
C'al sea dal mond, o c'al servisc'e Dio
Dal see trasgress al pägara al fio (*).

(Al pudastà e 'l dagan van davent cun aria d'importanza, e lagent tiran chi d'üna banda, chi da l'altra. Vergerio as ferma e intant al riva Guido Zonca).

() Sagond l'oportunità da lög e da temp, i dòl ültim vers ponngnir sostituì da quisti:*

C'al sea prèr, o c'al sea manistar
Al crodarà ent i män dal Stefan Pfistar.

(Ent al dir l'ültim vers al pudastà mossarà al dagan).

SCENA VI.

P. P. VERGERIO e GUIDO ZONCA.

GUIDO Vergerio! or te qui trovo! Dio ne lodo.
L'opra già cominciasti, se ben odo?

VERGERIO E a quanto spero, presto fia compita.
Della popolazion già convertita
È la parte maggiore, e pochi omai
Avversi alla riforma ci lasciai.
Se l'antico pastor di viver cessa,
Avrà qui fine il rito della Messa.

GUIDO Opra compiesti di non lieve affare,
Di San Gaudenzio a rovesciar l'altare:
Chè culto a lui di meritato amore
Ben serbava ogni mente ed ogni core.

VERGERIO E questo appunto a me porse argomento
Di far ricordo dell'antico tempo,
In cui vivea Gaudenzio, ed era pura
La Chiesa d'idolatrice lordura;
Quando con santo intemerato zelo
Ei già spargendo il lume del Vangelo,
Di cui la legge, e non la tradizione
Umana, sostenea la Religione.
Del martirio del Santo io pur parlai,
E la morte di lui paragonai
Alle persecuzion, cui oggidì
Va sottoposto chi il Vangel seguì.
Allora a poco a poco sparve il velo,
Che copria quelle menti, e del Vangelo
In esse penetrò la santa luce,
Che l'uomo errante a verità conduce.
Da subitaneo zelo mossi allora
Sorsero molti, e senza far dimora
Le reliquie mentite, con isdegno
Tratte dal tempio, gettar nell'Orlegno;
Ma non senza lamenti e riluttanze
Di alcuni d'essi, strida, pianti e istanze,
L'opra appieno non è quindi sicura
Dal retroceder; e perciò tua cura
Fia far loro udire il Santo Verbo
Di tua facondia coll'usato nerbo.
Ed io frattanto di proceder curo
Nel cammin già spianato da Maturo,
Quando la legge, che salute apporta
Nelle terre insegnò di Sopra-Porta,

GUIDO Di buon grado io m'assumo, benchè indegno
Servo, di eseguirne il grave impegno:
E se qui mi riesce, io poi giocondo
Annuncerò il Vangelo a quei di Bondo.

(Giò la tenda)

QUART ATTO

SCENA I.

Stuäda da giuvna cun roca, füs e mülinei; e giuvan. Fra lan prüma ANIN, CATIN, MIOT, SUSANNA, MENGA, TERESA, STASIA. Tra i drian: TUMEE STAMPA, SCARTACIN, SOLDAN, GIANOTT, CANT, TAMAGN, GIAN BÖVET, TOGN MALIZZ1 e GIACUM POCHEL. L'AND'URSINA e la MAMA da MENGA.

MIOT	Guardat Teresa, c'al ser Togn Malizi Da bütär giò la corda à sempr'al vizi!
TERESA	Intant ca tū sta là e guardär cià, Ai n'è là ün, ca e tū at la fa.
MIOT	Ah buzarado vò, ser Giacum Pocal! Vulev avdeir c'u ciapà ün fagnocal!
POCAL	SCi deman dòì, o ciära! am fa plasceir, E gnir ün zigh rabiusa dav avdeir.
MENGA	Al ser Giacota e la Miot dal Mulin Forsa ben preist as dan ün pan-e-vin.
MALIZI	Al füss bun, ca varün nozza fagiess, Ca stär elegar ün zigh um pudess
POCAL	Je'n vezz ün'altra, c'ai trempla 'l barbozz, Dem ün zighh lin, c'um fagia ün maridoz.
ANIN	Guardà, guardà 'ncusa c'al fög fa presa!
POCAL	Evviva, evviva al Togn e la Teresa!
SUSANNA	Avdé, avdé 'ncusa ch'i passan sü!
MIOT	Je 'm vegn da riar, ca je nun poss plü.
STASIA	Guardà lan brünzla, o guardà in quanc Püscal c'la van! al vol dir tantci fancc.
MALIZI	La vossa spiegaziun quasi am spaventa: Indua vessum da tör tanta pulenta?
TERESA	Quel là 'l füss bun per vò, ser Gian Bövet! Vò, c'u vè raba, e u sè fi sulet.

BÖVET	Per mi nu nirà mai e 'm maridà, O ca varün am vess da instriä.
SOLDAN	Er quel l'è raba, ca pudess rivär; Sü Nascarina al scumenz'e bitär.
STASIA	Spirat o stria, quel nus sà ben dir; Ma ün grand urizi i vevan facc gnir.
ANIN	O l'è varün, ca 's tö 'l divertiment, Da mettr or raba e spavantär la gent.
MENGA	Je creg är je pütost c'al sea inscia, Cu c'al vada girand spirat o stria.
SUSANNA	Chi sà, chi sà? Sül casaricc da Mota I discan är, ch'i an avdü vargota.
GIANOT	Quel là pö je nu creg. Ba, ba, ba, ba! Da Mota i credaran, c'al sea 'l cürà.
BÖVET	O ciär, spiegghem, quel ca quel là völ dî; Mi mai da quel nagot nun à santi.
TAMAGN	I veil quintävan, ca ent i temp passaa In quela ciäsa al steiv'ün cüraa, Ca qualchi volt'as tuleiv'al plasceir, Da farmär sü la sträda i passageir; Ca, sa ün vea vargot, ai dumandäva, Da chi ca l'era; e sa quel raspondeva Quel lo l'è nostro e vostro, ser cürà, SCì 's cuntantäva d'an tör la mità. Ma sa dai an fär part varün nagäva, Al tulea tüt, e la gent al mazäva. Ma ca dopo la mort, lò dree in quii lög Al va girand da nöcc, e 'l бүt or fög Da la boca e di öl, e per pü pena Al gira trascinand üna cadena.
SUSANNA	Quel pö l'è vero. Mi nona quintäva, Ca si nona üna volta c'la passäva Vers mezza nöcc suleta per indär Dree üna vaca, ca veiva da fär, L'à propi, propi avdü ün brüt omun Incadanaa saltär or dal balcun; Ca flama or da la boca al vomitäva, E scudind la cadena intorn l'ingiäva. Lee in man di Dio dalung las matet - E in quel mument nagot plü nu l'avdet.
GIANOTT	Ca quela veila agia cradü d'avdeir Quel òm, a c'u dgè, quel là ben je vöi creir; Cà qualchi volta al spirat da la gent Al vè da dora, quel ca l'à in la ment;

O pür, spegul fagiend di see panzeir,
Al vè üna raba, e ün'altra al cre d'avdeir,

CANT Sün quel am vegn e ment giüst ün'istoria,
Ch'è sucess'anca da nossa memoria,

MALIZI O dì, o dì, a l'at avdüda tū?
Sci 's fa 'l plasceir, e as la quinta sü.

CANT L'istoria l'è sucessa, ch'è pac agn,
Ca l'er'anch'in ufizi al masträl Gian.
Al dì dal prüm da l'an era riva,
I òman vevan mess al pudastà,
E dal comün i stävan sü la porta
E spatciär ca rivass quii da Sot-Porta;
Per ca di dòl pudastà nominaa
E chi ca toca al gniss balottaa,
Ma sicome ca quii gnivan eplan,
L'à scumanzaa e gialär ureila e man:
Innura i òman tücc in cumpagnia
Ingettan e spatciär e l'ustaria,
Intant ca gniva facc la balottäda,
Incusa ca la scort era tocäda.
Fratand i bucäl vin gnivan in meisa,
Ca quela seira nus bad'e lan speisa,
E inscia la mezzanöcc era riväda,
Ura ca füss sciünaa la balottäda.
Fra i òman as truväva är al masträl,
Ca veiva ciütaa ün zighh ent'al bucäl;
Quel, per ca 'l mäl da teista nui gniss pegg,
Al s'à impanzaa da nu indär anc e letg;
Ma da pütost fär üna spassagiäda
Sü per i Guast, e gnir giò per la sträda.
Intant ent al passär sü per la via
Ai gnit e ment, c'al dì da bavania
Tüt al comün veiva da gnir clamaa,
Per metar al masträl cun i giüraa,
E ca in quel'ucasciun e lü 'i tocäva
Fär ün dascors sül müret da Sottscäla,
Incur ca ün pez ai à giü rifletü,
SCì tüt da alt al s'à mess e 'l dir sù;
E ingiand, ingiand, nu suspetand nagota,
L'è passaa ent per al bosc da Dremota.
Per sträda intant - ca lü nu s'era incort,
Al gniva ün òm, ca vea cargaa stort;
Quel e 'vdeir l'altar sparir or di praa,
Cradet c'al füss al spirat dal curaa,
E ca vers lü al vess rivolt i sbragg:
«Issa rend quint da tüt quel ca tū à facc!»
Al povar òm s'era spavantaa tant,
Ca nu l'era plü bun d'indär evant.
Per buna scort al gnit sü per la sträda
Oman, ca veivan facc üna slitäda;
Quii l'an truvaa giò sot tramland e scmort,

Cun üna ceira c'al pareva la mort.
I òman e ciäsa sia i l'an manaa,
Indua c'l'è stacc per qualchi dì malaa.
La nova inget intant per tüt la val,
E d'üna mosca gnit facc ün caval;
E i quintävan d'ün brüt móstr'orrendo
Cun dòì gran corn e cun ün gnif tremendo,
Cun pè da ciävra e cun barba da bec,
Cun öil da fög, e cun ün gran näs sec:
E pür nu l'era stacc nagot da mäl;
Nu l'era stacc altar cu 'l ser masträl.

SOLDAN

In quel cas là 'l masträl era inocent;
Ma qualchi volta ai è cattiva gent,
Ca ei povar macarun i fan stravdér,
O travastì, ch'i en spirat ai fan creer.

BÖVET

Quei maritessan d'an sufrì la pena,
Tancu ün birbun poc temp fà giò Clavena.

TERESA

Sa vò savè l'istoria da quel facc,
As quinta sù incusa ca l'è stacc.

BÖVET

Cesar de Berli da Samolac, prèr,
Vers üna giuvna vea cativ panzèr;
Da la sedü pü volt'al vea tantä,
Ma quella al see unur veva salvä.
La giuvnett'ogni dì soleva indä
Al see bastiam e bunura e drizzä.
Üna dumän intant ca l'era in via,
Ai cumparisc la Vergine Maria,
O almanc per la Madonna al l'à tagnida,
Ca tancu quella al l'avdea vastida
D'ün bel vastì blauet tüt ticletä
Da stela d'or. Al gnif la vea velä.
Intorn intorn as santiva ün udur,
Ca insci bun nul sent nagiüna flur.
Maria innura as matet e parlä
E la giuvnetta da la santa fè
Cattolica, apostolica, romäna,
Ch'era in pericul causa la pagäna
Brütta eresia e incredulità,
Ch'ingev'intorn cul nom da verità.
Ma ca Iddio sul Cel vea decretä,
I miscredent tücc'quancc da sterminä;
E c'l'ingess lee e dì e la si gent,
Ca tücc i lutar la caccess davent,
Ca in unur dii Santi e da Maria
Gniss estirpà al sem da l'eresia.
La giuvna ei see inget tüt e quintä;
Ma quii al prüm i nu vulevan crè.
Dagià ent al lög, indua ch'era apparida
La Santa, i ingettan cun la fia per guida.
Rivä in quel lög, che roba! che stüpur!

Intorn intorn as santiv'ün udur,
 Tant delicat, ca mai ent i see di
 Udur cumpagn i nu vevan santì.
 Chi mai innura vess plü dubitâ,
 Ca nul füss vero quel c'la vea quintâ?
 Dalung dalunga l'ingett fo la vusc,
 E la gent gnit cui prèr purtand la crusc,
 E 'vdè al lög da quell'appariziun,
 Cantand la Messa e fagiand processiun.
 Intant intorn pei contorn da Clavena
 I riformä 's trovävan in gran pena,
 Cà già da bier as santiv'e parlâ,
 Ca ün di tücc quancc i saran sterminâ.
 Inscia 'l terror tant inänz era nì,
 Ca già varün as mattev'e fuggì.
 Ma in quel fratep al madürat ün früt,
 C'al panzer da la gent al cangiet tüt.
 Santa Maria e quella giuvnetta
 Nus vea mossäda üna volta suletta,
 Ma dua o tre; e in ün'appariziun
 Oltre lan roba da la religiun
 D'ün altr'affare l'era nida e di,
 Ma quel sacret la veva da tagnì:
 Cioè, la 'i dget, ca ün adoratur
 Fedel da la Madonna e dal Signur
 Qualchi plascer nirà ei dumandâ,
 Ca lee per essar salva vess da fâ,
 Lee la cradet: e inscia la povra merla
 Nit ingannâda da don Cesar Berla.
 La cossa per ün temp stet ent al scür,
 Ma e la fin al pèr e nì madür;
 Ca già 'l disc al proverbi, c'al pacâ
 O tost o tärd as sol manifestâ.
 La povra matta l'à ciapâ ün bignun,
 E la n'à giü da fâ la confessiun.
 Da la giüstizia al füt arrestâ
 Al prèr, ca'l see ingann à cunfessâ;
 E, giüdicâ, i an töcc giò la cima,
 E i l'an brüsca, e (in grazia da la rima)
 Um dgiarà ärr ca i àn stort al col
 Sott la bachetta dal ser Gian Capol.

SCARTACIN

Quel là l'à giü quel ca l'à maritâ,
 L'è fors inscia ärr da Motta 'l curâ.

TAMAGN

Da parte mia je nu creg nagota
 Gnì da lan stria, gnì dal preir da Mota.

STAMPA

Quant'e lan stria pö, bel bel compare
 Quel da lan stria l'è ün altr'affare.

POCAL

O ecasci c'al fög at à ciapaa,
 Ca qualchi öil at àn già instriaa!

(Menga e Anin dan ün sai, e Anin vegn ròssa).

STASIA *(da sacret a Miòt):*
O tū Maria! cas'as à 'vdü mai?
La Menga e l'Anin an dacc ün sai.

MIÒT
Quel per l'Anin füss ben ün bun bacun;
Ma lee al la vol per spass, l'altra dal bun.

STASIA
Chi sa? Quii ch'en da certan compagnia
I san fär raba, ca nus cradess mia.

MIÒT
C'al töja lee nul füss gnanc da panzär,
Sa nu la vess l'ingegn da l'instriär.

(Intant ca quelan dua ciancian fra da leir, i giuvan bütan giò corda e ciancian ognün cun qualchi giuvna. Tume e bütan giò la corda e la Menga, e pö 'l sta sü e guardär or dal balcun).

MENGA
Ah, ser Tume ! Chi mai, chi mai panzass,
C'u fagiessas är vo da quisti spass?

STAMPA
Chi bela lüna, c'al scumenz'e där!

GIANOTT
Dabot dabot, ch'i vun e gupinär.

(Al riva Catin tüt in presca sfladüciand):

CATIN
Oh buna seira! sev tütan chilò?
Er tū Anin? incur et gnida ciò?

ANIN
L'è giò ün pezz. Tū t'è tant ritardäda
C'um sè dabot per sciünär la stüada.

CATIN
Je quista seira nu vuleiva gnir.
Sa je nu vess vargót da noif da dir.

SUSANNA
Oho! Cas' è da noif? cas'è sucess?

CATIN
S'i nul vess avdü je, je nul cradess.

TERESA
O dī, o dī, nun èl vargót da bel?

CATIN
Je era dree e fär ün mascarpel,
E 'm salta l'öil per cas or dal balcun,
E casa vezza? Tre o quattr omun,
Dòi ben vastii e cun sù capei fin,
Indär intorn la ciäsa da l'Anin,
Spiand intorn, guardand ent di balcun.
Dopo ca i àn giü truvaa ün bastun,
I èn indacc sür l'üsc e i an pruvaa
Sa quel era evert, o pür saraa.
L'era saraa, e giò ca passär ent
I nu pudeivan, i en indacc davent.

Incur ca pü daspair i èn passaa,
Je vezz, ca l'è 'l dagan cun tre giüraa.

ANIN O dia, dia! o povreta je !
Parciee sarani gnii, o dgè parciee?

STAMPA Cai füss varün, ca vess mazzaa o robaa?
E ch'i guardassan, s'i en intorn zopaa?

POCAL Ma, giunfra Menga, o Dio, casa 'v manca;
Ca tancu üna camisca vò gnì blanca?

MENGA Nagót, nagót, nagót., .. o povr'Anin!
Je 'm vegn ün cert o dem, dem ün got vin,

MALIZI O chi bun cor, ca l'à la giunfra Menga!

TERESA As vè c'l'è üna popina da dumenga.

STAMPA (Anin, cas'è? La Menga sà vargota;
E tü e je tü nu m'a dicc nagota?).

ANIN (Oh, nut dâr pena). Menga, stà pür senza
Veir tema; ca je à buna cuscenza.
In Dio je 'm fid: chi ca dal mäl nu fà,
Ca vegna quel ca vol, tema nu l'à.

TERESA O Dio! c'ai vegn mäl! corré, corré.

*(Üna sostegn Menga ca dunduna; al vegn corand
la mama da Menga e l'and'Ursina).*

MAMA Cas'è sucess, o dgè, cas'è, cas'è?
Cas'am dai fär?

URSINA Quel je sa vess ben je:
S'al füss tre secul dopo, je 'i dess ün got caffè.

MAMA Appena, appena la pò respirär!

URSINA Fagiei ora quel büst senz'indügiär !

(La mama ai slarga 'l büst).

SUSANNA La torn in ciò! ma cas'at facc, o Menga,

MENGA Iddio 's guarda ... da ... cativan... lengua!

MAMA Avdè ca la savairafagé e plan.

URSINA Ciär i mee giuvan, e ciäran matan,
Per quista volta sciünà la stüada.
C'um lascia, ca la Menga e palzär vâda.

MAMA	Gnì anc'in stüa, sa da gnir av pläsc, Ma quista seira c'um la lasc'in päsc.
CATIN	Oh, quista sarà pö l'ultima seira; Lan nöcc en ciörta, e 'l vegn la prümaveira.
MENGA	O fagiem üna grazia ser Tumee! Cumpagnia vò l'Anin inget cun lee. Issa Dio 'v ciüra, la mi ciära gent.
TÜCC	Um av augüra ün bun migliurament. <i>(I scumenzan e indär).</i>
MIÒT	<i>(disc da sacret e Stasia ent al indär):</i> Je quistan raba num pläscan nagót.
STASIA	Ben preist da nöiv as santirà vargót. <i>(Tumee e Anin restan al drian),</i>
ANIN	Stat iss pü ben?
STAMPA	Pü bela ceir'u vè.
MENGA	SCì, scì.
MAMA	Grazia d'la part ca vò tulè.
ANIN	SCì buna nöcc.
MENGA	Dio 'v ciüra.
STAMPA	Cià Anin! <i>(Anin e Tumee van)</i>
MAMA	Je vun dalung ei scaldär ün got vin. Intant stet vò cun lee, dona cumär; E 'vdeir, ca mäl nu la torn e ciapär <i>(la va)</i> . <i>(Dopo üna pausa)</i>
URSINA	Ma ciära Menga, casa mai vev facc, Davant tantan matan e tantci macc?
MENGA	Davant Iddio, o Dio! ben pegg l'è Quel, ca, dunanda, vò facc fär um vé.
URSINA	Quel là pel plü l'è al ringraziament, Ca per al ben c'as fa, al dà la gent. Iss l'è trop tard, iss l'è d'indär evant, Insanò je per vò num torblass tant;

Je nu sun mia je, ca d'amur mör,
Ca tanta pena je m'an vess da tör.
Per c'al vos cor nun agia da sclopär,
Je 'v cunsigliat quel, c'u vè facc, da fär.
Vò sè statcia cuntenta; e da giudizi
S'u sè, parciee fagev tanci stremizi?
Ca pudessan iss iss fär suspatär,
E üna raba per l'altra fär indär?

MENGA O Dio ... l'Anin ingiarà ... in prascun!
URSINA Ani forse truvaà qualchi bastun?
MENGA I l'an truvaà. E 'l quel vargót da mäl,
C'al l'à purtaa d'avent al craminäl?
URSINA Oh bà, no, no; ma ai vulev'èr quel,
Per ca in l'archet, al burlass ent l'ulcel.
MENGA Ma da la povr'Anin casa gnirà?

80

URSINA Je v'à già dicc c'um la libararà.
(La torn'e sfruscär al polasc sür i altar dent).
MAMA *(ca vegn cun vin e meil)*
Beiv ün got vin, e pö va e palzär.
Je sper c'al mäl sara preist per sciünär.
(Giò la tenda)

SCENA II.

Bròna. *Tre giuvna cun sadela, o sunin, ecc. As vè passär òman vastii da giüraa cun sot späda.*

1. GIUVNA Eccasci c'l'è sücess vargót da mäl,
C'as vè tütt'in facenda 'l criminäl!
2. GIUVNA L'è raba, ca e panzär al met spavent:
Quista duman l'Anin i àn mess dadent.
1. GIUVNA Ma casa mai pò veir facc quela fia?
3. GIUVNA Al córr la vusc, ca la se'üna stria.
I. GIUVNA Quel là nu l'è pussibal! ba, ba, ba!
Tüt altar as pò creir; ma non quel là.
Je nu poss creir, ca dal mäl l'agia facc
L'è üna buneta, tancu pan e lacc.

2. GIUVNA E pür al córr la vusc, ca l'à instriàa
Gent e bastiam, e facc altar paca,
As ragordav voaltran da quel dî,
Ca, daschnadeg quel stratemp era gnii?
Quela duman l'à instriaa ün avdel;
E innura l'è gnii or quel tarabel.
3. GIUVNA I discan är ca l'à instriaa 'l Tumee,
E c' l' è per quel, ca lü 'i corr sempar dree.
1. GIUVNA Sa per quel là la vess da essar stria,
SCì stria füss quasi tüt quant lan fia:
E tütan preist o tard corr dree varün,
E qualcidüna är da plü cu ün.
Sa per quel là 's vol arestär la gent,
Si är voaltran vessus d'indär ent.
3. GIUVNA O, in quel cas tü füs pö tü la prüma;
Ca tü è pü sciura, e tü à pü belan plüma.
1. GIUVNA ngóscia! Intant c'um stà chilò e rir,
Dio sà lee, casa c'l'à da sufrir!
2. GIUVNA Quela povretta l'am fa är paca;
Ma ün zichet l'à propi maritaa.
Pei see bii öil, e per lan si mascela
La cradea sempar d'essar la pü bela;
E per quel lò las tragea daspair
E quelan, ch'eran plü cu da see pair.
3. GIUVNA E sünt i ball! lee sempar hom, hom, hom;
Intant ca nò um stev'e pasär póm
Issa la varà temp dai panzär sü,
Ca chi ca rì 'l drian, rì al da plü.
1. GIUVNA Ma per l'amur di Dio, nu 'v ralegrà
Inscia dal mäl, ca e lee è rivaa,
Inciö ai toc'e lee; chi sà dumnän
E chí? Iddio 's tegna enti see man!

SCENA III.

TUMEE STAMPA, *pö* AND'URSINA.

STAMPA Cas'aia da santir? Lee arestäda!
L'è pacan ura ch' i l'à cumpagnäda
E ciäsa sia, e cun lee i sun stacc
Anc'ün bun pezz e mangär pan e lacc;
Panzand d'èssar in buna cumpagnia:
E iss'i discan ca l'è üna stria.
Ma je nul creg. Je muriss da dulur,

S'e üna stria je vess facc l'amur;
 Je tant am vargongiass davant la gent,
 Ca, in verità, je tornass anc davent.
 C'l'agia facc fencia, c'la pare'insci buna?
 La füss ben statcia üna gran buzaruna.
 Ca dam manär pel näs la füss giü fina?
 Je nul poss creir. Ma ecco l'and'Ursina!
 Quela am pò forza där ün bun pareir;
 Ca tüt lan nova lee la sol saveir.

- URSINA Bun dì Tumee! Et già är tū in anda
 Insci e bun ura?
- STAMPA SCì, bun dì dunanda!
 Vò quista nōcc u varassus vailaa
 La giunfra Menga. E quela incusa va
 Eman inciö? As ala ristoräda?
- URSINA SCì, ma l'è anca ün zighh ingósciäda.
 Quela giuvneta l'à al cor tant bun,
 Ca tüt lan raba ai fan grand'impresciun.
- STAMPA Povreta lee! Je nu vess mai cradü,
 Ca insci tendar al cor la vess giü.
- URSINA Tü nu la cagnosceiva, ciär Tumee,
 Insanò tü la vess ben tötgia lee:
 Lee l'è tant buna, ca la dess perfin
 Tüt la si raba, per salvär l'Anin.
- STAMPA Ma sala già, ca l'Anin è in prascun?
 Ca l'à in ment ün panzer insci bun?
- URSINA C'al suciadess la s'era imaginäda
 Dree quel ch'i an qnintaa eir in la stüäda;
 Ma nul la sà. Nu l'è gnär dai al dir;
 Ca da l'ingoscia la pudess murir:
 Pütost cunsulaziun sa s'i vol fär,
 Da libarär l'Anin l'è da panzär.
- STAMPA Sa l'Anin vess robaa, o vess mazaa,
 Fors'as pudess perscuadar i giüraa
 Da la lasciär fugir; ma nu l'è mia
 Da sparär tant, s'i la tegnan per stria.
- URSINA Però l'è sempar temp da 's disperär.
 Intant chi sà, sa nus pudess pruvär
 Da ongiar i pü povar dii giüraa
 Cun da quel oncc, ch'è pü fort cu largaa?
 Di altar pö cun altar argument
 As pò sparär d'impietosir la ment;
 Parciee ch'i discan, c'al sciur pudastà
 Per belan giuvna sol veir gran pietà.
 Sa tü e quist ültim at val mettar dree,

D'ongiar i prüm je panzarà ben je.

STAMPA

Da riuscir paca speranz'i à;
Ma tütavia dal fär je provarà,
E cun tant pü bun cor, parciee ch'i sper,
C'la se' innocenta. E vò cie van pär?

URSINA

Je 'l sper är je; però chi 'l pò saveir?
Tü sà, ch'it veiva dicc i me panzeir
Evant cu ca tü ceir'ai fagiess tant
Sün quel al füss giù da panzär evant.
Ma pö, ma pö, tü nu füss mia ligaa,
Sa sül see essar tü 't vess ingannaa;
Obligaa cul suspet ca la füss stria,
Dai mantagnir la fè tü nu füss mia.
Però, infin ca quel nus pò pruvär,
L'è sempar opra pia da la salvär;
Cà är c'la füss culpeivla, la pò gnir
Dal mäl camin el bun es cunvertir.
Issa intant stà ben; ch'i à d'indär
E 'vdeir la Menga. Aia d'la saludär
Fors e tee nom?

STAMPA

SCì saludala pür,
E dgei, ca ün bun dì je ai augür

(Ursina va).

STAMPA

Chì certa raba ca l'è mai l'amur,
Ca porta ura plasceir, ura dudur!
Je sun tancu süi spign, e je nu sà,
Sa l'è ben facc, quel ca je fagiarà.
S'la füss culpeivla, al füss gran discunur,
Tagnir cun üna, ca nega 'l Signur.
Ma pür l'è tant impressa ent al mee cor,
Ca är culpeivla i nu la poss tör or.
Èl ün bun segn? o èl al mäl c'am tenta?
Cas aia da panzär?

VUSC DA ALT

Ca l'è innocenta!

STAMPA

L'è innocenta! Cas'aia inteis?
Giò dal me cor al vegn töcc ün gran peis.
SCì; scì, di Dio quel là l'è la vusc,
Ca vegn e 'm scligierär d'üna gran crusc.

(Pausa).

C'al sea per la vita, o per la mort,
Cun lee je vöi divider la si scort.

(Giò la tenda).

SCENA IV.

Depütaziun dal craminäl. Al Pudastà e quatar Giüdasc.

- PUDASTÀ I prüm esami ormai i en finì,
 Quel ch'i cuntegnan già u vè santi:
 Quel ca l'è sù la corda cunfessä,
 De plano l'è pö, äñch riconfermä.
 Cradev ormai, ca tüt sea cumpì,
 Ca la drittüra i possa fà banì
 Ca quela, giüsta la si cumpetenzä,
 Vegna en tö üna final sentenza?
1. GIÜRAA Ma nu saral cuntar la procedüra
 Dai där doma du volta la tortüra?
2. GIÜRAA Sa fra i se dicc ai füss contradiziun,
 SCì al füss e lög üna ripetiziun;
 Ma sicome ca quel al cas nus trova,
 Al füss inüta! dan fä ältran prova.
3. GIÜRAA Pütost as la pudess fär cumparir,
 C'anch'üna volta as la pudess santir,
 E 'vdeir sa sempar sempar la stà ferma,
 E quel ca l'è già dicc la riconferma.
4. GIÜRAA Dom'in ün punto l'è statcia ostinäda,
 Per quant ca la sea statcia är dumandäda,
 Sia de plano, sia per ältran via,
 Da dir chi ch'era cun lee in cumpagnia.
 Pütost, la disc, cu da quel là cusä,
 In tantci toc las vö! lasciä sbragä.
- PUDASTÀ Quel là chi sa, sa l'è ostinaziun,
 O sa l'è segn pütost da ün cor bun?
 Quel, ca riguarda lee, l'è cunfessä;
 Da di di ältran nus la pö sforzä,
 Già ca nu l'è prescitt per giürament,
 D'al fä, mi dgess, c'um al lasciess davent.
 Quela giuvnetta am fa tantal pacä,
 Tant mäl e 'l cor, c'al vö! quasi scloppä.
 Cu n'um stea pü ei dä ältran tortüra,
 Sa ul decid l'intera dirittüra.
 S'il vess da fä, per mi 'l füss gran dular.
 O, nu vessa mai giü, da quisti unur!
2. GIÜRAA Santi, c'al vada üna delegaziun
 Da dòi e la truvä in la prascun,
 Ei dumandä s'la vö! perseverä
 In quel c'la dicc, o 'l la vö! ritirä.
- PUDASTÀ E s'la persist in quel, mi varä cüra
 Da fä banì dalung la dirittüra.

(Giò la tenda).

SCENA V.

Prascun. ANIN suleta e pö doi GIÜRAA.

ANIN O Dio mio! Cas'ai da pruvär?
Am dol i oss, ch'i nu sà incusa stär.
Pütost cu la tortüra da sufrir,
Du volta pü gügient je vöi murir.
Ecco 'l motiv, ca je, ca Dio 'm parduna,
Da dir quel ca nun è sun statcia buna.

(Pausa).

Ma quel è sgriscal! ma quel è dudur!
Pardunum la manzonga, o ciär Signur!
Capii je nun ä gnianca la mità
Da quelan raba ch'i à cunfessaa.
Ma e dir ca no, casa pudess giovär,
Altar cu la mi ingòscia e sprolungär?
Je sà urmai, je sà, ch'i à da murir;
Dunque ca sci l'è meiar dalung da dir,
Cu da stär lò, e 's fär tant turmantär,
Senza speranza das pudeir salvär
Quel c'am cunsula 'l cor, l'è, c'l'è stacc fort,
E altra gent da nu fär nagiün tort.

(Pausa).

Ma chi saral mai stacc, ca m'à acusäda?
O eccasci, c'l'è qualchi discgraziäda,
Ca dal me amur am invidia la scort,
E per quel lò la cerca la mi mort!
Je à sempar dübitaa da qualchi mäl,
Dopo c'am manca 'l pizz dal mee scuscäl,
Ca l'era quasi nöiv, e daparlü
In quela moda nul s'è rótt mai plü.
Ma l'è inütal da stär ei panzär:
Je chi c'al sea num poss immaginär;
Ma chi c'l'è statcia, är quela 's pantirà,
E la mi mort bun pro nui fagiarà.
I zeran l'üsc! Oho, oho, oho!
Ca e 'm turmantär, anc'üna volt'i en ciò!

1. GIÜRAA Anin, dgè mò, as ragordaf da tütt
Quel ca vò vè depest in costitüt?
O vessas änc' vargot da osservä,
O qualchi punt forsa da reclamä?

ANIN Tüt quel ch'i à dicc, je torn e cunfermär,
E je nun à nagót da richiamär.

No, je nun à, ma num turmantà plü,
Gni da tör giò nagót, gni metar sü.
Quel ca je 'v preg, l'è cu num fagias stâr
Plü tantal temp la mi scort e spatciâr,

2. GIÛRAA

Ma d'üna raba u nu vè dicc nagót:
Chi ch'era stacc cun vò ent i barlot.

ANIN

Quel je nu dig, e quel je nu poss dir;
Pütost cinquanta volta i vôi murir.

1. GIÛRAA

Ma panzâ ben, c'u nu vè da fâ tort
Gnâr e vò stess: as tratta da la mort.

ANIN

O l'è ben meiar, ben preist da murir,
Cu vivar dòma per veir da sufrir.

2. GIÛRAA

Issa stet ben, e intant panzai sü
Infin duman, s'u vè da dir da plü.

(I Giûraa van).

ANIN

Vöia 'l Signur, ca dal vos operär
Ûn dì e lü bun quint u possas dâr.

(Giò la tenda).

SCENA VI.

TUMEE STAMPA e URSINA.

URSINA

Per quista volta pö je à falaa
Al quint, ch'i veiva facc circa i giûraa.
Ma chi vess mai panzaa, ca quii sdraciun
Da rafüdâr i lüstar füssan bun?
Da dir, ch'i nu pon tör gni or, gni argent,
Per nu fâr cuntar e 'l see giürament?

STAMPA

In ün cert möd as à das ralegrär,
Ca lur corumpar i nus vöian lasciâr,
Er ca sta volta al füss facc e bun fin,
Per salvär l'innocenta povr'Anin.
Ma però l'è curius, ca fra da lur
Ai n'è da quii, ca nun an giü rossur,
Da dâr la vusc al dì da l'eleziun
E chi ca la pagäva cun cruscun.

URSINA

Ma quista volta 'l cas è diferent;
Nu l'è pel giüst, ma l'è pel giürament.

STAMPA

E 'l pudastà, ca in altar temp e lög

Per dòì bii öil saltass fin ent al fög,
Nun à mostraa plü cu tant veir pietà,
Per quant ca dal comovar je à pruva.

URSINA Je sper tütüna, är ca lur fencia fagian,
Da nun santir, sci ca riguard i agian
Per lan premüra, ca um as à dacc,
Da quela mat'e ciarcär al vantagg.

STAMPA Da l'innocenza je sper c'al Signur
Sarà ent ün möd, o in l'altar protetur.
Issa ün zighh intorn je vöi girär,
E 'vdeir da quel casa c'as sent cianciär.

(Al va).

URSINA V'è pö e m'al dir: intant Iddio as giüda!
La giunfra Menga m'à dicc, ch'it salüda.
L'è già davent, e nu l'à gnanc badaa
El me salüt. Al vent as è müdaa.
Issa dabot är je scumenz'e veir
Da quist'istoria ün zichet panzeir.
La Menga è mezza morta dal spavent,
E je, e je ent al mee cor je sent
Ün cert affann, ch'i nu sà incusa dir,
Ca infin in issa i nu sulea santir.
Infin in issa sempr'i à cradü,
Ca fär cun blozgar tüt as vess pudü;
Ma in quist cas je à propi d'avdeir,
Ca 'i è vargót, ca pò plü cu 'i daneir.

(Giò la tenda).

SCENA VII.

Sedüta dal criminäl.

Al PUDASTÀ cula bachetta. I GIÜRAA cun späda e cappa neira. Dopo l'ANIN e i Dagan.

PÜDASTÀ Sciuri giürä! Ormai i constitüt
En tücc prelett, e u vè santì tüt
Quel ca la depütaziun à rilevä,
Quel ch'è stacc cunfessä e cunfermä
Sia de plano, sia sù la tortüra
Da l'inculpäda, tenur procedüra.
Issa, signori! iv vöi vè dumandä,
S'al basta, o ältar esami u vulè fä.

1. GIÜRAA Sül nom da quii ch'eran ent i barlot
I constitüt nu cuntegnan nagót.

2. GIÜRAA *(da quii da la depütaziun)*
Sün quel nul vâl lüsinga, gni tortüra,
Ca tancu ün crep per al tascè l'è dūra.
3. GIÜRAA As tratta, s'as la vol äñch tortürä,
O pür da quel ch'è facc as cuntentä.
4. GIÜRAA Già cu num sè costrett per giürament
Dal fär; je dgess, ca iss'um füss cuntent.
- PUDASTÀ Sev tücc da quel parér, scì tagnì sü.
- I GIÜRAA SCì, scì, scì, scì. Nus la tortüra plü.
- PUDASTAA *(rivolt ei Dagan)*
Però per nu sbagliä la procedüra,
Manela giò davant la dirittüra.
- (I Dagan van e la tör).*
- Santi quel ch'i à da dì, sciuri giürä!
(Ca mi 'l me debul mi 'l vöi cunfessä)
Mi mai nun à santì tanta pietà
In giudicä dree ch'i sun pudastà.
5. GIÜRAA Je ingiess är je pü gügent in giurnäda,
Cu stär chilò inciö cun sot la späda.
6. GIÜRAA S'il vess savü evant cu accettä
La carica, i num vess lasciä imbrojä.
7. GIÜRAA Gnär je.
8. GIÜRAA Gnär mi.
9. GIÜRAA Gnär je.
10. GIÜRAA Gnär mi.
11. GIÜRAA Gnär gé.
- PUDASTÀ Ormai nu l'è plü temp da tornä in dree,
Ma c'um prega 'l Signur, c'as dea pazienza
Da portä al nos pès tanur cuscenza.
12. GIÜRAA Ecco c'la vegn! O chi bela figüra!
Ma 's vè ca l'à sofert da la tortüra.
13. GIÜRAA Madonna ciära! ent i tee man am tegn!
Mi, e l'avdè, nu so dì, quel c'am vegn!
- (Al toca 'l cor).*

PUDASTÀ (e l'Anin) Ni cià senza tramlä. Santev giò là,
E raspondè sagónd la verità.
Guardè ni e vò, ni e ältar tort da fä,
Ma da dì giüst, per quant c'us ragordè.
E quel c'u vè dicc er, vev panzä sü,
S'u vè dan tör indree, o 'n dì da plü?

ANIN Nò. Je nu poss müdär quel ch'i à dicc;
Je cunferm tüt quel ch'i à sottoscricc.
Da giongar je nun à, gni scminuir,
Ca 's tratta da la vita, o da murir.

PUDASTÀ E ben, fratant us pudè ritirä,
E pò, u pudè riflett e dichiarä,
Qual ca vò vulé tö amassadur
Da sti signori, ossia per difensur.
Incö, o dumän nirà fo la sentenza.

ANIN Je 'm racumand e la vossa clemenza.
(L'Anin sta sü e va cui dagan).

89

PUDASTÀ Issa, signori, as resta d'invocä
L'aiüt di Dio, c'as vöia illuminä,
C'as renda fort cuntr'ogni tentaziun,
Ca pò stüzzä al lüm da la rascun.
Mi già pü volta la bachetta à rott
Sur altran stria, e num fagea nagót;
Ma quista volta (Dio 'm parduna lü)!
Senza 'l see aiüt mi sun ün òm perdü

ÜN GIÜRÀ Er je quii öil m'an facc grand'impresciun.
Nul pār pussibal, ca stria e striun
Possan veir ceira insci dulcia e senza
Malizia, ca sumeian l'innocenza.

GIÜRAA VEIL. L'è ben da san guardä dal tentatur,
Ca toscäntand al fa cera d'amur.
In dòl bei öil quavolta al stà zoppä
Al tentament, per tant pü ingannä.

PUDASTÀ Intant el nos giüdizi um fa sospesa,
Per santì inänz l'acüsa e la difesa.

(Giò la tenda).

SCENA VIII.

Plazza davant al pretorio. As sent e sunär la campanela. Al scumenz'e gnir gent.

MENGA e altran GIUVNA.

1. GIUVNA Cià, cià, cum cora, cià vò altran fia!

2. GIUVNA	Ma je nu sà, s'i vegn. Sul cor je sent Ùn cert affan: dabot ch'i fùg davent.
3. GIUVNA	Ciò, Menga, ciò cun nò, sa tû vol gnir, E legiar la sentenza per santir.
MENGA	Gni cià voaltran, gni cià, e giüdam sù! O dia, dia! ca je nun poss plü! Gni cià varûna, e menam chivia. Je nu poss gnanc santir cianciâr da stria.
1. GIUVNA	Ma parciee mai at dat tantal panzeir? Al cor tant tendar je nu vuless veir.

90

MATURO	<i>(disc a varün da la si banda):</i> Quela povreta l'an fa gran pacaa Ma parciee mai Iddio ala tantaa?
ÜNA DONA	Am dasclpläsc tant c'la sea rifurmäda; Al pararà c'la sea per quel danäda.
MATURO	C'la sea d'la nossa je 'm vargöng är je: Forsa nu l'era ferma in la si fè.
ANDRIANI	<i>(disc e qualchi dònà da la si banda)</i> Iss las nacorgiarà quella povretta, Quel cal vol dir e rinegär la cretta Sa la Madona la vess aduraa, Quela al la vess salväda dal pacaa.
ÜNA DONA	Iss'al l'à da pürig la buzzaruna.
ANDRIANI	Chi ca bandunaa Iddio, Dio 'l banduna.
PUDASTÀ	Al püblic da stä quiet resta pragä, S'al vöi santi quel ch'è stacc giüdicä; Cà servì 'l possa e tücc d'amonizium. Vò, ser Nudär, fagien la preleziun.
Al Nudair	<i>(legg la sentenza):</i> Quista femna esposta el discunur

A cunfessaa, c'la rinega 'l Signur,
 D'essar dal diaval ca la s'è ubligàda,
 Ca quel cun ün anel al l'a spusàda,
 Ca tancu ün vero anel al guardäv'or,
 Ma l'era paja ca sumiäva d'or;
 Ca quel al l'à manäda ent i barlot,
 Indua ch'i fagevan paparot
 Cun oss da fancc, ca nun èn batagiaa,
 E mezza nöcc töcc ora dal sagraa;
 Cun sangu'da gent, cun fanga e cun urina;
 Cun öil da ciat e creista da galina.
 Ca cun quel paparot l'ingeva ongiand
 Gent e bastiam, per fär perir tüt quant.
 Ca e quel spusc la vea giü da giürär,
 Sempar dal mäl, e mai dal ben da fär.
 Ca e nòm da quel lee la sgoläva indua
 Ca la vuleiv'e caval e üna scua,
 E c'las truväva in ün amèn o doi
 In la Bondasca, o sünt i munt da Sòi.
 C'l'è statcia in Lotten cun la cumpagnia,
 Indua ch'i'an mess al bóll da stria.
 Ca ent i balarot la fagean doma
 Spass e bacan, e la fagean la toma.
 Ca cun lucifer pü volta l'en giüda
 Da mezza nöcc sul mot da lan Gaiüda
 Ca 'l prüm da tüt l'à instriiaa ün avdell,
 E pö l'à facc gnir ora ün tarabell.
 Ca l'à tracc polvra e dòna Analì.
 C'à pö giü d'indär zoppa tantci dì.
 Ca ün dì, c'la stea cascand, cun ün oiläda,
 Ca l'ai a datc, l'a guastaa la cascäda.
 Ca l'à tracc polvra el nudair Indrea,
 C'à dalunga ciappaa la diarea.
 Ca l'à instriiaa üna vaca el Gian Capell;
 Ca quela nöcc à büttaa lò l'avdell.
 Ca sünt i munt l'à facc smergiar lan vaca
 Dal Tume Ciävra e dal Togn Tognaca.
 Ca ün dì l'à facc crapär üna manzeta,
 Ch'era sun l'alp, da l'Ursina Macheta.
 Ca cun certan parola, c'la sà dir,
 Ün òm da nunant agn l'à facc murir.
 C'l'à ontg la Togna, ca cun grand ingòscia
 Per tantci dì à giü dulur da coscia.
 Ca per c'al giög al füss anca pü bell,
 Ur las cangiäva in luf, ura in ulcell.
 Per quistan colpa, ca l'à cunfessaa,
 La dritüra, dree c'l'à giü invocaa
 Al nòm di Dio, dal qual al dipend
 Al claiar, ca illümina la ment;
 C'la sea mess'e mort l'à cundanäda,
 Per man dal boia e gnir decapitäda;
 Ca sott la forza pö la sea brüscäda,
 E la cendra ca indree sarà rastäda,
 Ca la sea tötcia e bütäd in aira

Vi San Cascan giò dal punt da la Maira.
Al zichet raba c'l'à indree lasciaa
E nòm dii dòl comün vegn cunfiscaa:
Per ca tücc quancc imprendan dom'e dâr
Unur e Dio, e lü glorificâr
Cun pietà vera e veneraziun;
E per l'unur da la giürisdiziun.

(Al Pudastà rump la bachetta e 'l la bütta giò sott davant l'Anin).

PUDASTÀ C'an töj'esempi i giuvan e lan fia!

ANIN O dia, dia, dia, dia, dia!
(As quatand i öl cul scusäl).

ANDRIANI Guardà, vòaltar fancc, guardà 'l paca
Quista povretta indua ca l'à manaa!

MATURO Vòaltar imprandé da quist'esempi,
E temer Dio, e nun essar empi!

(Intant ch'i Dagan fan gnir l'Anin giò da la berlina per la manär d'avent, al Tumee Stampa, ch'era fra la folla, as fà via daspair l'üsc dal pretorio, e incur ca l'Anin ai passa daspair, ai disc e mezza vusc):

STAMPA Nut disperär, cà anca ün mezz am vanza.
O ciära tü! nu perdar la speranza.

ANIN Sta ben, sta ben, s'u num as vè mai plü!

STAMPA O ca je 't salv, o ca je mör cun tü.

(Al Pudastà e i Giüdasc tocan dree l'Anin ent al pretorio. La gent van d'avent e zic e zic, cianciand fra da lur, qualchidün cun espresciun da dulur e cumpasciun, qualchidün massima femna cun espresciun da gioia maligna).

(Giò la tenda).

QUINT ATTO

SCENA I.

Sòi. Stüa da la ciäsa parocchiale.

PRÈR DURIG. ASSUNTA, *fangela, ca sciüna da splumä üna gallina.*
DURIG (*bütta sü la tävla ün libbar, e 's mett e guardä or dal balcun*).

DURIG C'al luf possa majä Santi e Sântan!
Quant pü bell füssal mai incä giò Bräntan
E spass indä, cu e vè là da stä,
E dî sü istorria, e chi ca nui dà träl!

ASSUNTA Ecco urmai splümädä la gallinna!
Aja da fä sunä per la dottrinna?

93

DURIG Incö in verità gè à tant mangä,
Ca quei pizzocal m'än tütt gravagiä.
I'à tanta vöja incö da fä dottrinna,
Cu da mett i me pè sü la berlinna.

(Pausa).

Va, ca 'l diavul at porta, e fa sunä!
Ch'il vöja, o no, gè varä ben dal fä.

ASSUNTA *(va barbottand):*
Iss ch'i sun vela, in quel möd al pärla;
Üna volta am tagniva scu 'na perla.

DURIG *sulet.* Dree ca quei cazzar lüttar en pei pè,
L'è ni bier pü difficil fär el prè;
Tant mäl dusä i än quei pradican
La gent, ca Dio guärda, sa tütt quant
Nus fa e fill quel ca ün à da fär,
Sempär. C'al diavul possa tö 'l mastér.

ASSUNTA Gè à 'vdü 'l monnac sün l'üsc, e i'à ordinä,
Per la dottrinna cal väd'e sunä.
Mä incö al sciur patrün barbott'edünna:
Parchè sev gni tant da cattiva lünna?

DURIG Chi mai, chi mai nus vuless rabbiantä,
E 'vdè la religiun e munt indä?
E 'vde sprezzä la Vergine Maria,
E tücc i Santi? e 'vdè l'eresia
Indä sempär innänz, e 'i tocä drè
Al poc rispett pei prèr, e per la fè?
Sa in quest möd tö suramän al vizzai,

Gè creg c'al gnirà prest l'ültim giüdizzai.

ASSUNTA

Gè 'l me rosari dic sù tū i dī
Trentasett volta dopo ca l'è gni
E parè in la vall quest'eresia, -
O Pater noster, o Ave Maria; -
E l'istess oppra l'èn dūsāda e fā
Er tütt lan donna, c'àn ānch ün po'd'fè.
Però s'i à da dir al mee parèr,
Gè creg ca ün po la còlpa sea dii prèr.

DURIG

O eccasci, ca tū scumenz'är tū
E savairä: gè nul vess mai cradü

ASSUNTA

As ragordav, incur'ch'i era giuvnetta,
C'u vevas vers da gè un'ältra cretta?
Issa, ca gè sun brütta scu 'na stria,
Er vò 's vè dacc in män e l'eresia.

DURIG

Ah buzzarad'Assunta! Täsc, täsc, täsc!
C'um viva fra do no in sānta päsc.

94

ASSUNTA

Al scumenz'e sunä. Üna baretta
Gè voi e tö, e 'm mudä da rossetta.

(La vā. As sent la campana).

DURIG

Ecco quel maladetto tin, tin, tin!
Pe 'm fā curaggi i vöi bev ün gót vin.

*(Al tö 'l bucäl, e 'l bev; pö 'l spasseggia sū e giò as tocand
la testa).*

Ca num vöja gni e ment qua filastroca
Da dī sū e quei merli e quelan gnoca?
Da l'elemosina gè à trattä
Già tantan volta. Coss'ai da parlä?
Da qua miracul? da la cunfessiun?
Dal pürgatorrai? da l'assoluziun?
No, no, no, no! Al meiar l'è trattä
Da l'eresia, e da la santa fè,
Fagiand in möd, ch'im possa trā d'imbroi,
E fär plascer e lan donna da Sòi,
Parland ün pò in latin, e ün pò in gergo.

(Al tö la baretta e 'l breviario e 's mett e indär barbottand):

Mundus vult decipi; decipiatur ergo!

(Giò la tenda).

SCENA II.

Prä in faccia el vadregg da la Bondäsca. Giuvan e giuvna da Sòi e Castasegna, ca 's tocan män in ring, fägiand el raslä. Dopo är donna e omman.

ÜNA GIUVNA Saral segn da bel temp, o da buräsca,
C'al lüsc uscia 'l vadregg da la Bondäsca?

ÜN GIUVAN Quel là da plövgia ün segn al sol ess.

ÜNA GIUVNA E la campagna mäl nu la fagiess.

(Al riva passand ün giuvan e üna giuvna, e ün da quei dal ring ai disc):

ÜN GIUVAN Vò ältar dòì, indua vulev'indä?
Ni cià cun nò, e fä ün pò el raslä!

AL GIUVAN Cià, cià, Lünèt, lascia la devoziun;
Già c'um incuntra sta bun'ocasciun.

LA GIUVNA Dio 'm cürra! al prèr cossa varall da dì,
S'um stà da quendar iss'es diverti?

AL GIUVAN O, sa nul füss pagä, gè scumatess,
Ca pü gügent är lü e spass ingess.

(I entran ent al ring).

ÜN GIUVAN Quel päir am pär, ca 'l stea fò ün pò tropp.

ÜNA GIUVNA Valev avdè, ca i fann ent al gropp.

ÜNA GIUVNA O, lee l'è zoppa, e lü sgalunä,
Gè nu savess, cu ch'i vessan da fä.

ÜN GIUVAN Quavolta i currèr zopp, ca van seguent,
Rivan innänz, cu chi ca corr scu 'l vent.

(Al riva 'l päiar, ch'era cors fora).

AL GIUVAN As sent varün e fä fracasc fo lendar.

LA GIUVNA Ai è barghedda, al pär ch'i vegnan quendar.

ÜN GIUVAN In verità, as sent varün ca clamma!

ÜNA GIUVNA Corpo d'ün ärbul! L'è lan nossa mamma!

ÜNA GIUVNA Vulev avdè, c'um sent 'na romanzinna,
Parchè cu n'um sè indacc in la dotrinna.

ÜN'ALTRA Ma chi vuless vè gezga dai indär,
Infin ca 'i è quel äsan da quel prèr?

ÜN GIUVAN Guardè 'ncusa c'la vegnan scalmanädda.
 ÜNA GIUVNA Qualchi discgrazia nu sarà rivädda?
 ÜNA DONNA Al pò essar discgrazia: al tütt dipend,
 D'avdè al möd, incusa ca 's l'intend.
 ÜN GIUVAN Cu nissas um cradeva e 's tarocä,
 Cà da ni in la dottrina um à lasciä.
 ÜNA DONNA Per quel u n'um sè nida, no, no, no:
 Ma 'l füss stacc bun, s'u füssas giü la fo;
 Ca in quest mument fors'al füss già decis,
 D'introdür la riforma ent al pais.
 ÜN GIUVAN Ma che dgev mai?
 ÜNA GIUVNA Ma coss'am da santi?
 ÜNA DONNA Incusa c'l'è sücess um av völ dì.
 Da dottrina scu 'l sollatt vea sunä,
 Nuältran cradü ben um vea d'andä
 In la baselga, e fä divozium,
 E santi la dottrinna e l'uraziun.
 Um era tütta belan paragiädda,
 E qualchedüna perfin drumantädda.
 Ecco, ca l'è cià 'l prer plän plän, plän plän,
 Cui öil chinä, e cul libbar in män,
 Grass e radónd - ca propi e parlä cläir,
 Al pär al salvanur d'ün mulinäir.
 Al riva sü daspär i fancc, e in quella
 Ai dà ent i öil al Togn da la Motella.
 Lü ai dumanda: «At tü la fede vera?»
 Quel disc: «Gè n'à üna blänca, e üna nera;
 Ma quella nera um la vol mazzä;
 C'l'à 'l vizzi ent al praseppai da saltä.»
 Aillura tütt la gent as mett e rì,
 E 'l prèr stà là, e nul sa cossa dì.
 Basta al dumand'el Gian dal Rafadel:
 «Chi è 'l c'à creä l'òm? dì mo, chi è 'l?»
 Quel al raspond: «L'è giü al prèr Durig,
 C'ai pläsc e corr dree lan donna dal vig.»
 Immaginef ailura chi bacän
 Gnit fora fra lan donna e lan mattän!
 Nuältran scu salüsstar forra, e 'l prè
 Cui fäncc tütt quant sulett al rest'indree.
 E s'avdè nò i omman tocan dree,
 E tücc quancc um as ferma sott Paree.
 Ei omman um ai disc al nos dudur,
 D'avdé e ultragiä al noss unur.
 E um ai disc, ca u n'am völ savér
 Ni da la Messa plü, ni da quel prèr,
 Ca cui see mäl costüm as veva tänt
 Facc discunur: c'um völ ün prädicant,

Ca pü banadiziun e nò as porta;
Incusa ch'i àn facc quei da Sur-Porta.

ALTRA DONNA

I omman is cunsiglian fra da lur,
Ca är lur en stüff da tantal discunur;
Però i stan in dübbai, nu savend,
Sa da quel là i sciorri sean cuntent.
Infin al và üna depütaziun,
E 'n dumandä di sciorri l'opiniun.

ÜN GIUVAN

Ma tücc'i sciorri quel unur nui toca,
Ca sün quel punto ai n'è da buna boca.

ÜN ALTAR

E coss'as vöi spatciä dal scior patrun,
Lü, ca dal pappa ricèv la pensiun?

ÜNA DONNA

Ecco là quel, c'um à är nò panzä:
E per quel là, senz'altar as farmä
E guardä 'n sü, um as è mess e nì,
Quel c'u penza vòaltar per santi.
Vòaltar giuvan u' sè quei, ca 'v toca
Pü cu ei veil per quel briscar la boca;
S'u vulé, ch'i voss fäncc in bun unur
Crescian e i aggian temma dal Signur,
E ca lan vossa sor, lan vossa mamma
Nu aggian da giuntä da la si famma.
L'unur al vâl plü cu tütt l'or dal mond.

ALTRA DONNA

E pö as sent e dî, ca är quei da Bond
Da la pradica i èn dree per nì.

ÜN GIUVAN

Ca quel l'è vero, iv al poss dî mi;
Anzi iv poss dî, ch'i s'en già riformä,
Doppo ch'i àn santi e praticä
Cuntar l'idolatria cun gran fervur
Da Guido Zonca, bräv predicatur.

ÜN ALTAR

Nualtar da Sòi, am d'essar i driän
Da tö via la zizzannia e mettar män?

ÜNA GIUVNA

S'um fà quel là, cassa dgieran sul Cel
Lan annima beatta di nos vel?

ÜNA DONNA

O, i nos vel i saran ben cuntent,
Sa quel, ca nu stà ben, as töl davent.
Sa um tö prèr, c'aggian la si famia,
E da corrumpar nu cercan lan fia.

ÜNA GIUVNA

Ailuperforra, quel là s'à da fär
Ca tücc i prèr s'aggian da maridär (riar).

ÜN'ALTRA

Er tücc i altar, ca un 'i sea plü
Là tantan matta, ca guardan in sü! (riar).

ÜN'ALTRA	Ca senza omman a n'un resta brica!
ÜN'ALTRA	Ailur, ailur 'i sun per la padrica!
ÜN'ALTRA	Er gé!
ÜN'ALTRA	Er mil!
ÜN'ALTRA	Er gé!
ÜN'ALTRA	Er mil!
ÜN'ALTRA	Er gé!
	(<i>riar</i>).
ÜNA DONNA	Voältar macc, gè fora sott Parè, E 'vde, s'l'è nida la depütaziun, E dì ei omman lan vossa rascun.
DONNA GIUVNA	Dgei, ca si vöian indä cul quattarcent, Ailur'ailur'um függ tüttan davent.
DONNA VELA	Ti à bel dì, ti ca ti è giuvnetta; Ma per no pö l'è meiar tascè quetta
ÜNA GIUVNA	S'i füss ün omm, scì gé nu vess cutèr, Dai fä santì, cossa ca l'è 'l duvèr.
ÜNA DONNA	Ma per ca riuscidda u'aggias buna, Ai àn vöi ün, ca e nòm da tücc rascuna.
ÜN GIUVAN	E chi ai tocarà? chi sarà quel?
ÜN ALTAR	Andrea, tü! ca tü è Ruinell.
RUINELL	O Dio! ca gè sun dom'ün mattacc; Ma s'ul vulé, sciavo! c'al sea facc.
ÜN GIUVAN	Andrea, bräv! sa uscia inänz tü va, Ün dì da tü dal ben as santirà.
ÜNA DONNA	(<i>d'üna banda</i>) Quel Ruinell al pār 'na gatta morta; Ma degghi sott e quella testa storta.
ÜNA GIUVNA	Nul croda l'öf daloncc da la gallinna: Quei Ruinei i èn tücc testa finna.
ÜNA DONNA	Lascal fä lü! Quel là 'l nirà ün barbis, Ca fägiarà unur el se pais.
RUINELL	Voältar giuvan, sev tücc dal parèr Al culto riformä da adottär?

QUALCHI GIUVAN	SCì, bel e bun!
ALTAR	SCì, scì, scì, bel e bun!
ÜNA DONNA	As sent i omman, ca vegnan fo lendar, Per la decidar um pò stä da quendar. (<i>Al riva i omman</i>).
ÜNA DONNA	E ben, cu la rasposta sev già nì? Quel ch'i an dicc i scurri um vöi santì.
ÜN OMM	I scurri nu s'àn dicc ni scì, ni nò. Quel c'um vol fä iss lascian panzä no. Lur i nu völan cu la si'influenza Fà forza da nagiün e la cuscenza. Cum sceglia pò la messa o la padrica, Lur restan änoch in la si fede antica.
ÜN GIUVAN	Chi sà, s'i àn fede in la religiun? O s'i nu l'àn pütost in la pensiun?
ÜN OMM	Quel là l'è cossa, ca nus pò savé. Intant cum guärda no, quel cum vöi fä.
ÜN ALTAR	Ma s'um scegliess la fede riformädda, Num risciarà, ch'is töian lan ficiädda?
ÜN ALTAR	Quel là l'è ün punto, ca dà da panzä; C'u nu 'm as vess iss'issa da sgrattä Sü la testa trop tärd, sa um decidess In möd cuntrarri el noss interess.
RUINELL	Al ben da l'annima e da ciarcä Innanz cu tütt, e nu stä là e tramlä. Cuntar la vit'eterna coss'en mai I ben da questa vitta e i se guai? Robba ca düran ün mument o dòi.
ÜNA DONNA	Fagè avdé c'u sé omman da Sòi! Ca per Iddio e per la religiun Da purtä sacrificczai u sè bun. Nuältran donna um vöi pütost murì Da fam e set, cu 'l noss Signur tradì.
ÜN OMM	Ecco! sün quel gé foi üna moziun: C'um an rimett'ei giuvan la decisiun. Da la planta c'um stà iss per plantä Lur i en quei, ch'i frütt àn da güstä. Sev tücc intès uscia?
TÜCC	Scì, scì, scì!
RUINELL	E ben! e nom dii giuvan i à da dì,

Ca quei ün mument fà i àn decis,
D'introdür la riforma ent al pais.

ÜN OMM

Ma che am da fà dii oss dal San Lurenz,
Reliquia veneräda per l'innänz?
E da tütt quant quellan bellan figürra
Da Santi e d'la Madonna, cà Dio 's cürra!

RUINELL

Dal San Lurenz c'um sepellisc' i oss
Ent al sagrà cun unur in ün foss:
Vandem lan statua per fà päl da vigna,
O cum lan dröva per scaldä la pigna.

ÜNA GIUVNETTA

Quel c'am dascläsc l'è per lan nossa nonna;
S'i tönn davent i Santi e la Madonna.

ÜNA VELA

Tascè, tascè! Ca s'al vè e munt Maria,
SCì tänt da plü i guärdarann lan fia.

ÜN OMM

Decisa ormai è la risolüziun,
Da riformä la nossa religiu.
Dio vöja, ca quel cangiament cun fä,
Er i noss cor um possa riformä,
Tulend esempai dal noss bun Gesù,
Per amär la giüstizia e la virtù;
Ca la si legge as sea sempar norma
Per fär unur e la nostra riforma.
S'i driän um sè stacc e l'adottä,
C'um sea i driän är e l'abbandunä.

TÜCC

Nuältar sul quel là um disc amèn!
Iddio vöja c'um as müd'in ben!

RUINELL

Già c'um à sciunä tütt in buna üniun,
Gé fagiess anch üna proposiziun:
Per la riforma vè sempr'in panzèr,
Ca um clamess quest prä al plän Lutèr.
Sev tücc cuntent voältar?

TÜCC

SCì, scì, scì!

ÜN OMM

Er gé vargót am parmattess da dì:
Già ca dii giuvan l'è giü l'opiniun,
C'à prevalü in tör la decisiun,
SCì är e quei c'um dea segn d'unur,
E c'um lascia, ch'i sceglian fra da lur
Ün dii noss cinq giürä pel craminäl;
E quel sarà dii giuvan al masträl.

TÜCC

SCì, scì! E in memoria da quest facc,
C'um saggia tücc: Viva 'l masträl di macc!

(Giò la tenda)

SCENA III.

Sòi. *Ciäsa parocchiala*

DURIG, ASSUNTA; pö RUINELL e ün OMM.

DURIG *(sulet)*. Corpo da satanasc! l'a scumanzä
Es fä serria la cossa! Che ài da fä?
C'al diavul sea enträ in quella gent,
ca in ün boff i en tücc fuggi davent?
E quel mattacc, chi mai ai varà dicc
Sa svargongiä uscia 'l prèr Durig?
S'il tröv sulett, quel al la pägarà,
E üna tralcia d'urela al ciaparà.

(As sent da la banda da la baselga e trantanä e bütta intorn robba).

Che diavul d'ün fracasc è quel c'as sent?
Assunta! Assunta! E 'l är quella davent?
O ecascì, ca l'örc a l'à purtädda
In qua barlott är quella discgraziädda!
Assunta! Assunta! Indu 'et; c'al trun
At mazz'är tü!

ASSUNTA O cär, cär sciur patrun!
O, s'u savessas que ca s'à d'avdé!
Salvev in qualchi böcc! corré, corré!

(Al tratunament as fa pü grand)

In la baselga al diavul è enträ!
La robba santa i àn tütt squnquassä,
Giò per la motta la van e tupica;
I nu vöjan plü messa, ma padrica.

DURIG Che diavul è ni in testa e quella gent?
Ch'i s'en risolt uscia in ün mument?

ASSUNTA Vò 'l savé ben, senza m'al dumandä:
Quel là l'è ni causa dii nos pacä.

DURIG Come! Dii no tü disc?

ASSUNTA Per quel là pò
La pü gran colpa u la ve giüda vò.
S'um vessas dacc ün po pü trä e gé,
SCi quest imbroi a nuv füss capitä.
Lur da quei prér i nu vöjan plü vé,
Ca nun àn al parmess da 's maridä,
Ma ün pradicänt, c'aggian la si famia,
E nu corra dree donna, ni dree fia.

Issa zoppev ben prest! Gé vöi indä
E 'vdé quel ch'è da növ ont al sagra.

DURIG

(spasseggiand innänz e indree e 's picand sü la testa).

As zoppä am gio vess dom'ün mument,
E pö la mi prebenda füss d'avent.
No, no, no, no! L'è meiar da guardä,
Sa gé l'ort e la chevera poss salvä.
Per la pell e 'l buttacc gé tänt e tänt,
Ca Dio 'm parduna, niss är pradicänt;
E per trär da la buna i riformä,
Dabot i 'm risolvess d'am maridä.
Sa l'è per quel ca i m'an vöjan dree,
Ge 'n spusarà magari du'o tre.

(Al va per sortì e ai vegn incuntar l'Andrea Ruinell e ün älter omm).

OMM

Per quel nu stet plü ev incumodä:
Al voss uffizai chilò l'è sciunä.

102

RUINELL

Per incumbenza um à dav fä savèr,
C'u n'um av völ ni pradicänt ni prèr.

OMM

Quel c'à facc la parocchia, u vé capì.

DURIG

(as lasciand crodä giò sü ün scabellun)
Diavul! Madonna! Coss'ai da santi!

(Giò la tenda).

SCENA IV.

MATURO e TUMEE STAMPA.

MATURO

Dree quel c'um vé quintaa, ciär ser Tumee,
Ca l'è inocenta im sun persuas är je:
Ma nus toc'e nualtar giüdicär,
E l'è già giüdicaa. Casa pom fär
Nualtar mai? altar cu Dio pragär,
Ca in la si grazia al la vöja accettär?

STAMPA

SCì, scì: quel là l'è är al mee panzeir;
Ma tüttavia, d'am fär ün plasceir
Je 'v preg, s'u vé ün cor, ca sent pietà,
E s'u vulé, ch'i stima i riformaa.
Je sa, ca vò duman u vé d'indär
In la prascun da lee, e la cunsulär,
La paragiand e fär l'ültim camin,
Ca da la vita al la mena e la fin.
Ch'i väd'ent je invece am lascià,
E i voss vastii per quel am imprastà.

MATURO Ma parciee mai? ma incus'al possa fär?
 El mee uffizi je nu poss mancär.
 E as truvassus vò in condiziun,
 Dai där in quist mument cunsulaziun?

STAMPA Santì, e quela giuvna i port amur:
 Um as é dacc la parola d'unur,
 Da mettar in ün mazz lan nosa scort,
 E nus abbandunär fin e la mort.
 E ben? num trova forsa in condiziun,
 Dai där in quist mument cunsulaziun?
 Sa i nos cor u vulé fär cuntent,
 As lascià gnir insemal quel mument!

MATURO O dia, dia! Ma vessus al cor
 Da stär cun lee? da la cumpagnär or
 Fin sott la forca? da l'avdeir spirär,
 Senz'av där da cagnosciar, gni tramlär?

STAMPA Ie sper ca scì; je sper in quel lassü,
 Ca la forza dal fär am deia lü

MATURO In guera im trov fra 'l cor e la rascun;
 Da dir ca no, o Dio! i'nu sun bun!
 Pardunum tü, s'i manc el me ufizi,
 E üsum grazia ent al dì dal giüdizi!
 E ben, c'al sea! Duman u pudè gnir
 In la mi ciäsa, e in quel'av vastir,
 Per ca tant manc u deas da suspatär,
 Sa d'altran banda iv avdessan rivär

STAMPA Je vezz c'u vè ün cor bun, Dio sea lodaa!
 D'ur in avant quintam frà i riformaa.
 Infin in iss je veiva dübitaa:
 Issa je stun cun chi c'à carità.

MATURO Dav riceivar fra i noss je sun cuntent.
 Vò sarassus fra lur ün urnament.
 Iss'i à d'indär. Duman es bun avdeir!
 Dav essar ütal je varà plasceir.

(Al va).

STAMPA Je at ringrazi da cor, o bun Signur!
 Ca tü à giü pietà dal nos amur!
 Dam la grazia, ch'i possa riuscir,
 Da 'm la salvär, o in vece sia murir.

(Giò la tenda).

SCENA V.

Prascun. Al prüma ANIN suletta, pö TUMEE STAMPA travastii, ün Giüraa e 'l Dagan. L'ANIN santäda giò é dree e sciüner das fär sü i cavei.

ANIN

Qualchi volta, nus pò capir quel c'l'è,
As fa vargót, e nu s'an sà 'l parciee,
C'al pār ca 's sea divis di see panzeir,
E c'as l'à facc quasi nus al pò creir.
Dabot ch'i à da riar da me stess:
Je 'm sun drizzaa i cavei, tancu ch'i vess
Da spatciär al Tumee - e in vece sia

(Quasi cridand).

Al gnirà 'l boja e 'm cumpagnär per stria.

(Pausa).

Curius, c'am sea gnii quel'ilüsiun
Dalunga ch'i à giù facc la mi uraziun!
È 'l ün bun segn quel lò pem cunsulär,
O ün cativ forse per m'ingannär?

(La sta lò ün zic sanglottand tagnind i man sü la facia, pö la s'ingianoila e prega).

O bun Signur!
Bab da l'amur !
Inspirum tû
Forza e virtù,
Da suportär
Senza tramlär
Quel ca vulü
Bab, tû a tû.

(La sta sü).

Oho! ca e zarär quel üsc as sent!
Gnirani giò per am manär davent?
C'al sea inciö, o c'al sea duman,
Al mee spirat tö, bab, ent i tee man!

(Al vegn ün Giüdasc cul Dagan).

GIÜDASC

Quant am daspläsc, Anin, da vè da nì,
Tanur la mi incumbenza per av dì,
C'uv pareggias e tö la vossa scort,
In ün'uretta d'indä e la mort.
Pe 'v cunfortä e 'v dä cunsulaziun
Al nirà ün prèr d'la vossa cunfessiun.
S'u vessas änc'h vargot da declarä,
SCì e quell'istess av è cuncesc dal fä.

ANIN

(cun vusc languente)
Je 'v ringrazi'tant da quista carità.
Di Dio sea facc la vultà.

(Al Giüdas e 'l Dagan van. Anin as senta giò).

ANIN

Er c'al vuleir da Lù s'agia da fàr,
Quist calasc, i'à da dir, ca l'è ben mār.

(Pausa).

Almanc ca Dio am vess e Lù clamāda,
Incura ca da tücc i'era sprazāda!
Issa ch'i à truuaa ün vero amur,
Veir da murir, l'è ben ün gran dulur.
E quel povret, ca tant ben am vuleiva,
O quant mai la mi scort ai sarà greiva!
Pü greiv'e lü, cu e je - ca s'il perd lü,
Almanc, o mama ciära! i'vegn per tü,
Per tü e 'l mee ciär bab, ch'era inscì bun.
O quist'almanc l'è üna cunsulaziun!
Incur ch'è 'l temp, am tocarà är dree
Al mee bun frär, e al me ciär Tumee;
E innura insemal um as truarà
In quel gioir, ca mai fin nu varà

(Pausa).

Quel panzeir lò am à, sligiaraa 'l cor.

(Pausa).

Je vöi guardär, sa je sa anc dador
Quel vers, ca, mama, tü m'à mossaa tü,
E tü 'm fagea dree l'uraziun dir sü:

Ama Dio, e nu falir,
Fa pür ben, e lascia dir,
Lascia dir chi ca dir vol,
Ama Dio da bun cor.

(Dopo qualchi riflesc).

D'amar Iddio je poss ben sparär;
Ma lasciär dir - quel pö l'è pü mäl fär;
Ca e panzär am vegn dabot spavent,
Quel ca da je dgiarà issa la gent.
Nul pò essr'altar, cu ca qualchi fia
Agia mess ora e posta, ch'i sea stria,
E 'l mee bun nom inscia discunuraa
E qui ca vegnan dree al passarà.

(Pausa).

As vess, je sà, as vess da pardunär;
 Ma l'è pü bel e 'l dir, cu e 'l pudeir fär;
 Massima je nul poss, s'am vegn e ment,
 Quelan, ca la mossävan veir gügent,
 D'am avdeir e la mort je cundanäda
 Cun discunur. - Sa quelan discgraziäda
 Vessan pruvaa är leir quel c'al vol dir,
 Davant Iddio essar per cumparir,
 Forsa la vessan facc altar panzeir;
 C'ai tocarà da murir är e leir. *(Pausa)*.
 Ma eppür chi sà, ca nu l'agian panzaa,
 Ch'i sea colpevla, e i l'agia maritaa?
 Oh, ca pür trop e avdeir altran fia
 Ent al mee cas, är je panzäva inscia!
 O quantan stria, e quanci striun
 En stacc mazzaa - e fors'i eran bun!
 E pür tücc quanci discan mäl da lur,
 E al see nom l'è nom da discunur.

(La sta sü e s'ingianöila).

Pardunum, ciär Signur! al mee pacaal!
 Ca är je, s'i poss, är je pardunarà:
 Ma al mee cor lè debul per al fär;
 SCì dam la forza tü da pardunär,
 Ca davant tü je possa cumparir
 Senza tramlär. S'al corp à da perir;
 Fa ca l'anima mia sea salväda,
 O ciär Signur dal Ceil!

VUSC DA ALT

Tu è graziäda.

ANIN

sta sü cun gioia)
 Je sun graziäda! O chi dulcia scort!
 Issa gni pür em manär e la mort!

(As sent e battar ura).

C'al suna pür, ca je sun paragiäda!
 O gioia dal mee cor! - Je sun graziäda!

(Pausa).

Oh, s'i pudess avdeir al mee Tumeel!
 S'il pudess veir anch'ün mument cun je!
 Ch'ii pudess dir: « O ciär, nu temer mia!
 Nu creir, nu creir, ca je sea üna stria.
 Pel Ceil je sun eletta dal Signur,
 E je sarà 'l tee angial protetur;
 Sü la via dal ben je 't guidarà,
 Infin ca är tü sül Ceil cun je gnirà,
 Indua ca bricat colpa gni murir,
 Gni altran raba as pon mai plü spartir. »

(Pausa).

Am è parü, c'as sent'es muantär,
Casa ca l'è je vöi ün zic tatlä.
Er c'al mee cor se'issa pü ligeir,
Sempär l'è greiv da la mort al panzeir.

(La mett l'ureila e l'üsc).

As sent fracasc - as sent e zapär fort!

(Cun stremizzi).

Iss'i gniran e'm manär e la mort!
O ciär Signur! pardunum i pacaa!
O Signur ciär! abbia da je pietà!
Sustegnum tü in quist mument tremendo!
O Dio, ca l'è ciò 'l sciur reverendo!

107

(Al vegn Tumeë travastii, cul Dagan).

STAMPA

cun vusc finta)
Nu tramlà mia: jè vegn ev purtär
Parola da la vita, e 'v cunsulär.

ANIN

Parola da la vita? U nu vé tort;
Pem cumpagnär da la vita e la mort.

STAMPA

Cul vos Signur as vev ricunciliäda?

ANIN

D'indär da Lù je sun ben paragiäda.

STAMPA

Dgemal, Anin, dgemal cun cor sinceir,
È 'l propi Lù al tütt di vos panzeir?

ANIN

Sciur reverendo, as vev vò dasmancaa,
C'um as cunfessa e Dio no, riformaa?

STAMPA

Je vulea dir, s'u vulè cumandär
Vargót pel mond, o varün salüdär?

(Pö rivolt el Dagan).

Ma fagiem al plasceir, ciär ser cumpär,
Cun lee sulet ün mument d'am lasciär.

(Al Dagan as ritira e sera l'üsc da dora cun la cläv).

Issa dgè pür, Anin, liberament
Tütt quel, c'u vè sül cor, o in la ment.

ANIN

E ben, je 'v vöi dir tütt, sa vò giürà,
Da nu dir e nagiün quel ch'iv dgiarà.

STAMPA SCì, je 'v prumet, ca tütt quel ca vò 'm dgè,
Al restarà sacret fra vò e je.

ANIN Je ricognosc al prüm al mee pacaa;
C'l'è tütt manzonga quel, ch'i à cunfessaa;
Je l'à facc dóma per essar sagiüra,
Ch'i num turmentan tant cu la tortüra.
Je nu sun stria, e je nu sà gnär je,
Quel c'al vol dir quel lò, gni casa c'l'è:
Ma c'al mee nòm resta dascunuraa
Dree la mi mort, quel lò gran pen'am fà.

STAMPA Ma nu vulessus, ca je väd'e'l dir
E la giüstizia, e 'v salvär dal murir?

ANIN No. Dio guarda! Je nu füss salväda;
Ma anch cu la tortüra turmantäda,
Dree la mi mort però s'ul vulè fär;
SCì fagiel pür, pel mee unur salvär.
Massima iv preg, dal dir e üna parsuna,
Ch'ii vöi forsa trop ben, ca Dio 'm parduna!

STAMPA Per quel nun abià tema dal Signur,
Ca Lü l'è quel, ca cumanda l'amur;
Pür ca l'amur sea fedel, sinceir,
SCi per quel là nu l'è da veir panzeir.
Da dascmancär chi èl c'u nu sé buna?

ANIN Al Tumees Stampa l'è quela parsuna.
Quel è sempar present e la mi ment,
Je nul poss dascmancär gnanc'ün mument,
Lü l'è quel, ca el me cor prem'al da plü;
Perfin ent al pragär je penz e lü.
SCi dgei, o ciär, dgei, ca nul crega mia,
Ch'i agia facc dal mäl, gni ch'i sea stria;
Dgei c'al me cor lü sempar amarà,
E la mi ment mai nul dascmancarà
Infin ch'i viv, e in l'ura dal murir
Al sarà lü al mee drian suscpir.

(Tumees bütta giò la cappa, e corr via per la ciapär ciò pel col).

STAMPA No, nu cridär, tü dulcc anima mia!
No, je nu creg, ca tü sea üna stria!

ANIN *as tir' in dree spaventäda)*
Sciur reverendo! è 'l quel lò l'esempi,
C'u det ei altar da nun essar empi?

STAMPA Ma num cagnoscat, o tu ciär cor mee?
Guardum ben ben! Je sun al tee Tumees.

ANIN Ah, casa dgev? Nu sev al tentament,

Ca trasformaa vegn e 'm torblär la ment?

STAMPA SCì, ciär Anin! Je vegn per at tantär;
Ca tü 'm dea la man per at salvär.

ANIN O ciär Signor dal Ceil! o bun Gesù!
Ma et propi tü? et propi, propi tü?

STAMPA Pudessat dübitär anc dal me dir?

ANIN Je dal plasceir ... im sent ... dabet ... murir!

(*Tumee al la sustegn*).

STAMPA Dal cor de l'om curiusa è ben la scort;
C'al dulur e 'l plasceir menan e mort

ANIN Iss'al me cor as trova sulevaa;
Ma, o Dio! c'um sarà preist separaa!

STAMPA Sa da tü e da je pietà tü sent,
Um sarà separaa döm'ün mument.

ANIN Casa ca tü vol dir je nu cumprend.

STAMPA E quel, ca je 't dgjarà, dà ben e ment.
Incusa ca tu vè, chilò i'sun gnii
Cun quisti pagn, ch'i à e doss, travastii;
Ch'i sea 'l preir da la ti religiun
I an cradü; e inscia in la prascun
Senz'essar cagnosciü je sun rivaa.
Chilò in quist fagot je à purtaa
Ün vastii giüst cufà quel ch'i à ent,
Tü va ent là, e quist chilò tir ent.
Pö dam al tee, ca tü varà tracc or;
Ch'il tir'ent je. Innura tü gnir or
Sagiüra pudarà da la prascun,
Tancu fa ca tü ingess e culaziun,
Per pö ün zichett dopo ritornär
La stria e la mort per cumpagnär,
Tü tö la via dalunga da Pungel,
Pö passa sü. Daspair al tublaa Del
Doi bun amig da je as truvaran,
Oman da pulz, e quii 't cumpagnaran
Per la Furcela, per Maroz e Sett,
Infin e Bevi, or pel Gian Plachett.

ANIN Da quela banda je nu ingess gügent;
Sün Sett i discan, ch'i fan giò la gent.

STAMPA O nu veir tema! ca chi c'avdarà.
Chi ch'è cun tü, dal mäl nut fagiarà.
Al Gian Plachett al stà giò 'n dim al vic,
L'è ün òm stagn, e l'è mee bun amic.

E panzär ei see poin e'i see martei
Nagiün nut tocarà gnanc ün cavei.
Quista nöcc o duman je sper rivär
Là or er je.

ANIN Ma intant stessat chilò?

STAMPA Issa sortir daplü cu ün nus pò.
Ma per quel là nut där nagiüna ciüra;
Ca je perscuadarà la dirittüra,
Ca tü è innocenta, e lee sarà
Cuntenta ca tü sea in libertà.

ANIN In pericul intant tü rastass tü?
No, ciär Tumeè! mai plü, mai plü, mai plü!
Sa tü nu vegn är tü, nu creir ch'i vāda:
je da murir sun giò ben paragiāda.

STAMPA SCì da chilò gnär je nu vun davent,
Sa da fär quel, ch'i dic, tü nu cunsent.
Pütost e toc je 'm fagiarà taiär,
Cu e la mort at lasciär tü manär.
Ma infin ch'i poss, cun quist im fagiarà *(Al tö or ün stilett)*
Lan mosca stār davent, in veritā.

110

ANIN Quel ca tü vol je fagiarà, o ciär!
Ma vendetta prumettum da nu fär.
E giò che e la ti brama je cunsent.
D'am där e je quel'arma seat cuntent.

STAMPA Dagia ca tü 'i cunsent, je 't la darà;
Ma cativ us mai plü tü 'n fagiarà.

(Anin tö e met in la si cinta al stilett).

ANIN Per causa mia s'at tocass murir,
Cun tü quist arma tornarà e m'unir!

(Al scumenz'e sunär la campanela).

STAMPA La campanela scumeuz'e sunär;
Issa nu l'è plü temp das badantär,

(Al dà pei man e l'Anin al fagott, e quella va dadent).

STAMPA Intant la falsa barba je töi giò,
E je scumenz'e 'm dascvastir ent lò;
Iss nu l'è ura da fär compliment:
Prezius plü cu üna perla è quist mument.

*(Al va da l'altra banda ent ün cantun, ca nu s'al vé, e 'l
sbracc ora):*

Anin, dalunga ca tü è ün zic tracc'ent

Vé cià, e i tee pagn bütum chi ent.

(Dopo üna pausa, Anin vegn mezza vastida, e bütt' ent la si rassa e altar vastii, pö turnand es ritirär la disc):

ANIN Mai plü, mai plü, je num füss insomiäda,
Da veir inciö da fär sta mascaräda.

(Tumee sbracc ora senza essar avdü).

STAMPA Tira sü i te cavei vi da dree 'l cop,
E ligai ferm, ca nus dascfagia 'l grop.

(La campanela cessa da sunär).

ANIN *(da dent)*
Ca qualchi novità sea riväda?
D'ün colp la campanela s'è farmäda.

STAMPA *da dent)*
Samai quel pit segnin vea scumanzaa
Per clamär dom'insema i giüraa.

(Anin vegn ora d'üna banda, Tumee dall'altra).

ANIN S'al füss ün altar lög, tü pudess rir,
Quist reverendo e 'vdeir cumparir.

STAMPA Em avdeir je tü riess pü da güst.
Vè cià, o ciära, e fam ent al büst.

(Anin ai fa ent al büst).

Iss' al servizi it renderà e tü,
Lascia ca quistà barba it metta sü.

(Ai mett sü la falsa barba).

Ben sur i öl al capel tira giò,
E ent ün man tegn quist libar chilò.

(Ai dà ün libar).

ANIN Vè ciò, ca quist fazöl je 't metta sü,
Ch'i nu vezan dalunga, ca tü è tü.

(L'ai mett sü al fazöl).

STAMPA As sent, ch'i vegnan. Iss nu dascmancär.
Dal manistar la vusc da cuntrafär.
Sü, sü la cappa, e nut där panzeir.

(Ai mett sü, la cappa). Sta ben, Anin!

ANIN	Sta ben!
TÜTCI e DÒI	Es bun avdeir!
	<i>(L'entra ün Giüdasc cul Dagan).</i>
GIÜDAS	<i>(rivolt el Tumeë)</i> La dirittüra, Anin, am manda e dî, Ca davant quella u vè da cumparì; Ma ün mumentin as vè äñch da farmä, Cul prädicant innanz la vol parlä. <i>(Vers l'Anin).</i> Sciur reverendo, al ser pudastà Af fa pragä, c'u aggias la buntà. <i>(Al Giüdasc e 'l Dagan van evant).</i>

ANIN Dio 's ciūra! cas'am mai facc, ciär Tumeel!

STAMPA Va, nu tramlär, je 't tocarà preist dree.

(L'Anin va da mala vöia).

STAMPA *(toca l'üsc)* Ch'i nun àn stangaa l'üsc, casa vol dir?
Nui importa nagota, ca fugir
Pudess la rea! o stani e guardär
Giò bass, ca lee davent nu poss'indar!
Al füss per je una buna ocasciun,
Aia da sortir iss da la prascun,
O da spatciär infin ch'i vegn clamaa?
Da la lasciär suletta am fa pacaa.
Casa mai fagiärà quela povretta
E 's veir da presentär tütta suletta
Davant la dirittüra, e 'l pudastà,
E far da òm? Lee las cunfondarà.
Dai tocär dree dalunga i'vöi pruvär:
In quel'ingòscia i nu la poss lasciär.

(Giò la tenda)

SCENA VI.

Stüa dal Pretorio. Al PUDASTÀ cui see GIÜDASC, in ornato.

ÜN GIÜRAA	Al Signor in eterno sea lodaa, Ca el claiar l'à facc gnir la verità!
PUDASTÀ	Al me cor d'ün gran pes è sulevä, Ca l'è indacc in scia, Dio lodä!

ÜN GIÜRAA	Quel là 'l comprova, ca e dâr tortûra Nu l'è al vero mezz da procedûra.
ÜN ÄLTAR	In verità am vegn sgriscal e panzâ Quanci innocent ca gniran cundannâ, Ca scforzâ per quest möd da procedûra, Preferiscian la mort e la tortûra. <i>(Al vegn Anin dundunand)</i>
PUDASTÀ	Sciur reverendo, iv preg da scüsâ, c'um sé ent al cas, dav vè d'incomodâ. Santev giò là, e abbiâ la buntà, Da dâ ascult e quel c'um av dgiarâ. <i>(Anin as senta giò tramland)</i>
ÜN GIÜDASC	<i>(e mezza vusc vers ün altar):</i> Quel reverendo la tant dundunâ, Ca ün ciochera pegg nu pudess fâ.
ÜN ÄLTAR	S'i en uscia tücc i prer di lutar, As à da dî, ch'i èn ben povar futar.
AL PRÜM	Indua varal impres tanta creânza, Senza to giò 'l capell da nì in la stânza?
AL SAGOND	E da tagnì i öl uscì'sbassâ, Ca in la facia nus ai pò guardâ?
PUDASTÀ	Siccome al gran plascer pò fâ stremì, Mi 'v preg, ca e poc e poc u vöias dî E la giuvnetta sentenziâda e mort, Ca tütt d'ün colp s'è cangiâ la si scort. L'à volü Dio in la si clemenza, Ca vegna palesâ la si innocenza. <i>(Anin dand ün sai va in banda per dâr giò; intant ai croda giò 'l capel e la barba, e is dascfan ora i see cavei).</i>
ANIN	O Dio! cas'am vegn? Tumeè, Tumeè!
STAMPA	<i>(ca corr ent da l'üsc)</i> Cas'è sücess, Anin! cas'è, cas'è? <i>(I Giüdasc saltan sü spavantaa).</i>
ÜN GIÜRAA	Ma coss'è quest? Ma chi m'à facc stravdé?
ÜN ALTAR	Ma chi gniffa en mai questa, e questan vusc?
ÜN ALTAR	Madonna! Cristo! C'um faggia la crusc! <i>(Dòi o tre fan al segn da la crusc).</i>

ÜN ALTAR Nus pò plü creir casa c'as vè e 's sent.

ÜN ALTAR Dio 's ciüra lü! Quel là l'è striament!
(*As sent fracasc da dora, a sbragir*).

ÜNA VUSC Num impedì, o ciär, lasciam indär;
S'l'è viva, o morta je à da guardär.

ALTRA VUSC Je dumand'al permess: spatcià chi or.

PRÜMA VUSC No, no! Indu'et Anin? Indu'è mi sor?
(*Sbragiand quistan parola al corr ent Battista davant al Tume, pö 'l dà ün sai a resta là incantaa*)

STAMPA Ah, tü è tü Battista! Iddio lodaa!
Ecco chilò ti sor - e tee ciünaa!

ÜN GIÜRAA Chi nu vol creir, c'al sea striament?

ÜN ALTAR Um fagiess ben e fuggì tücc davent.

ANIN O Dio dal Ceil! O chi surprisa è quista
Et tü, al mee ciär frär! al mee Battista?

STAMPA L'è propi lü, ca in quist mument al riva!

BATTISTA O ciära sor! Et propi propi viva?

PUDASTÀ Ma e la fin, am da perd tücc la testa?
Silenzio là, e dgé, che roba è questa?

STAMPA Nu 'v agità, e nu 'v spavantà tant.
In du parola iv spiegarà tüt quant,
(*Al tö giò 'l fazöl*).

Chi ca je sun, iss'um cagnosciarassus,
E, s'um santi, je sper, c'um scüsarassus.
Per salvär la mi spusa travastii,
Av ingannand, in la prascun sun gnii.
Là ent i nos vasti i um a barataa,
E in quel mument voaltar sè rivaa.

BATTISTA Ma or dal dübi tulem je alfin:
Ala d'indär e mort la mi'Anin?

PUDASTÀ Dev dom'ün pò d'pazienza, la mi gent!
Quel ch'iv dgiarà av renderà cuntent.
Da l'Anin nì el cläir l'è l'inocenza ,
E per quel là l'è rotta la sentenza.

BATTISTA	O ciära sor!
ANIN	O frär!
STAMPA	Iddio lodaa ! O ciär'Anin ! - Chi è 'l ca 's à salvaa?
PUDASTÀ	Sa dav fä dann varün al vess ciarcä; Füssas buna, vò Anin, dai pardunä?
ANIN	Sustegnum cul tee spirat, Gesù ciär! Cul se aiüt je sperass ben dal fär.
PUDASTÀ	La Menga per effett da gelosia, A facc crèr e la gent ca vo seas stria, E 's truvand iss'in pericul da mort, . L'à cunfessä, c'l'à 'v à mess ent e tort.
ANIN	La Menga! ... Dio ai parduna 'l see errur! L'è da scusär, s'al l'à facc per amur.
PUDASTÀ	Ecco 'l motiv, ch'è stacc rott la sentenza.
STAMPA, BATTISTA	Gloria el Signur !
AL MAGISTRATO	Unur e l'innocenza!
PUDASTÀ	Anin, s'al nos dover as a sforzä Tanur la procedüra dav trattä; Al vos unur vulessas forsa dî, Incusa riparä c'al pudess nî?
ANIN	S'um vulé där üna riparaziun, SCì tralascià da fär inquisiziun Vers chi, ca cuntar je à machinaa; Tagnil e tücc sacret, e 'i pardunà. Cuntenta i sun, sa la vossa sentenza Müdand, u dichiarà la mi'innocenza.
PUDASTÀ	Vo sè üna bräva giuvna, in fede mia! Füssas cuntent tücc quancc in cumpagnia La giunfra Menga gnir e saludä? Al vos pardun la pudess cunsulä.
TÜCC	Scì, scì, c'um fagia pür quel opra buna!
PUDASTÀ	Chi ca parduna ai ältar, Dio 'i parduna . Vo, ser Tumeè, s'u nu vé gelosia, Mi 'm permettess dav fä ün pò cumpagnia.
	<i>(Tumeè dà da motum ca scì, e tütci dòl tön l'Anin sotta bracc, e i van insemal cul Battista).</i>
I GIÜRAA	Chi plasceir füssal mai, sa sempr'inscia

Sciünassan tücc i process da lan stria!

(Giò la tenda).

SCENA VII.

Stüa ün zic bizara. La MENGA sün ün banc mezza drumantäda. Si MAMA e l'AND URSINA. Pü tard är al PUDASTÀ, l'ANIN, TUMEE STAMPA e BATTISTA, pö la MAMA dal TUMEE.

URSINA	<i>(tocand al frunt e lan mascela da la Menga)</i> Nu l'è plü insci ferza, e tanta feivra Nu l'à; as fa pü bela är la si ceira.
MAMA	Sa Dio vulesse, ca la pudess palzär! Al sonn è quel, ca la pò ristorär.
URSINA	La zera ün öil, avdé ca las muventa.
MAMA	Al pār ca qualchi sömi la spaventa.
MENGA	<i>(con späsüm)</i> Santì santì ... santì la campanela! <i>(Torna giò, e dopo ün zic torna es alzär).</i> Ecco c'la vegn! ... Sarala propi, quela?
MAMA	O ciära Menga! tant nu t'ingosciär.
URSINA	Avdè, nui'è nagot das spaventär. <i>(Menga torna e s'insopir).</i>
MAMA	Sempar la disc quel'istessa canzun.
URSINA	Lan raba ai fan da spess trop impresciun.
MAMA	Gnär quela polvra róssa nu l'à giovaa nagot: Chi sà üna pozza 'd räsca, sa la fagiess vargot?
URSINA	O ün zic seiv camocc dasfacc in la padela?
MAMA	O 'i ongiar al bumblic cun grass da muntanela?
URSINA	No, no; pütost c'um töja per ai calmär i gnerv, Al pè da la gran bestia, o ün zic corn da cerv.
MAMA	Avdè, avdè, c'la torn'es muantär!
URSINA	Lascià mo ca um senta, s'la vol anca cianciär.

MENGA Avdè ... avdè ... povra dunand'Ursina,
Al vos cunsei ... as mena ... e la ruvina.

(Torn'e s'insopir).

MAMA Casa vol dir quel là, dona cumär?

URSINA Zitto! ca in l'üsc as à santii e picär.

MAMA *(va e zarär)* Avanti pür, avanti! ma fagé e planin.

URSINA Oho, cul pudastà l'è cià 'l Tume e l'Anin.

(L'entra 'l Pudastà, al Tume, l'Anin e 'l Battista. Ursina as tira d'üna banda).

PUDASTÀ Nu vegnum fors'iss issa in ün bun mument?
SCì um tornarà pö dopo, e intant um va davent.

URSINA No, no, no, no. Du volta nu v'incomodà
Ma comodav tücc quancc, e ün mument spatcià.

MAMA *(e l'Ursina)* Ma cas'è quistan raba? ma je nu capisc mia,
Casa ca l'à da fär chilò la mata stria.
Je 'm pär dabot dabot ca quel sciur pudastà
Cu lan stria, ch'en bela, agia troppa buntà.

URSINA L'è stacc la Menga stessa ca l'a desideraa,
Cas fagiess gnir insemal l'Anin cul pudastà.

(Intant ca quistan ciancian fra leir, i altar guardan la Menga, i'i tocan i man e 'l frunt, e i ciancian da bass fra da lur).

STAMPA Savef forsa, dunanda är vo per chi motiv,
C'as à clamaa la Menga?

URSINA *(as ingianoiland).* O ciär! o ciär! cativ
Nu seius cun je! Je av dumand pardun.
Je vea cradü dai där ün cunsei bun.
Je nu vess mai panzaa ca d'ün'asment
Tant pita füss gnii or tantal furment.
Je dumand scüsa är el sciur pudastà,
E 'm racumand tant e la si buntà.

PUDASTÀ Ma, la mi cära donna, in quanto a mi.
Nu sà cumprend quel, ca va vulé di:
La cuscenza av fa di quel, ca num sà.

STAMPA Stet sü, stet sü dunanda!

ANIN L'è giò tüt pardunaa.

(Tume al la giüda sü).

PUDASTÀ Vessas forsa giü pärt e mett fo mäl
Cuntar l'Anin, o ei rump al scusäl?

URSINA Pür trop, pür trop, je l'à da cunfessär,
Ca je sun stacia je e 'l cunsigniär

PUDASTÀ L'Anin e titul da riparaziun
Dii mäl sufert, à facc intercessiun
Per quei, ca cuntar lee an mess fo mäl;
E per quel, l'à decis al craminäl,
Per questa volta da usä indulgenza.
Cuntantev dii rimors da la cuscenza.

URSINA O grazi'Anin! Tü e propi üna bunetta;
Iss'it vöi ben, är ca tü sea povretta.

ANIN Avdé, avdé, ca la Menga 's muventa!

MAMA La vol anch dir vargot. Tascè, c'um senta!

MENGA Mett davent ... quela späda ... o mazzum je!

(Pausa).

Corrè stüzzà quel fög! corré! ... corré!

ANIN Ei tocär man forsa la torn in ciò.

(Lai toca man).

MEGA Et ün angial dal Ceil ... manda chilò,
Per tör cun tü quela povr'innocenta?

ANIN Ma ciära Menga! cas'è 'l ca 't spaventa?

MENGA Chi vusc è quista mai? chi mai am toca?

MAMA Avdé, c'ai torna 'l riar sü la boca!

URSINA Issa nu la pär plü insci scunvolta.

MAMA Sa Dio vol, al mäl à dacc la volta.

MENGA Fai veir, o ciär Signur, da je pietà!

ANIN Menga, dat päsc! Je t'à tütt pardunaa.

MENGA Oh, casa senta? .. Anin! et propi tü?
Et tü... quel angial... gnì giò da la sü?

PUDASTÀ Menga! u savè, ca um vè facc pragä
Da di e l'Anin, c'la 'v vöja pardunä.
L'è nida e temp la vossa cunfessiun,

Evant cu ca niss facc l'execüziun:
Da l'Anin la sentenza è urmai müdäda;
Da l'innocenta la vita è salväda.

MENGA

Iss je poss respirär. Dio sea lodaa!
Pardunum, ciär Signur! al mee pacaa!
E tü, Anin, am pot tü anch avdeir?

ANIN

SCì, ciära Menga, scì: tema nu veir,
Mett in päsc al tee cor; ca 'l bun Signur
Pardunarà 'l tee fall facc per amur.
Sent, s'al cunsent dal fär al mee Tumee,
Je 'l ceid e tü, je lasc, c'al sea tee:
Dopo ch'i à santii üna certa vusc,
Dal mond je sà purtär pü ben la crusc.

MENGA

No, no, no, no! Je num voi maridär
Mai cun nagiün, sa nul füss cun tee frär.

ANIN

Sentat, Battista? Casa discat tü?

MENGA

Casa? Al Battista? El chilò är lü?

BATTISTA

(tocand man e la Menga)
Inscia la nozza vegn evant l'amur;
Mam 'l pär, c'al sea 'l vuleir dal Signur.

PUDASTÀ

Indua c'al fundament è carità
E poc e poc är l'amur fiorirà.

MENGA

(c'as alza sü, cridand da gioia):
O chi cunfort, c'u vè dacc el mee cor!
Um sarà tüci tancu frär e sor!

STAMPA

(tocand man e tüttan dua)
SCì, vöi c'um spera, sempar das cordär,
Tücc quancc insemal, tancu sor e frär!

(Al riva la Mama dal Tumee).

MAMA

E quista feista i vöi tör part är je.
Ma qual'è la ti spusa, al mee Tumee?

STAMPA

(mossand l'Anin) El mee amur sempar custant je sun.
As dev, o mama, la banadiziun?

URSINA

(mossand l'Anin) Avdè, l'è ün angial! c'al vos cor gioisca!

MAMA

Je 'v banadisc, e Dio av banadisca!

MAMA da Menga

Lan si banadiziun Iddio av dona!
luhee! Je poss sparär da gnir preist nona!

(Giò la tenda).

SCENA VIII.

Plazza davant la baselga da Nossa-Dona.

P.P. VERGERIO, GUIDO ZONCA, PLEBAN ANDRIANI, *al* BENEDETTIN *da* S. Gadenz, *e gent.*

VERGERIO Mi felicitò teco, o Guido mio,
E grazie rendo all'Altissimo Dio,
Supremo reggitor di tutto il mondo;
Che la luce largendo a quei di Bondo,
Dell'agnello alle nozze li chiamò;
E l'opra tua di gloria incoronò.

ZONCA Or non riman che questo nido ancora,
Della riforma ad offuscar l'aurora.
La festa a celebrar dell'assunzione
Di Maria, terran qui processione.
Opra quest'oggi saria meritoria.
Degli idolatri riportar vittoria.

120

VERGERIO Di convertir al culto del Signore
Di Andriani tenteremo il core.
Uom di coscienza egli è; e se ancor crede
Nella Madonna, il fa di buona fede.
Se lui dato ne fosse convertire,
Le tracce sue vedresti altrui seguire.

ZONCA La processione ora dal tempio parte;
Tiriamci ad osservarla qui in disparte.

*(Al vegn al pleban, al Benedettin e popul cun crusc,
bandiera, torcia, turibul, ecc.).*

ANDRIANI Assunta est Maria in coelum, gaudent angeli;
Laudantes benedicunt Dominum.

BENEDETTIN Sancta Maria!

CORO Ora pro nobis.

ANDRIANI Stabat Mater dolorosa
Juxta crucem lacrymosa,
Dum pendebat Filius.

BENEDETTIN Matér divinae gratiae!

CORO Ora pro nobis,

ANDRIANI Cujus animam gementem
Contristatam et dolentem

	Pertransivit gladius.
BENEDETTIN	Mater purissima!
CORO	Ora pro nobis.
ANDRIANI	O quam tristis et afflicta Fuit illa benedicta Mater unigeniti!
BENEDETTIN	Virgo prudentissima!
CORO	Ora pro nobis.
ANDRIANI	Santa Maria, ca assumta in Ceil Tü è stacia! Per la fede dii nos veil Interced tü davant al bun Signur, C'al cunvertisca i cor, ch'en in errur!
BENEDETTIN	Virgo fidelis! ...
CORO	Ora pro nobis.
ANDRIANI	Quis est homo qui non fleret, Christi matrem si videret In tanto supplicio?
BENEDETTIN	Regina confessorum!
CORO	Ora pro nobis.
ANDRIANI	Dà e tücc ün cor pür, Santa Maria da Castelmür! Tö da la via da l'errur Quii, ca negan al Signur!
BENEDETTIN	Regina sanctorum omnium!
CORO	Ora pro nobis.
VERGERIO	<i>(ca s'è facc evant)</i> Buon Gesù! Ai fratelli smarriti Apri gli occhi, che, in fede contriti, Di lor mente confessin l'errore! La tua luce infondine al core!
ANDRIANI	Parciee vegnat, Vergerio, es impedir La procession? ... O Dio! sa cunvertir Per grazia da Maria je 't pudess, Gügent al reist da la mi vita i dess. Ricognosc al tee errur, al mee ciär frär! E in perdiziun i altar plü nu trär.
VERGERIO	Rispetto la tua fè, fratel diletto, Che sincera tu nutri nel tuo petto.

Ma esamina il Vangelo, e allor vedrai,
Che la via dell'error calcando vai:
Vedrai, che sete d'oro e d'ambizione
Indusse a adulterar la Religione,
La Chiesa, che appellar s'osa di Roma,
D'avidità d'impero, e d'errar doma.

ANDRIANI Insultär lascat tü la verità,
Ca per ferma i concilj àn approvaa?
Doma in grembo e la Chiesa è salvaziun.
Abbanduna la via da perdiziun.

(Sclarizzi e trun).

VUSC DA ALT Or chi se'tu, che vuoi sedere a scranna,
E giudicar da lungi mille miglia
Con la veduta corta d'una spanna?

(I restan lò spavantaa).

122

ANDRIANI O Dio! I mee ciär frär, c'um as ümilia.

VERGERIO Io sento un non so che, che il cor m'affanna.

ANDRIANI O ciär Signur! Putenta è la ti vusc.
C'um as inchina tücc davant la crusc.

(I s'ingianoilan).

BENEDETTIN Manda 'l tee fülmin, Dio! e fa tramlär
Quii, ca la verità lascan negär:
Sterminai da la terra, e esalta tü,
Quii ca la mama unuran da Gesù!

ZONCA Soffoca e sperdi il seme dell'errore!
Fa trionfare il Vero, o buon Signore!

(Sclarizzi e trun).

VUSC DA ALT U sè tücc quancc sü la via d'errur:
Odio e vendetta nu pläsc el Signur!

VERGERIO Al peccator, che dell'error si pente,
Del Vero il raggio infondi nella mente!

ANDRIANI Sclarisc la nossa ment e i nos panzeir,
E quel, ca tü vol tü, as fa saveir.

(Sclarizzi e trun).

VUSC DA ALT Quel c'u vè da saveir, l'è, c'u sè frär,
E fra voaltar ca us vè d'amär;
E quist l'è, i mee ciär fancc, *fidei examen*.

*(I restan l'ò ün pezz estatic, cumbatend cun sè stess;
finalmente Andriani e Vergerio, Guido Zonca e 'l Benedettin
as vegnan incuntar e 's'abbraciär e i discan):*

Sci, c'um as vöja ben, e c'um dig': Amen!

*(As sent ün eco da Amen, ca va e zic e zic as perdend e 'l
continua al sclarur).*

(Ent al calär la tenda as sent vuscina da angial e cantär):

Pürezza d'ün cor pio,
Concordia e vera uniun,
En pü gradida e Dio,
Cu dogmi e cunfesciun.
En pü gradida e Dio,
Cu dogmi e cunfesciun.
Ecco la via everta,
Ca mena el Creatur!
Lü nul dumanda offerta,
Lü al dumand'amur.
Lü nul dumanda offerta,
Lü al dumand'amur.
Plü cu la forma esterna,
D'incensi la savur,
La *carità fraterna*
È gioia dal Signur.
La *carità fraterna*
È gioia dal Signur.

123

SCENA IX.

*Säla in la ciäsa dal TUMEE STAMPA, GIAN B. SALIS, GIACUM CASTELMÜR,
ANDREA RUINELL, al Pudastà PIGNET e 'l Masträl TORRIANI. Pö ANDRIANI,
VERGERIO, ZONCA e 'l BENEDETTIN. In seguit RADOLF PRAVOST; pö al preir
DURIG e ASSUNTA, ca stan in ün cantun. As vè indär ent e ora l'AND URSINA cun
facc ent lan manga, in costüm da cuscineira, e 'l BARB INTONI cul scusäl in costüm
da camerier.*

SALIS Inciö 'l me cor è tütt plen da letizia.

CASTELMÜR L'è ün triumf inciö per la giüstizia.

PUDASTÀ Al bun Signur à propi facc avdè,
Ca Lü nu l'abanduna mai i see.

MASTRÄL Chi ca nus ralegrass, vess cor da glacc:
L'è ciò preir e manistar bracc e bracc!

*(Al vegn Vergerio e bracc cun Andriani e Zonca cul
Benedettin).*

ANDRIANI As vuleir ben e stâr in buna uniun
L'è pei cristian la meiar divuziun.

VERGERIO Serto gradito a Dio di puri fiori
E carità, che unisce i nostri cuori.

(*Al riva Radolf Pravost*).

CASTELMÜR O ser'dutur Pravost, ben arrivaa!
(*Ai tocand man*).

SALIS (*egualmente*) Chi buna steila av à chilò manaa,
E tör part el plasceir da quist bel dì?

PRAVOST Da la Vultlina e posta je sun gnii.
Ma chi è quist giuvan, ca m'è tütt nuvel?

SALIS Quest l'è da Sòi, Andrea Ruinell.
Da nì al fa sperà per plu rascun
Ün ornament per al pais Griscun.

PRAVOST (*ai tocand man*) Am fa plasceir la vossa conoscenza.

RUINELL E gé la vossa.

MASTRÄL Ecco 'l festin scumenza!
(*Al vegn al barb'Intoni cun ün bucäl*).

INTONI Je preg la cumpagnia,
C'las ferma ün mumentin;
Ca e nozza da la stria
Um beiv un bucäl vin.
(*Al mett in giro al bucäl, ca passa da man in man*).

VERGERIO (*bavend*) Evviva l'innocenza!

ANDRIANI (*bavend*) Lodaa sea 'l Signur!

PUDASTÄ (*bavend*) Ecco la mi sentenza:
Viva di scpus l'amur !

(*Al riva Maturo següi da doi sunadur, ca sunan üna maitinäda nazionale, pö al Tume Stampä cul'Anin, Battista cula Menga e altar paia, ca cantan ün paia dopo l'altar, as matend e balär*).

E quela fia da la mulinära
L'è sempar sctàcc la mi marusa ciära.
Incur ch'ingieiva per la dumandär,
La dgeiva sempar, c'la veiva da fär.

Incur ch'ingieiva per ai dâr al pegn,
La dgeiva sempar, ca la num vol ben.
Incur ch'ingieiva per tör la rasposta,
La dgeiva sempar, c'la fagiev'e posta.

(I ballarin fan tre o quttar gir).

PRAVOST Sciünaa la treisca, vöi c'um bala e prova.

ÜNA VUSC Alto! farmav! Issa l'è treisca növa.

(I ballarin as ferman e is lascian indâr).

ANDRIANI Dal vos amur lascià c'um congioisca!

TÜCC Evviva i scpus!

PREIR e MANISTAR Iddio ai banadisca!

PUDASTÀ *(tö ora üna ghirlanda da flur blanch e föia, e 'l la mett sü e l'Anin).*

Lascé, Anin, ca da tücc in presenza
Mi rend'unur e la voss'innocenza.
Quista ghirlanda issa in segn portä.
Da la mi stima e quella dii giurä.

TÜCC E l'innocenza sea dacc unur!
E la giüstizia, e l'innocent amur!

PUDASTÀ Sa mal vuless parmett al ser Tumea,
Mi vuless fä üna tresca cun lee.

(Tumea ai dà l'Anin e lü al la tö sottabracc).

STAMPA *(vers Ursina)* Dunanda, cun lan vossa gamba freisca
Füssus disposta d'am fär üna treisca?

(Al la tö sottabracc).

URSINA Ah buzzarado! Nun at dasmancaa,
D'am fär gnir ediment i temp passaa?

PRAVOST L'è giò ün temp, ca je nu sol balär;
Ma issa je nu poss lasciär dal fär.

(Al va e tör üna ballarina).

ÜN GIUVAN *(invidand üna ballarina):* O ciäretta, dim ün po',
Sa tü'm vol, o scì o nò.

GIUVNA Mi nu sun per dî ca nò.
Già c'as tratta giüst d'ün po'.

SALIS Cal vâda e tupicun la signoria!
Ge stun elegar cun la cumpagnia.

(Al tö üna ballarina).

CASTELMÜR Sa l'essar nobal nun è da sprezzär,
Anca pü bel l'è d'essar frär cun frär.

(Al tö üna ballarina).

RUINELL *(invidand üna giuvna)* Er ch'i aggia i pè da Soi,
Vulev fär ün salt o doi?

GIUVNA Ben gügient ser Ruinell:
Ma c'um salta ün zic bel bel.

INTONI Issa je vezz cai è merit pü bei,
Cu dodasc vach'e quattordasc avdei.

(Al tö l'Assunta e 's mett är lü in riga).
(I altar giuvan tön är ballarina e tücc as mettan e ballär).

MANISTAR e PREIR Al pü bel simbul da la verità,
L'è sempar stacc e l'è la carità!

(Dopo qualchi gir i ballarin as ferman).

QUALCHI VUSC. Ewviva i scpus!

ALTRAN Viva la cumpagnia!

ALTRAN E 'l pudastà, ca bala cu la stria! *(riar).*

PUDASTÀ Oh, ca tütt quant lan fia
Füssan da quistan stria!

URSINA Oh, ca tücc quancc i giuvan
Fssan da sti striun!

TÜCC *(alzand i cape e i bucäl)* Oh, ca tütt quant lan fia
Füssan da quistan stria!
Oh, ca tücc quancc i giuvan
Fssan da sti striun!

*(Tücc as tiran indree formand ün semicircul, e 'l vegn evant
al barb'Intoni e l'and'Ursina, e da dree lur al prèr Durg e
l'Assunta, e pö al Masträl)*

URSINA In verità, s'as penza e quist'istoria,
As à da dir, c'l'è degna da memoria;
E je scumett, ca ent i temp e gnir
Tanci varan plasceir da la santir.

INTONI E ca tütt quant quel ch'è stacc facc e dicc,
 Gnirà ün stramberia, c'al la mett in scicc;
 E altar minchiun, ca nu san casa fär,
 I pruvaran da la rapresentär
 Davant al püblic – fagiand stort e drecc,
 Cercand però da fär edinindrecc.

URSINA E quii, ca guardan incusa ch'i fan,
 Per compliment i scbattaran i man.

(As fa evant Assunta, e 'l prèr Durig).

ASSUNTA Scüsem, s'i nu so fă bier compliment;
 Gé sun da quellan änc dal quattarcent;
 Però du paroletta i 'v vuless dì,
 S'um vulè fă 'l plascer da lan santi.
 Sa, per tö part e quest divertiment,
 Av rincressess da vè giü ün pò da spend,
 Gé 'v preg, da nu stä là e fa misun;
 Ma da santi innänz lan mi rascun.
 Quel ch'è enträ (per ca nuv dea sorpresa)
 Servirà in prima per pagä lan spesa.
 S'an vänza, quel c'um fa, ge 'v al vöi dì:
 Ün quärt um an tö no, pes divertì,
 Ün quärt um an darà per opra pia,
 E la mità e l'autur da la Stria;
 Per ca nu l'aggia, oltr'el temp impiegä,
 Da la gajoffa änc dal see da giunta.

DURIG *(as scgrattand la teista cun ün suspiret)*
 E per c'al täsca, ge'i darà da giunta
 Quella gallina, c'à splumä l'Assunta.

MASTRÄL *(cun ün compliment)* Issa, signori, l'adunanza è sciolta.
 A rivederci per ün'altra volta!

FINE